

НАЦІОНАЛЬНА БЕЗПЕКА і ОБОРОНА

№ 10 (46)

2003

Засновник і видавець:

УКРАЇНСЬКИЙ ЦЕНТР ЕКОНОМІЧНИХ І ПОЛІТИЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ
ІМЕНІ ОЛЕКСАНДРА РАЗУМКОВА

Президент Центру Анатолій Гриценко
Головний редактор Людмила Шангіна
Редактор Наталія Партач
Макет Павло Войтенко
 Олександр Москаленко
Техніко-комп'ютерна
підтримка Антон Балицький

Журнал зареєстровано в Державному
комітеті інформаційної політики України,
свідоцтво КВ № 4122

Журнал видається українською
та англійською мовами
Загальний тираж
3800 примірників

Адреса редакції:

01034, м. Київ, вул. Володимирська 46,
офісний центр, 5-й поверх
тел.: (380 44) 201-11-98
факс: (380 44) 201-11-99
e-mail: info@uceps.com.ua
web-сторінка: <http://www.uceps.com.ua>

При використанні матеріалів
посилання на журнал
«Національна безпека і оборона»
обов'язкове

Редакція може не поділяти точки зору авторів

Фотографії:

Українформ — стор. 28, 31, 36, 38, 45, 52, 56, 58;
Photo UA — стор. 41;
Юлія Тимошенко, персональний сайт — стор. 43.

© Центр Разумкова, 2003

Проект здійснений
за фінансового сприяння
Фонду "Євразія"

З М І С Т

НЕУРЯДОВІ АНАЛІТИЧНІ ЦЕНТРИ В УКРАЇНІ: СТАН І ПЕРСПЕКТИВИ

(Аналітична доповідь Центру Разумкова)	2
1. НЕУРЯДОВІ АНАЛІТИЧНІ ЦЕНТРИ В УКРАЇНІ: СТАН І ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ	3
2. ЧИННИКИ, ЩО ВПЛИВАЮТЬ НА ДІЯЛЬНІСТЬ НЕУРЯДОВИХ АНАЛІТИЧНИХ ЦЕНТРІВ	18
3. ВИСНОВКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ	24

ПРЕДСТАВНИКИ ОРГАНІВ ВЛАДИ ПРО СПІВРОБІТНИЦТВО З НЕУРЯДОВИМИ АНАЛІТИЧНИМИ ЦЕНТРАМИ

Уряд відкритий для конструктивного діалогу з громадськістю	
Віктор ЯНУКОВИЧ	27
Співпраця органів влади і неурядових аналітичних центрів потребує законодавчого врегулювання	
Віктор МЕДВЕДЧУК	29
Неурядові аналітичні центри — елемент "нервової системи" демократії	
Олександр ЗІНЧЕНКО	30
Співпраця з неурядовими аналітичними центрами спонукає до творчого пошуку	
Костянтин ГРИЩЕНКО	32
Ми зацікавлені у співпраці з неурядовими аналітичними центрами	
Василь КРЕМЕНЬ	34
Необхідно розширювати практику співробітництва	
Валерій ХОРОШКОВСЬКИЙ	35

ПОЛІТИЧНІ ЛІДЕРИ ПРО СПІВРОБІТНИЦТВО З НЕУРЯДОВИМИ АНАЛІТИЧНИМИ ЦЕНТРАМИ

Неурядові аналітичні центри — важливий елемент громадянського суспільства	
Райса БОГАТИРЬОВА	37
Співпраця дозволяє розглядати проблеми по-новому	
Катерина ВАШУК	38
Співпраця має бути більш ефективною і корисною для суспільства	
Олександр МОРОЗ	39
Необхідно відчувати тонку межу, що розділяє неупередженість і безпринципну байдужість	
Валерій ПУСТОВОЙТЕНКО	40
Головне питання — довіра до матеріалів незалежних аналітиків	
Юлія ТИМОШЕНКО	42
Треба нарощувати критичну масу інтелектуальних і політичних ресурсів	
Віктор ЮЩЕНКО	44

ЖУРНАЛІСТИ ПРО СПІВРОБІТНИЦТВО З НЕУРЯДОВИМИ АНАЛІТИЧНИМИ ЦЕНТРАМИ

Співпраця змі з неурядовими аналітичними центрами корисна й необхідна	
Володимир БІЛЕНКО	46
Актуальність, компетентність та інтерес читачів — критерії відбору матеріалів	
Олена БОЛТУШКІНА	47
Рівень продукції аналітичних центрів влаштує не завжди	
Лариса ІВШІНА	48
Ми приречені на співпрацю	
Інна КУЗНЕЦОВА	49
Розвиток аналітичних центрів — запорука плюралізму думок	
Сергій ЛЕЩЕНКО	50
Від співпраці змі та аналітичних центрів виграє суспільство	
Володимир МОСТОВИЙ	51

АНАЛІТИКИ ПРО ПРОБЛЕМИ НЕУРЯДОВИХ АНАЛІТИЧНИХ ЦЕНТРІВ В УКРАЇНІ

Демократія — результат спільних зусиль уряду і суспільства	
Володимир НІКІТІН	53
Аналітичні центри мають "завоювати плацдарми" для своєї діяльності	
Інна ПІДЛУСЬКА	55
Неурядові аналітичні центри України мусять бути справді українськими	
Михайло ПОГРЕБІНСЬКИЙ, Антон ФІНЬКО	57
Розвивати культуру діалогу між владою і суспільством	
Олександр СУШКО	59

ПРЕДСТАВНИКИ ЗАРУБІЖНИХ ФОНДІВ ПРО СПІВРОБІТНИЦТВО

З НЕУРЯДОВИМИ АНАЛІТИЧНИМИ ЦЕНТРАМИ УКРАЇНИ	
Наша мета — підтримка України у створенні вільного плюралістичного суспільства	
Ральф ВАКСМУТ	60
Потрібен постійний і жвавий діалог між "мозковими центрами"	
Крістофер КРАУЛІ	61
Співучасть у прийнятті політичних рішень	
Гельмут КУРТ	63
Щоб бути ефективним — необхідно діяти як каталізатор змін	
Річард ШЕПАРД	64

НЕУРЯДОВІ АНАЛІТИЧНІ ЦЕНТРИ УКРАЇНИ: ЕКСПЕРТНІ ОЦІНКИ	66
ГОМАДСЬКІ ОРГАНІЗАЦІЇ ТА НЕУРЯДОВІ АНАЛІТИЧНІ ЦЕНТРИ ОЧИМА ГОМАДСЬКИХ	70

НЕУРЯДОВІ АНАЛІТИЧНІ ЦЕНТРИ В УКРАЇНІ: СТАН І ПЕРСПЕКТИВИ

В країнах розвинутої демократії неурядові аналітичні центри виконують важливу функцію “інтелектуального моста” між суспільством і владою, вивчаючи громадські потреби і пропонуючи державним інституціям нові ідеї, варіанти дій. Співробітництво влади з недержавними аналітичними центрами слугує як індикатором, так і чинником розвитку громадянського суспільства.

За роки незалежності в Україні створена “недержавна ніша” аналітичних структур. Ними закладені основи публічного аналізу в раніше закритих для обговорення галузях (зовнішня політика, безпека, оборона, тіньова економіка, організована злочинність, корупція тощо), накопичений вагомий інтелектуальний потенціал дає можливість виявляти та формулювати проблеми, пропонувати шляхи їх вирішення.

Вирізняючись мобільністю, незабюрократизованістю, спроможністю залучати до реалізації аналітичних проектів позабюджетні кошти та кадровий ресурс, неурядові аналітичні центри здатні взяти на себе частину роботи з дослідження проблем стратегічного характеру, на яку в державних структурах, як правило, не вистачає ні часу, ні ресурсів. Відтак — виконувати функцію “інтелектуальних донорів” для суспільства і держави.

Стала мережа неурядових аналітичних центрів в Україні лише починає формуватися. В їх середовищі відбуваються якісні зміни: налагоджуються дієві канали співробітництва, в т.ч. по вертикалі центр-регіони, зміцнюються міжнародні контакти, зростає громадська активність.

Аналітичні центри намагаються більше впливати на політичні процеси, ініціювати та стимулювати попит на позитивні зміни, формувати громадську думку, вести на рівних діалог з владою. Однак, поки що органи державної влади неефективно використовують потенціал аналітичних центрів. Механізми співробітництва є недієвими, насамперед, щодо імплементації пропозицій незалежних експертів у реальні рішення влади.

Мережа неурядових аналітичних центрів в Україні сьогодні розвивається, в першу чергу, завдяки сприянню міжнародних інституцій. Вітчизняні аналітичні структури третього сектору — як важлива складова забезпечення інтелектуальної конкурентоспроможності України у світі — знаходять підтримку скоріше зовнішню, ніж внутрішню.

Необхідно спільними зусиллями змінити ситуацію на краще: створити сприятливі умови для розвитку аналітичних інституцій третього сектору, налагодити між ними та державою рівноправний партнерський діалог, активно використовувати міжнародний досвід співпраці держави і неурядових аналітичних центрів.

В аналітичній доповіді здійснена спроба аналізу сучасного стану та перспектив розвитку неурядових аналітичних центрів в Україні.

Аналітична доповідь складається з трьох розділів.

- У першому розділі* на фоні світового досвіду аналізуються стан і тенденції розвитку вітчизняних неурядових аналітичних центрів.
- У другому розділі* аналізуються основні чинники, що впливають на діяльність неурядових аналітичних центрів.
- У третьому розділі* формуються висновки та пропонуються заходи зі створення сприятливих умов для розвитку неурядових аналітичних центрів, підвищення ефективності використання їх потенціалу для формування державної політики в інтересах суспільства.

1. НЕУРЯДОВІ АНАЛІТИЧНІ ЦЕНТРИ В УКРАЇНІ: СТАН І ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ

Наявність і рівень розвитку неурядових аналітичних центрів (мозкових центрів, *think tanks*) розглядається сьогодні як один з важливих показників рівня демократії та інтелектуальної конкурентоспроможності країни на світовій арені. В постсоціалістичних державах неурядові аналітичні центри покликані бути і є впливовими суб'єктами розбудови громадянського суспільства, культури публічної політики, активного суспільного попиту на економічні та політичні реформи.

У цьому розділі на фоні та з урахуванням світового досвіду аналізуються сучасний стан і тенденції розвитку неурядових аналітичних центрів в Україні, наводяться характеристики, що дозволяють скласти загальне уявлення про специфіку їх діяльності та співробітництво з органами державної влади, ЗМІ, про їх спроможність розробляти нові ідеї та механізми їх реалізації, брати участь у формуванні державної політики, впливати на громадську думку.

Звичайно, аналітичні центри помітно відрізняються між собою, але водночас ця група громадських організацій має ряд важливих спільних рис, узагальнюючи які можна вдатися до спроби сформулювати типовий портрет українського неурядового аналітичного центру та оцінити його відповідність прийнятним міжнародним стандартам.

1.1 ЗАГАЛЬНІ ХАРАКТЕРИСТИКИ

Українські неурядові аналітичні центри — відносно нечисленна група дослідницьких громадських організацій (приблизно 1% загальної кількості зареєстрованих в Україні громадських організацій), яка, проте, має певний вплив на суспільну думку, політику держави та діяльність якої, за результатами соціологічного дослідження Центру Разумкова, вважають корисною для суспільства понад половину (54,6%) громадян України¹.

У цьому підрозділі наводяться загальні характеристики неурядових аналітичних центрів в Україні, отримані в результаті аналізу базового масиву аналітичних центрів. Базовий масив формувався з урахуванням прийнятих у міжнародній практиці визначень, що стосуються характеру діяльності, функцій і завдань неурядових аналітичних центрів (врізка “*Неурядові аналітичні центри: визначення, цілі, функції, структурні характеристики*”, с.4).

Інституційна мережа неурядових аналітичних центрів

В українському законодавстві відсутнє юридично визначене поняття “неурядовий аналітичний центр”.

Відповідно, його не містять і форми державної статистичної звітності, тому офіційних статистичних даних про наявність і кількість таких центрів немає.

Як наслідок, існують різні кількісні оцінки масиву неурядових дослідницьких структур, залежно від підходу до визначення особливостей їх юридичного статусу, діяльності, цілей і функцій. Так, за ознакою позиціонування громадських організацій як дослідницьких нараховують понад 380 структур². За додатковими ознаками — галузі досліджень, що відповідає прийнятому розумінню аналітичних центрів (соціально-політична проблематика), та присутності в інформаційному полі, що є ознакою діючого центру, — з них можна вирізнити близько 100, що загалом відповідає оцінкам, поширеним у різноманітних джерелах, і практиці загальноукраїнських форумів неурядових аналітичних центрів. Наприклад, у всеукраїнській конференції, ініційованій Урядом та організованій Міжнародним фондом “Відродження”, фондом “Демократичні ініціативи” та Українською освітньою програмою ринкових реформ, взяли участь 67 аналітичних центрів з усієї України³.

Базовий масив аналітичних центрів цього дослідження сформований на підставі результатів спеціально проведеного експертного опитування⁴

¹ Результати загальнонаціонального соціологічного дослідження розміщені на с.70-72 цього журналу.

² За даними Центру інновацій та розвитку, станом на 1 січня 2002р., серед усіх зареєстрованих громадських і благодійних організацій 23 назвали себе “інформаційно-аналітичний центр”, 12 — “дослідницький центр”, 210 — “інститут”, 142 — мали у назві термін “дослідження”. Див.: База даних громадських і благодійних організацій України на інформаційному порталі Центру інновацій та розвитку “Енциклопедія доброчинності”. — <http://charity.org.ua/?logic=,/usecases/idc/whoiswho.xml&action=StartDB>.

³ Всеукраїнська конференція “Українські мозкові центри та Уряд: ініціатива - діалог - співпраця” відбулася 30 червня - 1 липня 2000р. — <http://intellect.org.ua/materials/300600conf>.

⁴ Результати експертного опитування розміщені на с.66-69 цього журналу.

Неурядові аналітичні центри: визначення, цілі, функції, структурні характеристики**СВІТОВИЙ ДОСВІД**

За даними програми “Аналітичні центри та громадянські суспільства”, яку реалізує Науково-дослідний інститут зовнішньої політики (США), у світі існує понад 4500 *think tanks*, з яких більше третини працюють у США. *Think tank* — це дослідницька організація, створена з метою аналізу суспільно важливих проблем та вироблення шляхів їх розв’язання. Такі дослідницькі організації суттєво різняться як за масштабами і напрямками досліджень, так і за приналежністю (партійні, урядові, квазі-урядові, незалежні (неурядові), афільовані з університетами та ін.).

Коли йдеться про неурядові *think tanks*, то мається на увазі дослідницька організація, *по-перше* — громадська; *по-друге* — незалежна (позапартійна); *по-третьє* — неприбуткова (непідприємницька, некомерційна); *по-четверте* — дослідницька діяльність якої зосереджена переважно на соціально-політичних проблемах національного рівня і є суспільно корисною, тобто такою, що випливає із загальносуспільних інтересів та орієнтується на них. Останнє зумовлює *головну функцію неурядових аналітичних центрів* — громадське лобювання, здійснення впливу на владу з метою підвищення якості державної політики шляхом пропозиції обґрунтованих рішень.

Ця функція може бути конкретизована наступним чином — неурядові аналітичні центри: є посередниками між владою і суспільством; виявляють больові точки та проблеми розвитку і пропонують шляхи їх усунення; трансформують ідеї і постановку проблемних питань у реальну політику; виступають добре підготовленим і водночас незалежним учасником у дебатах з вироблення політики; забезпечують можливості для обміну новими ідеями та інформацією між ключовими гравцями політичного процесу.

З огляду на ці функції, зрозуміло, чому аналітичні центри часто створюються на перехідних етапах розвитку країни або коли виникають проблеми загальнонаціонального значення, для вирішення яких потрібен інтелектуальний штурм⁵.

Вироблення нових ідей, підходів і механізмів їх реалізації. Найбільш виразно результати цієї діяльності аналітичних центрів спостерігаються під час виборів, коли нові політичні сили приходять до влади і потребують вироблення чітких стратегій. Яскравий приклад — прийняття Адміністрацією Р.Рейгана програми “Мандат на зміни”, підготовленої Фондом спадщини (*Heritage Foundation*); Адміністрація Б.Клінтона реалізувала ідеї, запропоновані іншими впливовими аналітичними центрами — Інститутом міжнародної економіки (*Institute for International Economics*) і Фондом Карнегі, та створила Національну економічну раду.

Структурні характеристики. Число співробітників неурядових аналітичних центрів, як правило, менше, ніж у державних дослідницьких установах і складає від 10 до 60 штатних одиниць. Потужні організації з багаторічним досвідом роботи мають 100-200 співробітників (наприклад, у *German Institute for International Politics and Security* працюють 146 осіб; є і особливі випадки — так, *RAND Corporation* має штат у складі 1100 осіб). Як правило, дослідники (експерти) складають дві третини загальної чисельності штату; водночас, у структурах, одним з основних завдань яких є публікація досліджень, що потребує масштабної роботи з опрацювання великого масиву інформації, частка допоміжного персоналу може сягати половини складу аналітичного центру (наприклад, у Стокгольмському міжнародному інституті дослідження миру (*SIPRI*) із 46 співробітників 20 є адміністративними працівниками).

та з урахуванням ряду оціночних критеріїв: частоти згадувань у провідних інформаційних агентствах країни (Інтерфакс-Україна, УНІАН); наявності власного веб-сайту, що містить достатньо повну та постійно оновлювану інформацію про центр, його діяльність та аналітичну продукцію; наявності власних друкованих видань (як періодичних, так і разових); рейтингів провідних зарубіжних фондів, що є партнерами та/або донорами українських аналітичних центрів⁶.

З урахуванням експертних оцінок і відповідності аналітичних структур названим критеріям була виокремлена певна “фокусна” група з 34 активно діючих неурядових аналітичних структур, що стала базовим масивом аналізу та об’єктом цільового анкетування. Розгорнуті відповіді на анкету дали 22 організації (їх перелік представлений у таблиці “Кадровий склад неурядових аналітичних центрів”). Наведені в цих відповідях дані використовуються для узагальнення кількісних показників діяльності аналітичних центрів.

Структурні характеристики

Організаційна структура неурядових аналітичних центрів характеризується, зокрема, формою організації та кадровим складом.

Форми організації. За формами організації аналітичні центри можна поділити на дві групи. Перша, до якої належить абсолютна більшість аналітичних центрів, — це окремі самостійні неурядові організації (Український незалежний центр політичних досліджень, Фонд “Демократичні ініціативи”, Лабораторія законодавчих ініціатив, Бюро “Пента”,

Інститут Євро-Атлантичного співробітництва та ін.). Друга — аналітичні центри, що діють у складі певної групи структур. Така практика не отримала поширення в Україні, існують лише окремі приклади її застосування. Так, “Генеза” охоплює: дослідницькі та інформаційні підрозділи; видавничий центр; постійний методологічний семінар; навчальну лабораторію; аналітичне агентство. Консультативна група “Агентство гуманітарних технологій” (головна компанія): Агентство гуманітарних технологій; аналітичний Інтернет-журнал; Фонд розвитку гуманітарних технологій (неурядова організація — інститут незалежних досліджень); Інтернет-видання новин; Кримське інформаційне агентство.

Кадровий склад. Як правило, неурядові аналітичні центри вирізняються з-поміж науково-дослідницьких структур відносно нечисельним і мобільним кадровим складом. Мобільність досягається за рахунок тимчасового залучення позаштатних експертів до виконання певних проектів і становить одну з переваг аналітичних центрів (порівняно з державними дослідницькими організаціями).

Як свідчать наведені в таблиці дані, у більшості аналітичних центрів загальне число штатних співробітників не досягає, або не перевищує 10 осіб, лише в третині центрів це число є вищим. Практика залучення позаштатних експертів притаманна абсолютній більшості центрів. Середнє співвідношення числа штатних експертів і допоміжного персоналу складає 2:1; числа штатних експертів і середньорічного числа позаштатних — 1:2, що свідчить

⁵ Так, Рада з міжнародних відносин (США) була створена в 1921р. у відповідь на заклики до ізоляції країни після Першої світової війни.

⁶ Зокрема, в переліку організацій-грантоотримувачів у рамках програми “Партнерство за реформи в Україні” 1998-2002рр. є 32 організації. Див.: Партнерство за реформи в Україні. — Творчий центр “Каунтерпарт”, Київ, 2002, с.29-32.

Кадровий склад неурядових аналітичних центрів

	Загальна чисельність штатних працівників	З них:			Середньорічне число посадових експертів, які залучалися для проведення досліджень
		Експертів	Які володіють іноземними мовами	Які навчалися або стажувалися за кордоном	
1. Агентство регіонального розвитку "Донбас" (Агентство "Донбас", Донецьк)	8	2	5	3	5
2. Бюро політичного консалтингу "Пента" (Бюро "Пента")	7	5	3	2	8
3. Інститут економічних досліджень та політичних консультацій	20	16	18	12	2
4. Інститут Євро-Атлантичного співробітництва	10	6	9	5	6
5. Інститут проблем законодавства імені Ярослава Мудрого	15	11	7	0	10
6. Міжнародний інститут порівняльного аналізу	5	4	3	3	3
7. Міжнародний центр перспективних досліджень	40	27	30	3	20
8. Суспільно-гуманітарний консорціум "Гене́за" ("Гене́за", Львів)	7	5	3	4	9
9. Український незалежний центр політичних досліджень	11	6	3	2	50
10. Фонд "Демократичні ініціативи"	7	2	4	3	20
11. Фонд "Європа ХХІ"	9	6	7	4	30
12. Фонд розвитку гуманітарних технологій (Агентство гуманітарних технологій)	10	5	5	5	7
13. Центр антикризових досліджень	18	18	8	8	0
14. Центр близькосхідних досліджень	10	5	9	5	3
15. Центр економічного розвитку	5	4	2	2	15
16. Центр миру, конверсії та зовнішньої політики України	7	4	4	1	7
17. Центр політико-правових реформ	14	10	8	6	12
18. Центр політичних досліджень (Львів)	7	5	3	4	9
19. Центр Разумкова	30	18	15	13	100
20. Центр ринкових реформ	11	7	5	6	8
21. Центр соціальних досліджень "Софія" (Центр "Софія")	7	5	3	1	5
22. Центр соціально-економічних досліджень — CASE Україна (Центр CASE Україна)	8	5	6	2	5

про порівняно невеликі накладні витрати, фінансову ефективність і мобільність кадрового складу аналітичних центрів.

Якщо врахувати, що мобільність кадрового складу є однією з передумов мобільності і самих досліджень (у частині їх напрямів, методології тощо), то можна припустити, що аналітичні центри загалом здатні оперативніше реагувати на потреби та виклики сучасного соціально-політичного процесу в Україні.

У штаті кожного аналітичного центру є співробітники, які володіють іноземними мовами: загалом таких близько 60%; навчалися або стажувалися за кордоном — близько 35%.

Володіння іноземними мовами є необхідним засобом оперативного отримання інформації зі світового інформаційного простору, а стажування за кордоном — важливим каналом налагодження контактів із зарубіжними партнерами, набуття навичок співпраці в рамках спільних проектів за світовими стандартами. Отже, можна стверджувати, що українські аналітичні центри загалом мають відповідний кадровий потенціал.

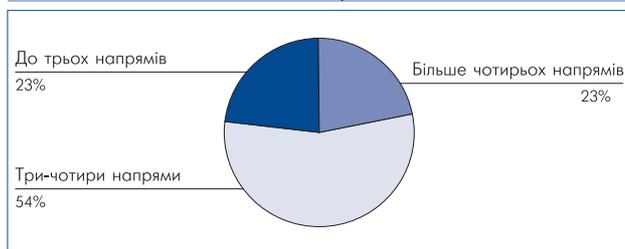
Функціонально-структурні характеристики

Дослідження аналітичних центрів охоплюють практично всі сфери суспільної життєдіяльності: від економіки (її дослідження здійснюють близько двох третин центрів) до гуманітарної сфери (близько чверті центрів).

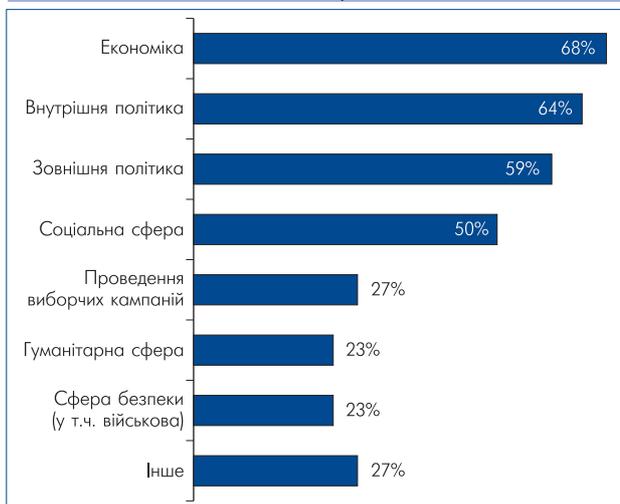
Сфери діяльності. Більшість аналітичних центрів зосереджують дослідницьку діяльність на трьох-чотирьох напрямках (діаграма "Кількість напрямів дослідницької діяльності неурядових аналітичних центрів"); є центри, що здійснюють спеціалізовані дослідження переважно в одній сфері (наприклад, економічній — Центр ринкових реформ), та умовно універсальні — дослідницька діяльність яких охоплює п'ять або більше сфер ("Гене́за", Центр Разумкова).

Безумовними пріоритетами дослідницьких інтересів аналітичних центрів є економіка (68%), внутрішня політика (64%), зовнішня політика (59%)

Кількість напрямів дослідницької діяльності неурядових аналітичних центрів, % центрів

Сфери дослідницької діяльності неурядових аналітичних центрів, % центрів

та соціальна сфера (50%). Такий тематичний спектр можна вважати вже традиційним для більшості неурядових аналітичних центрів⁷.

Порівняно невелика кількість центрів займається дослідженнями проблем безпеки (у т.ч. військової) та оборони (Центр досліджень армії, конверсії та роззброєння, Центр миру, конверсії та зовнішньої політики України, Центр Разумкова). Вже сам факт, що неурядові аналітичні центри досліджують ще донедавна закриті сфери, свідчить про певну демократизацію суспільно-політичних процесів в Україні.

Неурядові аналітичні центри зосереджують увагу на проблематиці, безпосередньо пов'язаній з процесами демократичних реформ і становленням громадянського суспільства та правової держави. Так, громадянське суспільство є однією з постійних сфер дослідницької діяльності Фонду "Європа ХХІ", Центру Разумкова; медіа-простір — предметом спеціальних досліджень "Генези" та Центру політичних досліджень; адміністративна реформа досліджується Центром економічного розвитку та Центром Разумкова; парламентаризм і правосуддя — Центром політико-правових реформ; проведення виборчих кампаній — більш ніж чвертю аналітичних центрів. Ці та інші приклади свідчать про спрямованість аналітичних центрів на сприяння демократії, їх громадянську позицію та відповідність статусу суб'єкта громадянського суспільства.

Варто відзначити, що зосередженість аналітичних центрів переважно на внутрішніх проблемах є свідченням скоріше не їх замикання у вузько-національних межах, а рівня актуальності та гостроти цих проблем для українського суспільства.

Цільова аудиторія. Адресатом своїх досліджень абсолютна більшість аналітичних центрів визначає підготовлену аудиторію, насамперед — фахове середовище (таблиця "Пріоритети аналітичних центрів"). Так, фахове середовище вважають пріоритетною аудиторією Інститут проблем законодавства імені Ярослава Мудрого, Центр політико-правових реформ, Агентство гуманітарних технологій та ін.; переважно на підготовлених читачів розрахована діяльність Центру економічного розвитку, "Генези", Міжнародного інституту порівняльного аналізу. Водночас, ряд центрів віддають перевагу широкому загалу (Інститут Євро-Атлантичного співробітництва, Центр CASE Україна, Агентство "Донбас").

Спрямованість діяльності. Як видно з таблиці, 47% аналітичних центрів надають першорядного значення впливу на громадську думку, 45% — обміну з експертним середовищем і 38% — вважають, що першорядної уваги слід надавати впливу на органи влади. Переваги тут загалом кореспондують із предметом аналітичної діяльності та цілями конкретних центрів. Так, Інститут Євро-Атлантичного співробітництва, однією з цілей якого є інформування громадськості про процеси євроатлантичної інтеграції та який організовує мережу Євро-Атлантичних клубів, вважає пріоритетним

Пріоритети аналітичних центрів,*
% центрів

	У першу чергу	У другу чергу	В останню чергу
Аудиторія			
Широкий загал	19%	24%	57%
Підготовлені читачі	45%	50%	5%
Фахівці	59%	32%	9%
Спрямованість діяльності			
Вплив на громадську думку	47%	32%	21%
Вплив на органи влади	38%	52%	10%
Обмін з експертним середовищем	45%	35%	20%
Форми діяльності			
Публічні заходи	41%	41%	18%
Просвітницькі заходи	38%	29%	33%
Видавнича діяльність	45%	27%	27%

* Окремі центри відзначали першорядне значення більш ніж однієї позиції.

вплив на громадську думку, а Інститут проблем законодавства імені Ярослава Мудрого, який здійснює дослідження у сфері права, — вплив на органи влади. Та обставина, що вплив на владу орієнтує свою діяльність відносно невелика частка центрів, може пояснюватися, зокрема, неготовністю багатьох органів державної влади конструктивно взаємодіяти з неурядовими аналітичними центрами.

Форми діяльності. З таблиці "Пріоритети аналітичних центрів" та результатів анкетування центрів випливає, що аналітичні центри поєднують традиційні для такого роду структур форми діяльності, але по-різному оцінюють ступінь їх важливості. Так, 45% центрів надають першорядного значення видавничій діяльності, що цілком кореспондується з їх орієнтацією на підготовлену аудиторію, про що йшлося вище, та цільову групу читачів їх друкованих видань (врізка "Друковані видання аналітичних центрів", діаграма "Цільові групи читачів друкованих видань аналітичних центрів", с.8).

Водночас, майже 40% центрів першорядного значення надають *просвітницьким заходам*, що в цілому збігається з їх орієнтацією на широкий загал, і майже така ж частина центрів — *публічним заходам* (круглим столам, конференціям, семінарам). Щорічно аналітичні центри проводять у середньому від п'яти (Інститут економічних досліджень та політичних консультацій) до десяти (Лабораторія законодавчих ініціатив, Центр антикризових досліджень) публічних заходів⁸. Якщо врахувати, що в Києві активно працюють понад 30 центрів, то їх публічні заходи відбуваються у столиці практично щотижня. Таким чином формується досить стабільне коло експертів, які постійно беруть участь у таких заходах і, в результаті, — створюється усталене експертне середовище, що має перспективу утвердитися в якості своєрідного колективного суб'єкта публічної політики.

Підсумовуючи, можна зазначити, що більшість українських неурядових аналітичних центрів діє як окремі самостійні структури; у штаті кожного центру

⁷ Враховуючи результати дослідження, проведеного Домом Свободи (*Freedom House*) в 1998р., які показали, що більшість українських неурядових аналітичних центрів зосереджували свою увагу більш ніж на одній сфері досліджень і працювали над аналізом внутрішньої та зовнішньої політики, економічних реформ, демократизації і розбудови громадянського суспільства. Див.: *Think Tanks in Central and Eastern Europe, Freedom House, 1999.*

⁸ Окремі центри вирізняються більшою активністю. Центр Разумкова у 2002р. провів 21 публічний захід, Український незалежний центр політичних досліджень у 2003р. вже провів 12 публічних заходів.

є співробітники, які мають досвід співпраці з зарубіжними партнерами, володіють іноземними мовами. Працюючи у невеликому кадровому складі (близько 10 осіб), аналітичні центри проводять дослідження у трьох-чотирьох сферах (переважно економіка, внутрішня та зовнішня політика, соціальна сфера), залучаючи до реалізації проектів позаштатних експертів. Продукція центрів зорієнтована переважно на підготовлену аудиторію, діяльність загалом — на вплив на громадську думку. Проблематика досліджень свідчить про переважну спрямованість аналітичних центрів на сприяння демократичним реформам, становленню громадянського суспільства та правової держави в Україні.

1.2 ПРИСУТНІСТЬ НЕУРЯДОВИХ АНАЛІТИЧНИХ ЦЕНТРІВ В ІНФОРМАЦІЙНОМУ ПРОСТОРІ

Виконання аналітичними центрами їх головних функцій вимагає постійної присутності в інформаційному просторі, як національному, так і світовому. Така присутність є передумовою діяльності центрів у рамках публічної політики, їх впливу на владу та громадську думку. Для забезпечення цієї передумови аналітичні центри використовують, насамперед, два шляхи: співробітництво із засобами масової інформації та створення власних інформаційних каналів. У свою чергу, як свідчать інтерв'ю представників ЗМІ, опубліковані в цьому журналі, мас-медіа зацікавлені у співробітництві з аналітичними центрами, зокрема, з огляду на якість їх аналітичної продукції та значний рівень довіри до них з боку читачів (глядачів).

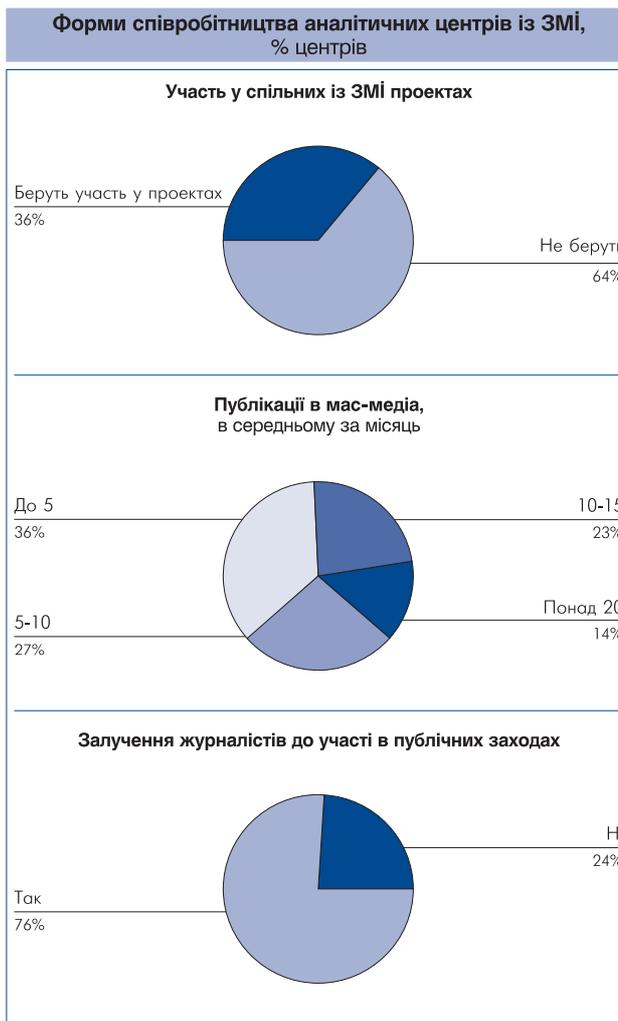
Співробітництво із ЗМІ

Форми співробітництва. Практика свідчить, що найактивніше аналітичними центрами використовуються публікації і виступи в друкованих та електронних ЗМІ, прес-конференції, повідомлення для інформаційних агентств, залучення журналістів до участі у публічних заходах аналітичних центрів. Є досвід реалізації спільних проектів.

Публікації (виступи) в друкованих та електронних ЗМІ є найбільш поширеною формою співробітництва аналітичних центрів із мас-медіа. Крім оприлюднення аналітичних матеріалів у друкованих ЗМІ, експерти аналітичних центрів беруть участь у телевізійних аналітичних та інформаційно-аналітичних програмах — наприклад, “Наголос” (ведучий — директор Київського центру політичних досліджень і конфліктології М.Погребинський), “Світ. Огляд” (УТ-1), аналітична програма телекомпанії “Ера”, програма “Час” (5 канал), вечірні інформаційні випуски каналу “Тоніс” та в програмах радіо (“Свобода”, “Німецька хвиля”, “Ера”, “Громадське радіо” та ін.).

Матеріали неурядових центрів публікуються в Інтернет-виданнях — “Українська правда”, “Forum”, “Експерт-центр”, “Кореспондент.net”, “Версії”, “Глав.ред” та ін.; розміщуються на інформаційних веб-порталах (“Громадський простір”, “Укроп”, “Політична Україна”). Ресурс аналітичної продукції формується і на спеціальному веб-сайті “Мережа аналітичних центрів”.

Як свідчать дані, наведені на діаграмі “Публікації в мас-медіа” (загальний заголовок: “Форми співробітництва аналітичних центрів із ЗМІ”), 36% центрів

виходять в інформаційний простір до п'яти разів на місяць, висока активність публікацій і виступів (понад 20 на місяць) притаманна кожному сьомому центру (14%). Середня кількість публікацій (виступів) у розрахунку на одного штатного експерта становить 1,3 за місяць.

Існує практика публікації аналітичних матеріалів експертів українських центрів у зарубіжних виданнях. Так, протягом 2002р. експерти Центру Разумкова опублікували у виданнях Великої Британії, Німеччини, Польщі, Чехії, Швеції вісім аналітичних матеріалів. Ряд публікацій Інституту економічних досліджень та політичних консультацій вийшли в російських виданнях. У Польщі вийшла друком книга, підготовлена Центром економічного розвитку “Приватизація в Україні: проміжні підсумки”. Публікації у зарубіжних виданнях свідчать про відкритий характер діяльності українських аналітичних центрів. Проте, слід зауважити, що у провідних світових виданнях публікації українських експертів зустрічаються нечасто.

Прес-конференції. Ця форма співпраці використовується як найбільш ефективний засіб оперативного і прямого доведення результатів досліджень до широкого кола журналістів. Так, для ознайомлення журналістів із результатами соціологічних досліджень активно використовують прес-конференції, зокрема,

Власні інформаційні можливості аналітичних центрів**СВІТОВИЙ ДОСВІД**

Більшість центрів публікують власні **журнали**. Як правило, вони виходять з періодичністю один раз на три місяці. Французький Інститут міжнародних і стратегічних відносин (*Institute for International and Strategic Relations*) видає *La Revue Internationale et Strategique*; американський Інститут світової політики (*World Policy Institute*) — *World Policy Journal*; Королівський інститут міжнародних відносин (*The Royal Institute of International Affairs*, Велика Британія) — *International Affairs*; Фонд Карнегі (*Carnegie Endowment for International Peace*) — кварталник *Foreign Policy*; Манхеттенський інститут (*Manhattan Institute for Policy Research*) випускає *City Journal*.

Видаються **щорічники**, які стосуються тієї чи іншої сфери або є узагальнюючим матеріалом стосовно актуальних питань розвитку країни. Італійський *Centre for Social Studies and Policies* публікує *The Report on the Social Situation in Italy* та видання *Italy Today*; Фінський інститут міжнародних відносин (*Finnish Institute of International Affairs*) — *The Yearbook of Finnish Foreign Policy*.

Найбільш потужні аналітичні центри регулярно видають **книги** з актуальних проблем. Так Інститут Брукінгса (*The Brookings Institution*) має власне видавництво та щорічно видає більше 50 книг. Ряд публікацій Центру досліджень арабської єдності (*Centre for Arab Unity Studies*) використовується в якості **підручників** в арабських університетах.

Публікуються **довідники для парламентарів**, що включають рекомендації з основних аспектів внутрішньої та зовнішньої політики (вони перевидаються після виборів і розраховані на використання черговим складом законодавчих структур).

Для доведення до політиків інформації у зручній формі дедалі частіше використовуються публікації **скорочених довідкових матеріалів** та **аналітичних доповідних записок**. Наприклад, Фонд спадщини (*Heritage Foundation*) видає *Backgrounders* і *Executive Memoranda*.

Співробітництво аналітичних центрів із ЗМІ

Розробка та публікація широко відомого у світі “Індексу економічної свободи” — результат співпраці *Heritage Foundation* та *Wall Street Journal*.

Гуверівський інститут (*Hoover Institution on War, Revolution and Peace*) випускає телевізійну програму *Uncommon Knowledge*. Така форма використовується і в країнах, що розвиваються. У Домініканській республіці Центр економічної орієнтації (*Center for Economic Orientation*) готує щотижневу інформаційно-аналітичну програму “*Economic Orientation*”, яка користується попитом не лише серед спеціалістів, але й широкої громадськості.

Heritage Foundation має кілька власних радіостудій і транслює більше 150 прямих ефірів за рік.

Фонд “Демократичні ініціативи”, Центр Разумкова; для оприлюднення власних коментарів актуальних подій і проблем — Інститут політики (у 2003р. — вже сім прес-конференцій в УНІАН).

Розміщення повідомлень в інформаційних агентствах є для аналітичних центрів важливим засобом виходу на широку аудиторію, оскільки саме інформаційні

агентства служать джерелом інформації для регіональних і місцевих ЗМІ. За результатами моніторингу повідомлень у провідних українських інформаційних агентствах Інтерфакс-Україна та УНІАН, протягом 2002р. найчастіше наводилися результати досліджень і коментарі експертів Центру Разумкова (загальна кількість згадувань — 252), Інституту політики (95), Фонду “Демократичні ініціативи” (72)⁹.

Залучення журналістів до участі в публічних заходах, що здійснюються центрами. Цю форму співробітництва практикує абсолютна більшість аналітичних центрів. На круглих столах Українського незалежного центру політичних досліджень, Фонду “Європа XXI”, Центру Разумкова та інших аналітичних центрів присутні в середньому до 30 представників мас-медіа. Важливим є те, що аналітичні центри, проводячи публічні заходи в регіонах, залучають до них місцеву пресу (Інститут реформ, Інститут Євро-Атлантичного співробітництва та ін.).

Спільні проекти. Попри те, що мас-медіа зацікавлені у співпраці з аналітичними центрами (як свідчать інтерв'ю представників ЗМІ, опубліковані в цьому журналі), така форма співробітництва не набула значного поширення — як свідчать дані наведені на діаграмі “Участь у спільних із ЗМІ проектах” (с.7), її використовують 36% центрів. Зокрема, “Генеза” адмініструє Інтернет-версію газети “Поступ”; з 1999р. виходить щотижневий аналітичний огляд “Економіка: тенденції тижня” — спільний продукт агентства УНІАН і Центру антикризових досліджень¹⁰; Бюро “Пента” та “Інвестгазета” провели спільний семінар “Проблеми інвестиційного клімату в ПЕК України”; “Генеза” — тренінг для представників районних газет стосовно користування послугами мережі Інтернет.

Власні інформаційні можливості

Друковані видання. Абсолютна більшість аналітичних центрів має власні друковані видання — періодичні та/або разові (узагальнені дані про видань та їх цільову аудиторію наведені на діаграмах у врізці “Друковані видання аналітичних центрів”).

Періодичні видання. Щомісячні, щоквартальні (або з іншою періодичністю виходу друком) видання мають загалом 90% аналітичних центрів (журнали — 50%; бюлетені та ін. — 68%). Їх тиражі, за окремими винятками¹¹, коливаються в межах 200-1300 примірників¹², що загалом відповідає тиражам періодичних видань державних дослідницьких структур. Для порівняння: щоквартальник Національного інституту стратегічних досліджень “Стратегічна панорама” має тираж 400 примірників.

Разові видання (книги, монографії, брошури) здійснюють понад 70% аналітичних центрів. Тиражі цих видань, як правило, не перевищують 1000 примірників (за окремими винятками)¹³, що менше загальноукраїнського середнього тиражу книг і

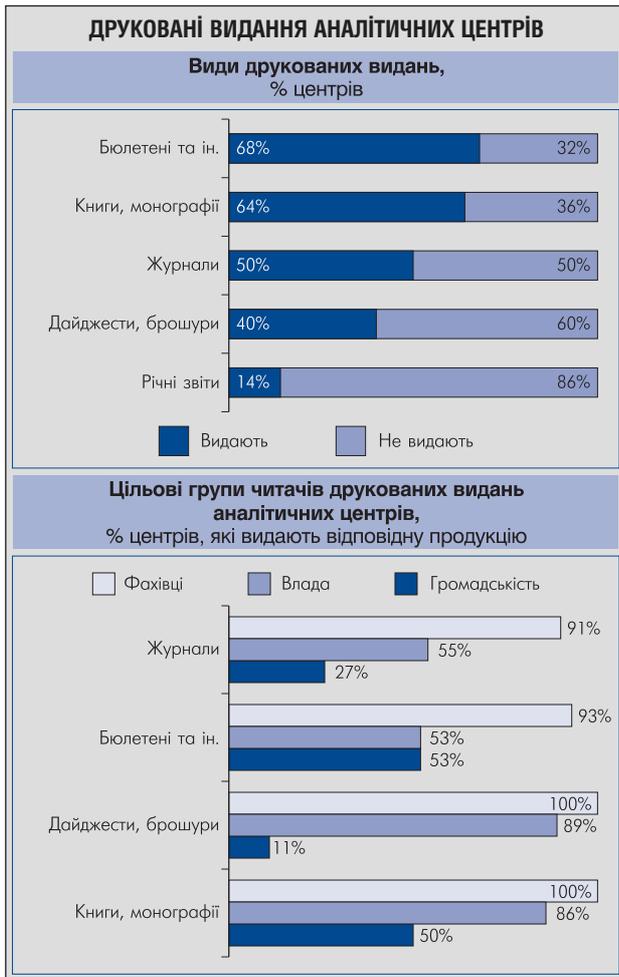
⁹ Моніторинг проведений Центром Разумкова. Коментарі експертів центрів враховувалися у випадку згадування самого центру.

¹⁰ Протягом 2000-2002рр. Центр антикризових досліджень вів у журналі “Компаньон” постійну рубрику “Партнери України”, в рамках якої було розміщено 36 матеріалів Центру.

¹¹ Тираж журналу “Національна безпека і оборона” (Центр Разумкова) складає 3800 прим.

¹² Зокрема, тираж щомісячних моніторингових “Генези” (“Партійне життя” та “Релігійні процеси”) — по 200 прим.; щоквартальний бюлетень “Політичний портрет України” (Фонд “Демократичні ініціативи”) має тираж 300 прим.; щоквартальник “Український монітор” (Центр миру, конверсії та зовнішньої політики України) та аналітичний бюлетень “Моніторинг економіки України” (Центр економічного розвитку) — по 500 прим.; журнал “Часопис Парламент” (Лабораторія законодавчих ініціатив) — 1000 прим.; журнал “Пріоритети” (Український незалежний центр політичних досліджень) — 1300 прим.

¹³ Тираж кожної з чотирьох книг, виданих Українським незалежним центром політичних досліджень за останні роки становив 1000 прим.; посібника “Генези” — “Політико-правові аспекти фінансування політичних партій: світовий досвід та Україна” (2003р.) — 1000 прим. Виняток становить, наприклад, тираж брошур, монографій Центру політико-правових реформ (коливається в межах 500-2000 прим.).

брошур (цей показник становить понад 5000 примірників) і менше середніх тиражів книг і брошур економічного і політичного характеру (1287 та 3468 відповідно)¹⁴.

Існує практика перекладу та видання українськими аналітичними центрами зарубіжних досліджень. Так, Центр Разумкова готує до друку вже четвертий випуск *Щорічника СІПРІ: Озброєння, роззброєння та міжнародна безпека* (тираж кожного випуску — 1000 примірників)¹⁵; Центр економічного розвитку видав книгу Ф.Ліндсея “Перебудова в промисловості: американський досвід” (тираж — 800 примірників).

Річні звіти. Цю поширену у світі форму публікацій аналітичних центрів в Україні використовують лише 14% центрів. До подібного роду видань можна віднести щорічне видання Центру Разумкова (тираж — 1000 примірників) та Інституту Євро-Атлантичного співробітництва (тираж — 500-1000 примірників).

Цільова аудиторія друківаних видань аналітичних центрів. Як свідчать дані, наведені на діаграмі “Цільові групи читачів друківаних видань аналітичних центрів”, періодичні видання центрів розраховані,

насамперед, на фахівців (на 91-100%) і представників влади (на 53-89%); орієнтація на громадськість становить 11-53%.

Електронні видання. Отримує поширення практика електронних видань, що поновлюються періодично або в режимі реального часу. Так, Інститут проблем законодавства імені Ярослава Мудрого має видання “Новини законодавства”; Агентство гуманітарних технологій — “Мировые дискуссии”; Центр антикризових досліджень — “Економика: тенденції тижня”; “Генеза” та Центр політичних досліджень — “Культура і політика”.

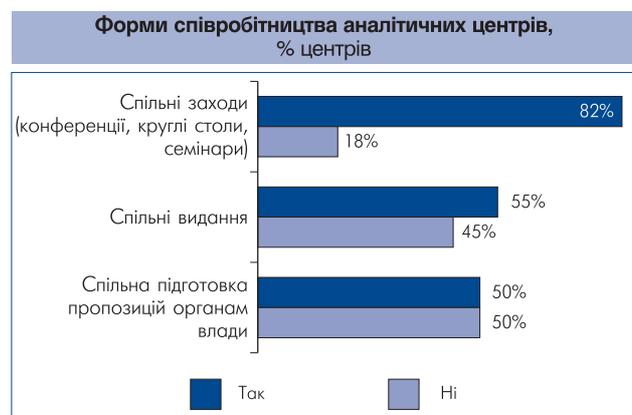
Всі аналітичні центри, що належать до базового масиву аналізу, мають веб-сайти, де розміщується їх продукція (аналітичні доповіді, статті, коментарі). Проте, привертає увагу та обставина, що сайти столичних центрів помітно відрізняються від сайтів регіональних аналітичних структур якістю і частотою оновлення. Застосування практики електронних видань свідчить про зростання активності в Інтернет-просторі та відкритості аналітичних центрів. Водночас, доступність мережі Інтернет для широкого загалу залишається обмеженою (число постійних користувачів мережі Інтернет, станом на лютий 2003р., складало 6,4% населення України, причому 90% користувачів локалізовані в першій десятці найбільших міст країни¹⁶).

1.3 СПІВРОБІТНИЦТВО МІЖ АНАЛІТИЧНИМИ ЦЕНТРАМИ

За існуючою практикою, найбільш поширеними формами співробітництва між аналітичними центрами є контакти експертів через участь у публічних заходах (про це йшлося вище), проведення спільних заходів, заснування спільних видань, спільна підготовка пропозицій органам влади, здійснення спільних проєктів, обмін інформацією.

Форми співробітництва

Спільні заходи (конференції, круглі столи, семінари) є сталою практикою — їх використовують 82% аналітичних центрів (діаграма “Форми співробітництва аналітичних центрів”). Крім разових акцій (наприклад, конференція Фонду “Демократичні

¹⁴ Друк України (2002). — Статистичний збірник Книжкової палати України, Київ, 2003, с.7.

¹⁵ Переклад з англійської, спільний проєкт із Стокгольмським міжнародним інститутом дослідження миру та Женевським Центром демократичного контролю над збройними силами.

¹⁶ Див.: <http://www.civicua.org/download/lib/FINALNIY.pdf>; Катерняк І. Електронні послуги: проблеми та перспективи їхнього розвитку в Україні. — Добра воля, 2003, №6, с.12.

ініціативи” та Фонду “Європа XXI” — “Партії на минулих та майбутніх виборах”, жовтень 2002р.), здійснюються серії спільних круглих столів. Український незалежний центр політичних досліджень разом з Інститутом конкурентного суспільства протягом 2003р. організував три круглі столи, присвячені проблемам підприємництва. Аналогічні серії спільних заходів здійснюють “Генеза” і Центр політичних досліджень, Інститут Євро-Атлантичного співробітництва та Фонд “Демократичні ініціативи”.

Спільні видання. Практику спільних видань використовують більшість (55%) аналітичних центрів. Спільні періодичні друковані видання представлені, зокрема, часописами “Нова безпека” (Центр миру, конверсії та зовнішньої політики України і Центр європейських та міжнародних досліджень), “Політичний коментар” (Фонд “Демократичні ініціативи” та Міжнародний центр перспективних досліджень); книгою “Больові точки української демократії” (Група аналітичних центрів — членів “Демократичної ліги”, 2002р.); продовжуваним виданням — серією брошур “Політичний портрет України” (Фонд “Демократичні ініціативи” та Інститут Євро-Атлантичного співробітництва).

Спільна підготовка пропозицій органам влади. Така форма співробітництва, порівняно з наведеними вище, використовується меншою, але теж значною мірою — її застосовує половина центрів. Як засвідчує практика, таке співробітництво може бути досить результативним. Так, групою аналітичних центрів¹⁷, за підтримки Фонду “Відродження” та Світового банку, були розроблені пропозиції стосовно реформування законодавства для третього сектору — ряд пропозицій враховані в законопроекті “Про невідприємницькі організації”.

Спільні проекти. Практика виконання спільних проектів лише набуває поширення. Водночас, існують приклади досить активного співробітництва аналітичних центрів саме в такій формі: довгостроковий проект Інституту сталих спільнот (Мережа громадських дій в Україні), в якому співпрацюють чотири аналітичних центри; проект “Розвиток спроможності регіональних центрів у сфері аналізу політики на місцевому рівні” (Міжнародний центр перспективних досліджень та Центр Разумкова).

Інформаційний обмін. Як зазначалося вище, аналітичні центри мають досить розвинуті можливості для взаємного обміну інформацією. Водночас, система ефективного інформаційного обміну між аналітичними центрами в українському сегменті Інтернет-мережі відсутня. Не існує єдиної ресурсної бази їх аналітичних досліджень, розробок, пропозицій. На сайтах регіональних і загальнонаціональних ресурсних центрів третього сектору (за останні п’ять років 14 таких центрів створено в регіонах¹⁸) продукція неурядових аналітичних центрів або відсутня взагалі, або представлена в несистематизованому, ускладненому для доступу вигляді.

Отже, найбільш поширеним є використання українськими аналітичними центрами публічних заходів з метою забезпечення особистих контактів експертів. Практика спільних довгострокових проектів значимого поширення не має. Спільна підготовка пропозицій органам влади є ефективною за формою, але вона ще не довела своєї результативності. Брак стабільних, продуктивних каналів інформаційного обміну спричиняє недостатній рівень скоординованості дій і дослідницьких проектів аналітичних центрів.

1.4 СПІВРОБІТНИЦТВО З ОРГАНАМИ ДЕРЖАВНОЇ ВЛАДИ

Основою співробітництва аналітичних центрів та органів влади є спільність їх мети — забезпечення прав і свобод громадян, підвищення ефективності державного управління. Результативність співпраці значною мірою залежить від готовності владних структур сприймати альтернативні пропозиції, а також від якості аналітичної продукції неурядових центрів, обґрунтованості їх пропозицій.

Форми співробітництва

На сьогодні в Україні немає постійних, усталених державною владою (як цілісним інститутом) форм співробітництва з аналітичними центрами. Різні гілки, органи та суб’єкти влади в тих випадках, коли вони вдаються до співробітництва з аналітичними центрами, використовують різні його форми.

Президент України. Взаємодія Президента та його Адміністрації з аналітичними центрами ґрунтується переважно на персональному залученні окремих експертів центрів до участі в роботі дорадчих органів і розробці окремих документів.

Участь у підготовці щорічних Послань Президента до Верховної Ради. Ця форма стала останніми роками традиційною. За період підготовки зазначених документів до їх розробки залучалися близько 10 експертів. Віддаючи належне позитивним результатам такого співробітництва, слід зазначити, що є випадки, коли заздалегідь заплановані розділи документа, підготовлені незалежними експертами, не вносяться до остаточного тексту Послання зовсім не з редакційних причин²⁰.

Участь у консультативно-дорадчих органах при Президентові України. Попри численність різноманітних Громадських рад, створених за останні роки при Президентові²¹, представники аналітичних центрів беруть участь лише у двох структурах²²: Громадській раді експертів із внутрішньополітичних питань²³ (О.Гарань, А.Гриценко, В.Матвієнко, М.Погребинський) та Комісії сприяння демократизації і розвитку громадянського суспільства (В.Малинкович, М.Погребинський).

Громадська рада має право вносити для розгляду Президентом пропозиції з питань внутрішньополітичного життя. На її засіданнях розглядалися, наприклад: загальнополітична ситуація в Україні;

¹⁷ У роботі брали участь, зокрема, Інститут громадянського суспільства, Інститут конкурентного суспільства.

¹⁸ Рассел Д. Наскільки міцний фундамент “третього сектору”? — Перехрестя, 2002, №2, с.44.

²⁰ Гриценко А. Команда Олександра Разумкова: нам не байдуже, що відбувається в країні. — Центр Разумкова 2001, Київ, 2002, с.9.

²¹ Систематизована інформація про їх перелік і результати діяльності відсутня навіть у самій Адміністрації Президента.

²² Створена Указом Президента України “Про Всеукраїнську громадську раду” №244 від 11 квітня 2001р. за ініціативою діячів правозахисного руху 1960-1980 рр. І.Дзюби, С.Глузмана, В.Малинковича, Л.Танюка, структура залишилася на папері.

²³ Указ Президента України “Про Громадську раду експертів із внутрішньополітичних питань” №1203 від 4 листопада 2000р.

СВІТОВИЙ ДОСВІД

Кадровий обмін експертами між державним і недержавним секторами

Аналітичні центри забезпечують підготовку експертів для залучення на посади в органах державної влади. З іншого боку, відбувається і зворотний процес — після перебування на державних посадах чиновники переходять (як правило, після зміни правлячої політичної сили, або відставки) до неурядових структур. Така практика найбільшою мірою притаманна США, де набір значного числа відповідальних співробітників із неурядових аналітичних структур став уже традиційним*.

Приклади кадрового перетоку між аналітичними центрами та органами влади США

Попередня посада		Наступна посада
Радник Президента США з питань національної безпеки	Збігнев Бжезінський	Консультант Центру стратегічних і міжнародних досліджень (<i>Center for Strategic and International Studies</i>)
Помічник державного секретаря у справах Східної Азії та Тихоокеанського регіону	Річард Соломон	Президент Американського інституту миру (<i>U.S. Institute of Peace</i>)
Заступник державного секретаря	Струоб Телботт	Президент Інституту Брукінгса (<i>The Brookings Institution</i>)
Заступник державного секретаря з глобальних проблем	Пола Добрянські	Віце-голова Ради з міжнародних відносин (<i>Council on Foreign Relations</i>), директор Ради національної безпеки (<i>National Security Council</i>) у справах Європи та Радянського Союзу

Окремі приклади існують і в інших країнах. Бутрос Галі до свого обрання Генеральним секретарем ООН був президентом єгипетського Центру політичних і стратегічних досліджень в Аль-Ахрамі (*Al-Ahram Centre for Political and Strategic Studies*).

Засновник Французького інституту міжнародних відносин (*French Institute for International Relations (IFRI)*) Тієрі де Монбріаль — колишній вищий посадовець французького Міністерства закордонних справ. Чимало членів ради Інституту — колишні або діючі політики й чиновники**.

У Великій Британії після перемоги на виборах Тоні Блера, чимало працівників Інституту досліджень публічної політики (*Institute for Public Policy Research*) та аналітичного центру Демос (*Demos*) перейшли на державні посади.

У Канаді колишній лідер Партії реформ (*Reform Party*) Престон Маннінг і колишній прем'єр Онтаріо Майкл Харріс зараз працюють в Інституті Фрезера (*Fraser Institute*).

У Росії під час президентства Б.Єльцина з'явилися приклади створення потужних неурядових аналітичних центрів колишніми високопосадовцями: Міжнародний фонд соціально-економічних досліджень М.Горбачова; Інститут досліджень економіки перехідного періоду Є.Гайдара, Центр економічних і політичних досліджень Г.Явлінського, Центр "Стратегія" Г.Бурбуліса.

* Рональд Рейган упродовж свого перебування на посаді Президента США запросив до роботи в урядових структурах понад 150 фахівців з *Heritage Foundation*, *Hoover Institution on War, Revolution and Peace* та *American Enterprise Institute for Public Policy Research*.

** Докладніше див.: <http://www.ifri.org>.

розділ "Суспільно-політичний розвиток країни. Основні завдання 2001 року" Послання Президента до Верховної Ради; Закон України "Про вибори народних депутатів України" та ін. При Раді створені проблемні секції з питань розвитку громадянського суспільства, міжконфесійних відносин, розвитку інформаційного простору. Проте, робота Ради не

УКРАЇНА

Практика перетоку професіоналів між державним і недержавним секторами не є поширеною в Україні. Хоча приклади створення неурядових структур колишніми працівниками з органів державної влади існують. Водночас, в Україні фактично відсутнім є зворотний процес — прихід на державні пости лідерів неурядових аналітичних центрів.

Після залишення посади першого помічника - керівника групи помічників та референтів Президента України О.Разумков очолював Раду експертів Українського центру економічних і політичних досліджень. Через деякий період він знову повернувся до роботи у владних структурах на посаду заступника Секретаря Ради національної безпеки і оборони (РНБО) України.

Після відставки экс-міністр закордонних справ Б.Тарасюк очолив Інститут Євро-Атлантичного співробітництва. Згодом він став народним депутатом України та очолив Комітет Верховної Ради України з питань Європейської інтеграції.

Колішній Посол України у Франції Ю.Кочубей — керує Товариством зовнішньої політики. Колішній радник Президента України з військових питань В.Гречанінов перейшов працювати до Українського центру економічних і політичних досліджень, а згодом очолив асоціацію "Атлантична рада України".

Колішні народні депутати України керують Центром політико-правових реформ (І.Коліушко) та Інститутом громадянського суспільства (А.Ткачук).

Президент Центру Разумкова А.Гриценко очолив неурядову структуру, залишивши посаду керівника Аналітичної служби Апарату РНБО України.

Керівник Міжнародного інституту глобальної та регіональної безпеки Д.Видрін у 1994р. зайняв пост радника Президента України з питань внутрішньої політики, а після відставки очолив Європейський інститут інтеграції та розвитку.

В.Грановський з Агенства гуманітарних технологій перейшов на посаду керівника групи радників міністра економіки та з питань європейської інтеграції України.

Директор Інституту політики М.Томенко, ставши народним депутатом України, очолив парламентський Комітет з питань свободи слова та інформації.

Колішній президент Фонду сприяння правовим і політичним реформам В.Стретович зараз очолює Комітет Верховної Ради з боротьби з організованою злочинністю і корупцією. О.Потехін — засновник Центру миру, конверсії та зовнішньої політики України, працює зараз у структурах Міністерства закордонних справ.

мала системного характеру, її засідання відбувалися рідко, пропозиції експертів нерідко ігнорувалися; протягом останніх півтора року Рада взагалі не збиралася²⁴.

Участь у робочих групах з підготовки стратегій і концепцій розвитку України, що затверджуються указами Президента. Експерти з неурядових аналітичних центрів були включені до робочих груп з підготовки Концепції реформування політичної системи України²⁵, з опрацювання Енергетичної стратегії України на період до 2030р. та дальшу перспективу²⁶, брали участь у розробці Стратегії впровадження демократичного цивільного контролю над оборонною сферою України, Концепції державної регіональної політики. При цьому іноді має місце формальний підхід до залучення незалежних експертів до цієї важливої справи²⁷.

²⁴ Зокрема, були проігноровані аргументи на користь запровадження пропорційної системи виборів до Верховної Ради України та її законодавчого закріплення. Див.: Гриценко А. Команда Олександра Разумкова: нам не байдуже, що відбувається в країні. — Центр Разумкова 2001, Київ, 2002, с.9.

²⁵ Склад робочої групи затверджений Розпорядженням Президента України №73 від 27 березня 2001р.

²⁶ Склад робочої групи затверджений Розпорядженням Президента України №42 від 27 лютого 2001р.

²⁷ Так, експертам Центру Разумкова було надано лише шість днів для внесення пропозицій та зауважень до проекту Концепції реформування політичної системи України. Зрозуміло, що в зазначений термін виконання такої роботи на якісному рівні неможливе.

Участь у публічних заходах, що проводяться під егідою Президента (семінари, круглі столи, конференції). Так, у 2001р. за участю незалежних експертів відбулися наукова конференція “Конституція України — основа модернізації держави і суспільства”²⁸, науково-практична конференція “Нові політичні реалії України на рубежі тисячоліть”²⁹ та ін.

У 2003р. соціологічні служби окремих аналітичних центрів були залучені до проведення загально-національних досліджень на замовлення Президента³⁰. Це свідчить про еволюцію розуміння важливості використання соціологічних даних, отриманих від аналітичних центрів, від звинувачення їх в упередженості до включення у виконання замовлення Президента, але не дає підстав констатувати появу тенденції до тіснішого співробітництва Президента та його Адміністрації з неурядовими аналітичними центрами.

Верховна Рада. Взаємодія Парламенту та неурядових аналітичних центрів, на відміну від Президента та його Адміністрації, має більш регулярний характер.

Участь у підготовці та експертизі законопроектів. Окремі народні депутати використовують потенціал аналітичних центрів при підготовці проектів законів. Так, народний депутат С.Гавриш вніс зауваження та пропозиції до проекту Податкового кодексу України за науково-аналітичної підтримки Лабораторії законодавчих ініціатив, Ліги ресурсних центрів України та Всеукраїнської громадської організації “Асоціація платників податків України”.

Аналітичні центри активно залучаються до експертизи законопроектів. Наприклад, у рамках конференції “Влада і громадськість: співпраця у прийнятті рішень” були оприлюднені 18 експертиз законопроектів з різних питань. Свої експертизи надали центри, відомі як на національному рівні (зокрема, Інститут проблем законодавства імені Ярослава Мудрого, Центр політико-правових реформ, Інститут реформ), так і регіональні (наприклад, Український культурологічний центр із Донецька, Фонд “Злука” зі Львова, Ліга професійних журналістів із Херсона та ін.).

Однак, така співпраця лише розпочинається, а існуючий аналітичний потенціал наукових і громадських установ використовується недостатньо.

Участь у науково-експертних, громадських радах при парламентських Комітетах. Такі ради створені при Комітетах: з питань Європейської інтеграції (Б.Тарасюк); з питань свободи слова та інформації (М.Томенко); з питань правової політики (В.Онопенко); з питань державного будівництва та місцевого самоврядування (А.Матвієнко)³¹. Під час роботи попереднього складу Парламенту існувала і Консультативна Рада при Комітеті у закордонних справах. Водночас, діяльність цих рад нормативно не закріплена, що ускладнює забезпечення їх роботи Апаратом Верховної Ради. Примітно, що ради створені при комітетах, які очолюють представники опозиції. Крім участі в радах, незалежні експерти надають допомогу комітетам як їх консультанти на позаштатній основі.

Участь у підготовці парламентських слухань. Експерти аналітичних центрів залучаються до підготовки інформаційно-аналітичних матеріалів, виступів під час проведення слухань, розробки пропозицій до проектів Рекомендацій за результатами парламентських слухань³².

Кабінет Міністрів. Співробітництво Уряду з аналітичними центрами активізувалося у 2000–2001рр., коли були проведені спільні публічні заходи за ініціативою Кабінету Міністрів та ряду аналітичних центрів. Зараз співробітництво будується переважно на залученні експертів аналітичних центрів до певних робочих груп та окремих заходів. Були випадки призначення експертів з аналітичних центрів радниками прем’єр-міністра на громадських засадах³³.

Участь у робочих групах з підготовки важливих державних рішень та документів. Так, незалежні експерти були включені до узгоджувальної робочої групи із завершення підготовки проекту Податкового кодексу України³⁴, робочої групи з опрацювання питань вступу України до СОТ та адаптації національного законодавства до її вимог³⁵, урядової комісії з розробки проекту Концепції національної інформаційної політики.

Участь у громадських слуханнях. Проведені громадські слухання про виконання Програми дій Уряду (2000р. та 2001р.); у 2001р. — громадське обговорення проекту Державної програми економічного і соціального

²⁸ Розпорядження Президента України “Про наукову конференцію “Конституція України — основа модернізації держави і суспільства” №122 від 27 квітня 2001р.

²⁹ Розпорядження Президента України “Про науково-практичну конференцію “Нові політичні реалії України на рубежі тисячоліть” №369 від 8 грудня 2000р.

³⁰ Указ Президента України “Про винесення на всенародне обговорення проекту Закону України “Про внесення змін до конституції України” №197 від 6 березня 2003р.

³¹ Комітет також уклав угоду про співпрацю з Громадською радою з питань законодавства для місцевого самоврядування та організацій третього сектору.

³² Так, Центр Разумкова до парламентських слухань з питань свободи слова та інформаційної безпеки підготував Аналітичну доповідь та проект Концепції (основ державної політики) інформаційної безпеки України. До парламентських слухань з питань енергетичної стратегії України був розроблений проект Концепції державної енергетичної політики України на період до 2020р. На слуханнях з питань реалізації державної політики інтеграції України до Європейського Союзу були представлені пропозиції Центру стосовно активізації співробітництва України з ЄС (ряд пропозицій внесені до підготовлених за підсумками слухань Рекомендацій Верховної Ради органам державної влади, місцевого самоврядування); на слуханнях “Законодавство України у сфері інтелектуальної власності: проблеми вступу до СОТ” розглядалися пропозиції стосовно оптимізації системи охорони інтелектуальної власності, які містяться в Аналітичній доповіді Центру Разумкова “Проблеми охорони інтелектуальної власності в Україні”. На слуханнях “Про взаємовідносини та співробітництво України з НАТО” був представлений журнал Центру Разумкова “Національна безпека і оборона” (№8, 2002), в якому розміщені матеріали стосовно сучасного стану взаємовідносин та перспектив інтеграції України до НАТО. Президент Центру Разумкова А.Гриценко представив у сфері інтелектуальної власності: проблеми вступу до СОТ; пропозиції експертів були включені до Рекомендацій за результатами парламентських слухань.

³³ Зокрема, К.Ляпіна була призначена радником В.Ющенка, а Д.Видрін — радником А.Кінаха.

³⁴ Склад групи затверджений Розпорядженням Кабінету Міністрів України №235 від 15 травня 2000р.

³⁵ Склад групи затверджений Розпорядженням Кабінету Міністрів України №507 від 30 серпня 2002р.

розвитку України на 2002р.; у 2003р. — громадські обговорення проекту Державного бюджету України на 2004р., проекту Постанови Кабінету Міністрів України “Про забезпечення участі громадян у процесі формування та реалізації державної політики центральними та місцевими органами виконавчої влади”.

Участь у консультативних громадських структурах при міністерствах і відомствах. Такі громадські структури створені при міністерствах: закордонних справ — Консультативна рада неурядових організацій; охорони навколишнього природного середовища — Громадська рада; при Державному комітеті з питань регуляторної політики і підприємництва — Громадська колегія.

Участь у постійно діючих круглих столах. З 1998р. регулярно проводяться засідання Круглого столу “Безпека економічних трансформацій” (заснованого Центром антикризових досліджень спільно з Державним комітетом з питань регуляторної політики і підприємництва, Національним інститутом стратегічних досліджень, Українською спілкою промисловців і підприємців, Українською федерацією працівників недержавних служб безпеки).

Ефективність співпраці

Незважаючи на наявність різних форм співробітництва органів державної влади з аналітичними центрами, їх ефективність є низькою. Серед головних причин цього можна відзначити наступні.

❖ **Брак постійних каналів контактування органів державної влади з аналітичними центрами.** Спроможність підрозділів центральних органів виконавчої влади, що забезпечують зв'язки з громадськістю, в т.ч. з аналітичними центрами є недостатньою. Основним напрямом роботи з громадськістю залишається інформування про діяльність і рішення органів виконавчої влади. Зворотний зв'язок і залучення громадськості до процесу прийняття рішень практично відсутні або існують у початковому, нерозвинутому стані. Продукція аналітичних центрів використовується органами влади час від часу.

❖ **Брак наступництва та послідовності у співробітництві з аналітичними центрами.** Взаємодія з ними нерідко переривалася із зміною ключових посадовців³⁷. Водночас, кожен з українських прем'єр-міністрів приносив своє бачення форм, складу учасників, мети та суті такої взаємодії³⁸.

❖ **Характер завдань не відповідає природі консультативно-дорадчих органів при органах влади.**

Громадська рада експертів із внутрішньополітичних питань і Всеукраїнська громадська рада, створені на громадських засадах, не будучи ні за формою, ні за суттю аналітичними структурами, не могли вирішувати типові для таких центрів завдання³⁹.

❖ **Формальний характер дорадчих структур і непрозорість їх діяльності.** Дорадчі структури мають значною мірою формальний характер — мотивом їх створення є скоріше бажання демонстрації органами влади формальної прозорості та демократизму, ніж об'єктивне усвідомлення потреби в такій співпраці, зокрема, потреби максимально ефективного використання інтелектуального потенціалу аналітичних центрів.

Державні органи не повною мірою володіють ситуацією в експертному середовищі, що ускладнює оцінку ними рівня професійності неурядових структур. До складу дорадчих структур залучаються представники непрофільних організацій; існують випадки надмірного розширення їх складу (наприклад, Громадська колегія при Державному комітеті з питань регуляторної політики і підприємництва налічує 75 представників різних структур).

Формальність дорадчих структур зумовлює непрозорий характер їх діяльності. Відсутня практика річних звітів про роботу громадських експертних рад, з яких громадськість могла б дізнатися про специфіку та характер діяльності, продуктивність цих структур, рівень реалізації органами державної влади їх пропозицій, розробок.

❖ **Відсутність узгодженого планування між аналітичними центрами та органами влади.** Відсутня координація плану діяльності з темами, що розробляються неурядовими структурами. Ради при органах державної влади змушені часто працювати в режимі “сьогодні на вчора”. Це позначається на якості та ефективності роботи⁴⁰.

❖ **Невідповідність між часом, потрібним для проведення якісного, ґрунтовного дослідження, і нагальністю проблем, для вирішення яких владні структури звертаються до аналітичних центрів** — часто у кризових ситуаціях та/або коли традиційні засоби вичерпані.

Підсумовуючи, можна констатувати, що перші кроки до залучення представників аналітичних центрів до вироблення важливих державних рішень здійснені: створені консультативно-дорадчі органи; окремі експерти залучаються до участі в підготовці державних документів; проводяться конференції і круглі столи з актуальних питань. Водночас, така практика потребує подальшого поглиблення та вдосконалення.

³⁷ Наприклад, під час прем'єрства А.Кінаха активність співпраці помітно зменшилася. З приходом В.Медведчука на посаду глави Адміністрації Президента припинила свою роботу Громадська рада експертів із внутрішньополітичних питань.

³⁸ Ілюстрацією цієї тези може бути Постанова Кабінету Міністрів України “Про ліквідацію деяких консультативних, дорадчих та інших органів, утворених Кабінетом Міністрів України, і визнання такими, що втратили чинність, деяких актів Кабінету Міністрів України” №142 від 29 січня 2003р. Згідно з нею, серед інших, перестали існувати й консультативно-дорадчі структури, до яких входили представники неурядових аналітичних центрів — зокрема, Рада об'єднань підприємців України при Урядовому комітеті економічного розвитку, утворена згідно з Постановою Кабінету Міністрів “Про утворення Ради об'єднань підприємців України при Урядовому комітеті економічного розвитку” №822 від 18 травня 2000р.

³⁹ Аналіз найбільш значущих суспільно-політичних проблем, підготовка пропозицій щодо шляхів їх розв'язання; прогнозування розвитку політичної ситуації в державі; сприяння діяльності соціологічних та соціально-психологічних центрів і служб із вивчення суспільних потреб, політичних та соціально-економічних процесів, моніторингу громадської думки; участь у проведенні політичної експертизи проектів найважливіших законів та інших нормативно-правових актів. Див.: Указ Президента України “Про Громадську раду експертів із внутрішньополітичних питань” №1203 від 4 листопада 2000р.

⁴⁰ Єдиний виняток складає Громадська колегія при Державній податковій адміністрації, що має піврічний план роботи, але це є вимогою Світового банку.

1.5 ФІНАНСУВАННЯ

Спроможність неурядових аналітичних центрів ефективно здійснювати дослідницьку діяльність, розвивати організаційну структуру, підвищувати фаховий рівень співробітників обумовлюється обсягами та стабільністю фінансування. Загалом, бюджет аналітичних центрів формується з чотирьох джерел: іноземні надходження (гранти), Державний бюджет, надходження з інших українських джерел, а також реалізація власної продукції.

Параметри річних бюджетів. Скоріше за все, наведені цифри (діаграма “Річні бюджети аналітичних центрів”)⁴¹, отримані шляхом опитування 22 центрів, не повною мірою відображають реальну картину, але вони формують певне уявлення про масштаби фінансування аналітичних центрів.

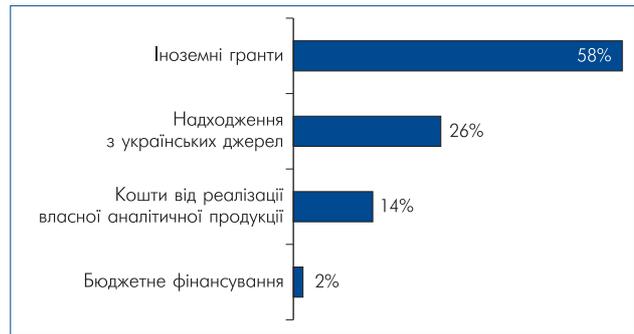

Бюджети 90% центрів не перевищують \$300 тис. За світовими параметрами — це невисокий рівень фінансування. Третина структур, бюджети яких не перевищують \$50 тис., перебувають у “сірій” зоні виживання, не маючи потенціалу для подальшого розвитку. Кожен десятий неурядовий аналітичний центр має більш потужні фінансові можливості — від \$500 тис. Якщо врахувати, що в досліджувану групу увійшли зовсім не аутсайтери мережі аналітичних центрів, то можна стверджувати, що структури з фінансуванням понад \$500 тис. серед українських неурядових аналітичних центрів є скоріше винятками, ніж поширеним явищем.

Структура фінансування. Співвідношення обсягів надходжень із різних джерел до бюджетів центрів відображають українську специфіку фінансування “мозкового ядра” третього сектору⁴² (діаграма “Структура фінансування аналітичних центрів”).

Більшість надходжень до бюджетів аналітичних центрів складають іноземні гранти (58%). Фінансування з Державного бюджету практично відсутнє (2%). Надходження з інших українських джерел складають трохи більше чверті (26%) бюджету. Отже, аналітичні центри поки що не можуть спиратися на внутрішнє фінансування. Така картина загалом відповідає й оцінкам експертів: лише кожен десятий з опитаних експертів вважає, що національні бізнес-структури активно сприяють розвитку аналітичних центрів в Україні. Четверте джерело надходжень — реалізація власної продукції — забезпечує лише 14% коштів бюджету (див. діаграму).

**Структура фінансування аналітичних центрів,
% загальної суми фінансування**

Серед наведених центрами прикладів зарубіжних донорів, від яких вони отримали **найбільші за обсягами гранти**, найчастіше згадуються п'ять інституцій (таблиця “Зарубіжні інституції за розміром наданих грантів”) — Міжнародний фонд “Відродження”, *Freedom House*, ПАУСІ, *USAID* та Національний фонд підтримки демократії. Загалом, така ієрархія відповідає масштабам діяльності в Україні названих структур.

**Зарубіжні інституції за розміром наданих грантів,*
% центрів**

Міжнародний фонд “Відродження”	36,3
<i>Freedom House</i> , США	22,7
ПАУСІ (<i>Poland-America-Ukraine Cooperation Initiative</i>)	22,7
Агентство США з міжнародного розвитку (<i>USAID</i>)	22,7
Національний фонд підтримки демократії (<i>NED</i>), США	18,2
Світовий банк	13,6
Інститут сталих спільнот (<i>ISC UCAN</i>), США	9,1
Міністерство у справах міжнародного розвитку (<i>DFID</i>), Велика Британія	9,1
Програма розвитку ООН (<i>UNDP</i>)	9,1
Фонд “Євразія”	9,1
Фонд Конрада Аденауера, Німеччина	9,1
Фонд Фрідріха Еберта, Німеччина	9,1

* Аналітичні центри відповідали на відкрите питання. Деякі назвали кілька організацій, окремі — жодної. Вказано інституції, що згадувалися більше одного разу.

У свою чергу, з числа прикладів донорів, які надали **найбільшу кількість грантів** відмічені — Міжнародний фонд “Відродження”, Національний фонд підтримки демократії, Світовий банк (таблиця “Зарубіжні інституції за кількістю наданих грантів”).

Отже, за обсягами та кількістю наданих грантів лідирують фундації США. Це кореспондується з думкою експертів, абсолютна більшість (90%) яких відзначили, що саме американські фундації найактивніше сприяють діяльності неурядових аналітичних структур в Україні.

Водночас, слід зазначити, що протягом останніх років з боку саме цих структур спостерігається помітне зростання інтересу до діяльності “інтелектуального ядра” третього сектору. Про це свідчать наступні факти.

По-перше, в рамках здійсненого *Freedom House* за сприяння *USAID* проекту “Партнерство за реформи в Україні” протягом 2000-2002рр. реалізована

⁴¹ Згідно з попередньою домовленістю, дані опитування подаються в узагальненому вигляді, з урахуванням того, що одна організація не надала інформації про фінансування.

⁴² Ці дані загалом кореспондують з результатами досліджень, проведених *Freedom House* в 1998р.

Фінансування аналітичних центрів

СВІТОВИЙ ДОСВІД

Аналітичні центри суттєво різняться як за обсягами, так і джерелами фінансової підтримки діяльності. Рівень фінансового забезпечення залежить від країни, в якій діє структура, цілей і завдань діяльності, штату співробітників, конкурентоспроможності на ринку аналітичної продукції, суспільного авторитету.

Джерелами фінансування аналітичних центрів є: добровільні, разові/регулярні внески, корпоративні/приватні внески, бюджетне фінансування, членські внески, гранти від фондів і міжнародних організацій, надходження від реалізації власної продукції, доходи від виконання досліджень за контрактами.

Більшість неурядових аналітичних центрів фінансуються не з одного, а з кількох джерел, намагаються диверсифікувати надходження коштів. Як правило, є кілька видів фінансування, співвідношення яких залежить від умов, що склалися в конкретному регіоні чи країні.

Річний бюджет центру, що працює близько десяти років, зі штатом до 20 співробітників, у країнах, які мають середній, за світовими стандартами, рівень ВВП на душу населення, складає \$300-500 тис.

У США, які мають давні традиції філантропії і багаторічну історію діяльності *think tanks*, близько 4% некомерційних дослідницьких структур мають річний бюджет понад \$10 млн., а 16% — більше \$1 млн.* Середній за масштабами діяльності центр отримує фінансування близько \$3 млн. Водночас, у США є чимало аналітичних структур з бюджетом понад \$20 млн. Наприклад, Американський інститут підприємництва (*American Enterprise Institute for Public Policy Research*) має річний бюджет близько \$24 млн.; Фонд спадщини (*Heritage Foundation*) — \$30 млн.; Інститут Брукінгса (*The Brookings Institution*) — \$37 млн.

Для США характерні пожертви великого числа фізичних і юридичних осіб. Наприклад, Фонд спадщини спирається на підтримку широкої громадськості (більше 200 тис. вкладників). Деякі провідні американські центри фінансуються, зокрема, закордонними корпораціями. Наприклад, *RAND Corporation* у 2001-2002 фінансовому році отримала понад \$325 тис. від російських компаній (Юкос, Інтеррос, Альфа-груп та ін.)**. Американський Центр міжнародного приватного підприємництва (*Center for International Private Enterprise*) отримує 93% з \$7 млн. фінансових надходжень від Уряду.

У Західній Європі, де, на відміну від США, найбільшим джерелом фінансування аналітичних центрів є надходження від уряду, середній центр має річний бюджет близько \$2 млн. Кілька німецьких центрів, які включені до так званого "синього списку" (фінансування з фондів федерального та земельних урядів), мають бюджет близько \$10 млн.***

Найкращим варіантом фінансування, з точки зору забезпечення незалежних досліджень, є разовий благодійний внесок. Цікавим є приклад канадського Інституту досліджень публічної політики (*Institute for Research on Public Policy*), що фінансується (більше ніж на \$2 млн. щорічно) переважно з доходів фонду у \$40 млн., який було створено за рахунок разового внеску Інституту Брукінгса, доповнено \$10 млн., що надійшли з приватного сектору і від урядів канадських провінцій, а також \$10 млн. — від федерального Уряду****.

* McGann J., Weaver R. *Think Tanks and Civil Societies: Catalysts for Ideas and Action.* — New Brunswick, 2000, p.46.
 ** *RAND Annual Report 2002*, p.69.
 *** McGann J., Weaver R., p.126.
 **** <http://www.irpp.org>.

**Зарубіжні інституції за кількістю наданих грантів,*
% центрів**

Міжнародний фонд "Відродження"	45,4
Національний фонд підтримки демократії, США	18,2
Світовий банк	9,1
Агентство США з міжнародного розвитку (USAID)	4,5
Вестмінстерський фонд підтримки демократії, Велика Британія	4,5
Freedom House, США	4,5
Інститут сталих спільнот (ISC UCAN), США	4,5
Канадське агентство з міжнародного розвитку (CIDA), Канада	4,5
Програма "Трансформ", Німеччина	4,5
Фонд Конрада Аденауера, Німеччина	4,5
Фонд Фрідріха Еберта, Німеччина	4,5
Центр міжнародного приватного підприємництва, США	4,5

* Аналітичні центри відповідали на відкрите питання. Деякі назвали кілька організацій, окремі — жодної.

програма підтримки незалежних аналітичних центрів⁴³: 32 неурядові структури виконали 46 грантових проектів на загальну суму \$735 тис.

По-друге, зростання інтересу до діяльності неурядових дослідницьких структур спостерігається і з боку Міжнародного фонду "Відродження", про що свідчить збільшення фінансової підтримки аналітичних проектів (таблиця "Міжнародний фонд "Відродження": грантова підтримка проектів досліджень та аналізу політики"⁴⁴).

**Міжнародний фонд "Відродження":
грантова підтримка проектів досліджень
та аналізу політики**

	2000	2001	2002
Загальний бюджет, \$	5 358 350	6 416 848	6 155 445
Бюджет аналітичних проектів, \$	366 597	686 536	1 167 027
% до загального бюджету	6,8%	10,7%	18,9%
Усього підтриманих проектів	936	1090	957
З них аналітичних проектів	39	56	79
% аналітичних проектів	4,2%	5,1%	8,3%
Кількість організацій, що отримали гранти від Фонду	615	625	503
Кількість організацій, що отримали гранти на аналітичну діяльність	32	46	75
% від загальної кількості організацій, що отримали гранти від Фонду	5,2%	7,4%	14,9%

Протягом 2000-2002рр. відбулося подвоєння кількості підтриманих аналітичних проектів, збільшення суми фінансової підтримки аналітичних проектів за цей період в 2,8 рази і зростання майже втричі кількості організацій, які отримали кошти на реалізацію аналітичних проектів. Загалом, за вказаний період Фонд надав гранти на реалізацію 174 аналітичних проектів (у 2002р. майже кожен п'ятий підтриманий фондом проект — аналітичний) на загальну суму \$2,22 млн. Середній розмір гранту на здійснення аналітичного проекту зріс у півтора рази за три останні роки і становив \$12 тис.

Отже, річні бюджети неурядових аналітичних центрів загалом не перевищують \$300 тис. Структура бюджетів не є збалансованою, більшість організацій залежить від зарубіжного фінансування. Водночас, надходження з державного сектору практично відсутні, а кошти, які аналітичні центри отримують з інших українських джерел, не є значними, і центри ніяк не можуть вважати їх основним джерелом фінансування.

⁴³ Див.: Партнерство за реформи в Україні. — Каунтерпарт, Київ, 2002, с.29-31.

⁴⁴ Джерело: Річні звіти Міжнародного фонду "Відродження" (2000, 2001, 2002 роки). — <http://www.irf.kiev.ua>.

Причому, така практика має сталий характер. З огляду на нинішні українські реалії, структуру та розподіл Державного бюджету, тенденції у співробітництві з вітчизняними бізнес-структурами, навряд чи є підстави вважати, що найближчим часом центри матимуть можливість кардинально диверсифікувати джерела фінансування.

1.6 ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ НЕУРЯДОВИХ АНАЛІТИЧНИХ ЦЕНТРІВ

Аналіз наведеного вище інформаційного масиву свідчить про суперечливість і неоднозначність тенденцій розвитку аналітичних центрів в Україні. Виразними в цьому контексті є результати експертного опитування стосовно динаміки розвитку центрів. Голоси поділилися майже навпіл: 49,1% опитаних експертів охарактеризували її як “прогрес”, 48,2% — як “стагнацію”. Така невизначеність оцінок зумовлена, очевидно, нестабільністю та малопрогнозованістю ситуації у країні. Водночас, проведений аналіз дозволяє виявити ряд важливих моментів у діяльності аналітичних центрів, що явно відзначилися в останні роки та дають підстави говорити про певні оптимістичні тенденції розвитку.

Зростає громадська активність аналітичних центрів. Вони стали чіткіше позиціювати себе саме як структури громадського суспільства, публічно реагуючи (поки що ситуативно) на внутрішні та зовнішні виклики.

Так, набуває поширення практика створення ініціативних груп, коаліцій для спільного тиску на владу шляхом винесення на публічне обговорення найгостріших внутрішніх проблем. У 2000р. за ініціативою аналітичних центрів була організована група “Громадський спротив корупції”, яка провела серію круглих столів (до складу групи увійшли зокрема, Інститут громадянського суспільства, Інститут реформ). У 2002р. створено “Демократичну лігу”, до складу якої увійшли вісім аналітичних центрів. Ліга ініціювала публічне обговорення загрози розвитку демократії в Україні. В листопаді 2003р. група аналітичних центрів організувала коаліцію “Новий вибір - 2004” з метою сприяння проведенню чесних і прозорих виборів Президента України.

Традиційною стала активна участь аналітичних центрів у виборчих кампаніях. У 2002р., під час проведення парламентських виборів центри брали активну участь у роботі Всеукраїнського громадського моніторингового комітету. Фонд “Демократичні ініціативи” разом з провідними соціологічними інституціями країни проводив у день виборів *exit poll*. Значимим фактом стала участь ряду аналітичних центрів у підготовці та проведенні Громадського форуму (вересень 2002р.).

Намітився процес формування та оприлюднення спільних позицій з проблем зовнішньої політики. Так, у вересні 2003р. лідери шести аналітичних центрів виступили з відкритим зверненням до Президента України, Верховної Ради та Кабінету Міністрів, у якому заявили, що Угода про створення Єдиного економічного простору суперечить національним інтересам України.

Спільні публічні акції мають певний вплив на громадську думку, підтверджують, що діяльність у цьому напрямі (як свідчать наведені вище статистичні показники) є пріоритетною для аналітичних структур. Про ефективність такого роду заходів свідчить і організована за ініціативою аналітичних структур кампанія “Антикодекс”, завдяки якій вдалося зупинити прийняття репресивного проекту Податкового кодексу.

Активізується співробітництво аналітичних центрів за схемою центр-регіони. Створення дієвих вертикальних каналів співробітництва, координація позицій регіональних і столичних аналітичних центрів забезпечує суспільний ефект діяльності, більш вагомі позиції у діалозі з владними структурами. Водночас, спостерігаються і тенденції руху назустріч.

Інститут Євро-Атлантичного співробітництва протягом 2000р. організував круглі столи з проблем взаємовідносин України з ЄС і НАТО в 11 областях країни; Інститут реформ протягом жовтня-листопада 2003р. провів чотири круглі столи в регіонах. Знаковою подією стало проведення у грудні 2002р. у Львові форуму неурядових аналітичних центрів. Запроваджується практика інтеграційних довгострокових проектів. У листопаді 2003р. за підтримки Міжнародного фонду “Відродження” створений Консорціум аналітичних центрів, що об'єднав п'ять структур⁴⁵, з метою сприяння професійному становленню регіональних дослідницьких неурядових структур, створенню стабільних вертикально та горизонтально інтегрованих асоціацій.

Зміцнюється міжнародне співробітництво аналітичних центрів. Вони стають більш відкритими для співпраці із зарубіжними партнерами, накопичують досвід роботи на міжнародному рівні в рамках спільних проектів. Так, Агентство “Донбас” є учасником україно-польського проекту “Майбутнє старих промислових регіонів”, Центр миру, конверсії та зовнішньої політики України — україно-польського проекту “Моніторинг східних кордонів Польщі”. Центр європейських і міжнародних досліджень, спільно із Страсбурзьким центром європейських студій, організували в Києві цикл лекцій і круглих столів з проблем європейської інтеграції. Центр Разумкова з фондом “Російський суспільно-політичний центр” здійснює довгостроковий проект із розвитку двосторонніх відносин, а також третій рік бере участь у проекті рейтингових агентств *Lehman Brothers Eurasia Group* (Нью-Йорк). Загальні рейтингові оцінки щомісяця друкуються в газеті *Financial Times*.

У цьому контексті слід також зазначити, що протягом останніх років, як згадувалося вище, посилився інтерес до співробітництва з українськими аналітичними центрами з боку впливових зарубіжних донорів (Міжнародний фонд “Відродження”, *Freedom House*). Водночас, привертає увагу й факт збільшення за останній рік частки фінансування саме аналітичних досліджень з боку авторитетного фонду Ч.С.Мотта (таблиця “*Гранти, надані українським громадським організаціям Фондом Ч.С.Мотта*”⁴⁶).

⁴⁵ Консорціум “Всеукраїнські дебати з метою громадського моніторингу та публічного обговорення ключових питань суспільного життя та висвітлення пропозицій провідних політичних сил щодо шляхів їх вирішення” є довгостроковим загальноукраїнським проектом.

Гранти, надані українським громадським організаціям Фондом Ч.С.Мотта у 2000-2002рр.

	2000	2001	2002
Кількість грантів	12	12	7
З них — на здійснення аналітичних проектів	5	2	2
% аналітичних проектів	41,6%	16,6%	28,5%
Загальна сума грантів, \$	919 540	1 209 125	762 326
З них — на здійснення аналітичних проектів, \$	454 540	185 000	254 000
% фінансування на здійснення аналітичних проектів	49,4%	15,3%	33,3%

Встановлюється система більш стабільних інституалізованих контактів — членство в міжнародних мережах, асоціаціях. Центр близькосхідних досліджень входить до складу Британського співтовариства близькосхідних досліджень (*European Association for Middle Eastern Studies — EURAMES*); Агентство регіонального розвитку “Донбас” є членом Мережі розвитку регіонів Центральної і Східної Європи (*CEE Community Development Network*); соціологічна служба Центру Разумкова є членом Всесвітньої асоціації дослідження громадської думки (*World Association for Public Opinion Research*); Український центр незалежних політичних досліджень був координатором робочої групи з попередження та врегулювання конфліктів, створеної у рамках Конференції країн СНД за проблем біженців (1999-2001рр.).

Аналітичними центрами запроваджується практика залучення до власних досліджень зарубіжних експертів. Результати анкетування свідчать, що більшість центрів співпрацюють із зарубіжними фахівцями із Великої Британії, Канади, Польщі, Росії, США та інших держав. Масштаби залучення є різними: від одного-п’яти (Український незалежний центр політичних досліджень, Фонд “Європа XXI”, Центр CASE Україна та ін.) до 10 експертів на рік (Інститут економічних досліджень та політичних консультацій, Центр політико-правових реформ та ін.).

Представники майже всіх аналітичних центрів беруть участь у міжнародних заходах — як регулярних (наприклад, в експертних семінарах Консорціуму оборонних академій і центрів стратегічних досліджень у рамках програми “Партнерство заради миру”), так і разових.

Отже, в загальній картині розвитку мережі неурядових аналітичних центрів спостерігаються певні позитивні тенденції, які останніми роками набувають сталого характеру. Це стосується зростання їх громадської активності, поступового налагодження співпраці регіональних та центральних структур, зміцнення їх міжнародних контактів. Однак, подальший розвиток цих тенденцій залежатиме від багатьох чинників, насамперед, від того, як розвиватиметься загальнополітична ситуація в країні.

ВИСНОВКИ

Узагальнюючи якісні та кількісні характеристики діяльності, можна сформулювати портрет типового українського неурядового аналітичного центру.

Аналітичний центр — самостійна структура, що має невеликий (близько 10 осіб) штат. Його експерти (60%)

володіють іноземними мовами, мають досвід співпраці із зарубіжними партнерами, майже 40% співробітників стажувалися або навчалися за кордоном. За потреби, центр легко збільшує число своїх експертів принаймні вдвічі, залучаючи позаштатних фахівців і забезпечуючи тим самим мобільність не лише експертного складу, але й досліджень.

Центр зосереджується на дослідженнях у трьох-чотирьох сферах — це, найвірогідніше, економіка, внутрішня і зовнішня політика та соціальна сфера.

Аналітична продукція центру має своїм адресатом скоріше підготовлену аудиторію, ніж рядових громадян, а його публічна діяльність має на меті впливати на громадську думку.

В середньому експерти центру виступають у національних мас-медіа до 10 разів на місяць; у зарубіжних ЗМІ — менш активно. Центр має власний веб-сайт, друковане періодичне видання (тиражем до 1300 прим.), він видає книги, брошури (тиражем близько 1000 прим.), зорієнтовані переважно на фахівців та органи державної влади. Видавничій діяльності центр надає першорядного значення, можливо, як забезпеченню інформаційного каналу, незалежного від владних органів.

Водночас, він надає уваги й публічним і просвітницьким заходам. Як це не парадоксально, помітна присутність у інформаційному просторі не є показником авторитетності та можливості впливу на ситуацію в країні. Активність центру в медіа-просторі часто має номінальний характер, оскільки “ядро” аналітики — новаторські ідеї, критичні оцінки дій влади, альтернативні пропозиції — в українських реаліях є “чутливим” продуктом, що часто підпадає під прес цензури. А відтак — обмежується можливість центру впливати на громадську думку, оприлюднювати альтернативні рішення гострих проблем суспільства.

Центр контактує з колегами, найактивніше — через участь у круглих столах, семінарах, конференціях. Експерти дедалі більше утворюють своєрідний “аналітичний пул”, що формується через постійну участь у публічних заходах. Стабільні канали контактів центру з колом близьких за тематикою і характером діяльності структур лише починають створюватися, зокрема, через поширення практики спільних проектів.

Скоріше за все, центр, в особі когось із своїх експертів, є членом дорадчого органу при державній установі. Проте, це членство, за переважно формального характеру діяльності дорадчих органів, не забезпечує продуктивного співробітництва центру із владними структурами. Соціальний ефект його діяльності є не надто високим.

Бюджет центру більшою мірою (майже на 60%) складається з іноземних грантів і не перевищує \$300 тис. на рік, що, за опитуванням експертів, вважається прийнятним. Центр залежить від зарубіжних донорів (головним чином американських).

Таким чином, типовий український неурядовий аналітичний центр за функціональними параметрами відповідає світовим критеріям. Проте, ця відповідність є переважно номінальною, адже в українських реаліях практично відсутня можливість ефективного використання результатів аналітичних розробок.

⁴⁶ У таблиці враховано проекти, занесені до бази даних грантів Фонду Ч.С.Мотта, повністю чи частково спрямовані на дослідницьку та аналітичну діяльність чи інституційну підтримку неурядових аналітичних центрів. Див.: Grant Database of the Charles Stewart Mott Foundation, Ukraine, 2000-2002. — <http://www.mott.org/results.asp>

2. ЧИННИКИ, ЩО ВПЛИВАЮТЬ НА ДІЯЛЬНІСТЬ НЕУРЯДОВИХ АНАЛІТИЧНИХ ЦЕНТРІВ

Результати експертного опитування⁴⁷ дали підстави для виокремлення чинників, що найбільш негативно впливають на діяльність аналітичних центрів (діаграма), основні з яких аналізуються в цьому розділі.

НЕЗАЦІКАВЛЕНІСТЬ ВЛАДИ У СПІВРОБІТНИЦТВІ З НЕУРЯДОВИМИ АНАЛІТИЧНИМИ ЦЕНТРАМИ

Цей фактор посідає перше місце в переліку проблем, що найбільш негативно впливають на діяльність аналітичних центрів, — так вважають майже 60% опитаних експертів. Схожою є і громадська думка: більшість (54,6%) опитаних громадян вважають, що влада або не зацікавлена в співробітництві (31,5%), або скоріше не зацікавлена в ньому (23,1%).

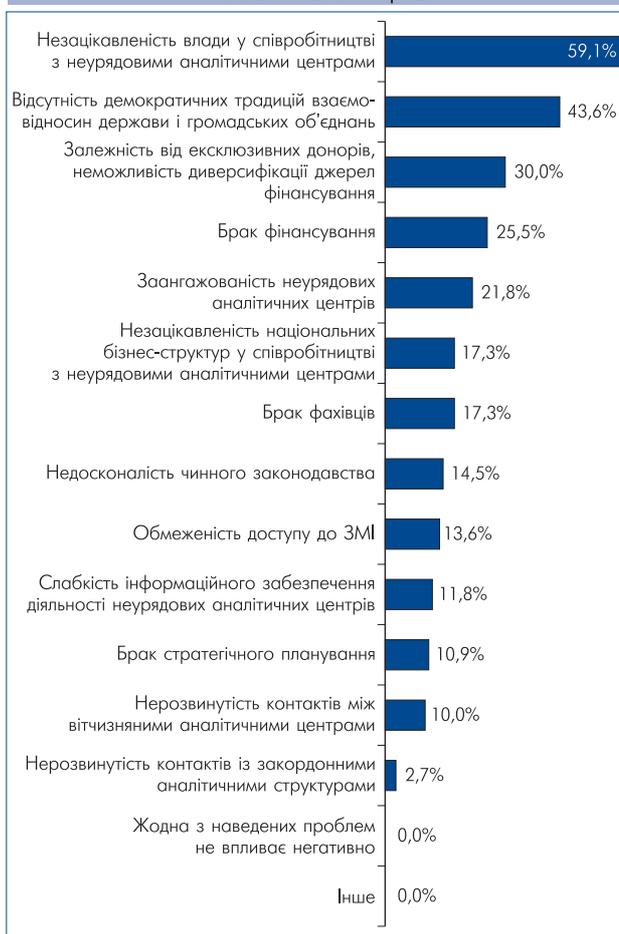
На думку М.Погребинського та А.Фінька (Київський центр політичних досліджень і конфліктології), “підвищення рівня впливу аналітичних центрів на державну політику є неможливим до тих пір, поки не буде сформовано попит з боку інституцій влади на експертні послуги. Проблема полягає в тому, що держава нині не виявляє зацікавленості в розробці та експертному обговоренні проектів, що мають стратегічне значення”.

Значною мірою така ситуація пояснюється відсутністю демократичних традицій взаємовідносин держави і громадських об'єднань, що відзначили як проблему 43,6% опитаних експертів. Крім того, за радянських часів органи державної влади в Україні не вирішували завдань стратегічного планування, узгодження інтересів різних соціальних груп та інших, пов'язаних з функціонуванням самостійної держави, ринкової економіки та політичного плюралізму.

Відсутність такого досвіду мала б спонукати органи державної влади до співпраці з неурядовими аналітичними центрами, що з'явилися в Україні фактично одночасно з набуттям нею незалежності. Навпаки, влада противилася вторгненню неурядових аналітичних центрів у дослідження раніше закритих тем і проблем. Наприклад, перші аналітичні доповіді Центру Разумкова — про тіньову економіку та організовану злочинність, воєнну реформу — були зустрінуті владними структурами в штики саме з цієї причини.

Тим часом, і дотепер самі державні структури об'єктивно не можуть здійснювати глибокий,

Які проблеми найбільш негативно впливають на діяльність неурядових аналітичних центрів в Україні? % опитаних експертів

* Респондентам пропонувалося відзначити три прийнятні варіанти відповіді.

системний аналіз комплексних проблем. Цьому перешкоджають бюрократичний стиль роботи, величезний документообіг та відсутність ресурсів. Переважна більшість державних установ працюють у режимі “сьогодні на вчора”. Багато аналітичних підрозділів,

⁴⁷ Опитування проведено з 6 жовтня по 3 листопада 2003р. Опитано 110 експертів, які представляють 52 структури, в т.ч. Адміністрацію Президента України, Секретаріат Верховної Ради України, Апарат Ради національної безпеки і оборони України, Міністерство закордонних справ, Міністерство оборони, Міністерство економіки та з питань європейської інтеграції України, наукові академічні установи, вищі навчальні заклади, дослідницькі державні установи, центральні та регіональні громадські організації та аналітичні центри, провідні ЗМІ. Повністю результати опитування наведено на с.66-69 цього журналу.

що існували в державних установах, були ліквідовані під час скорочення штатів, дієздатні аналітичні структури лишилися тільки в спецслужбах і займаються обмеженим колом питань.

За експертними оцінками⁴⁸, нинішня система планування державної політики в Україні є результатом спонтанного процесу поєднання державних планів радянських часів, партійних програм — здебільшого ідеологічних, декларативних і не пов'язаних з ресурсними обмеженнями — з формуванням щорічних планів (програм дій Уряду) на підставі бюджетних пріоритетів, що мають тактичний характер.

Оскільки інститути влади працюють переважно в поточному режимі, це зумовлює брак мотивації державних службовців звертатися до аналітичних розробок, у т.ч. неурядових аналітичних центрів. Особливо це стосується виконавчої влади: за оцінками експертів, відносно активний попит на продукцію неурядових аналітичних центрів існує з боку Верховної Ради — її як споживача цієї продукції відзначили 10,9% опитаних експертів, Президента України — 8,2%; Кабінет Міністрів — 4,5%, а місцеві державні адміністрації — лише 0,9% опитаних.

У своєму прагненні зберегти монополію на формування рішень влада вдається не лише до ігнорування пропозицій і діяльності аналітичних центрів загалом, а й до компрометації їх через підпорядковані структури. В окремих державних органах зберігається упереджене ставлення до неурядових аналітичних центрів.

Ця тенденція є помітною і серед державних дослідницьких структур. Так, науковці Дніпропетровського філіалу Національного інституту стратегічних досліджень у щоквартальному Раді національної безпеки і оборони “Стратегічна панорама” наголошують: “Найбільш професійними аналітичними структурами в Україні залишаються фабрики думки, що діють за фінансового, організаційного й матеріального сприяння зарубіжних спонсорів. Ця тенденція доводить, що по-справжньому впливовими є політично незаангажовані інституції. Крім того, це свідчить, що іноземні ТНК формують в Україні професійне аналітичне середовище у власних, далеко не завжди прийнятних для нашої держави цілях”⁴⁹.

Про консерватизм владних структур виразно свідчать результати дослідження, проведеного в рамках проекту “Діалог для реформ”. Згідно з отриманими даними, найбільш пріоритетними напрямками діяльності підрозділів центральних органів виконавчої влади, відповідальних за зв'язки з громадськістю, є інформування ЗМІ про діяльність установи та її керівництва (76%), інформування громадськості про прийняті рішення (57%) та забезпечення позитивного іміджу інституції та її керівництва (55%).

Найменш пріоритетними — вивчення громадської думки (14%), організація проведення консультацій із громадськістю (12%), організація та проведення консультацій з незалежними експертами та представниками неурядових організацій з певних питань (7%)⁵⁰.

Однією з причин незацікавленості влади у співробітництві з аналітичними центрами є низька активність останніх у просуванні своєї продукції та неготовність працювати у прийнятному для органів державної влади темпі, форматі пропонованих документів.

Привертає увагу та обставина, що майже половина (48%) проанкетованих Центром Разумкова аналітичних структур, визначає у якості пріоритету своєї співпраці з органами державної влади **аналіз наслідків рішень**, прийнятих владними структурами (діаграма “*Пріоритетні форми співробітництва з органами влади*”). Водночас, за експертними оцінками, оптимальним характером взаємодії центрів з владою мають бути **розробка власних пропозицій** для органів влади та водночас — **активний вплив на етапі їх реалізації** (50% опитаних експертів); аналіз наслідків рішень, прийнятих владними структурами, оптимальною формою взаємодії з владою вважають лише 13,6% експертів.

Така розбіжність свідчить про те, що центри не повною мірою готові до продуктивного співробітництва з органами влади, надаючи перевагу критиці (хоч і конструктивній) вже прийнятих рішень. Серед проблемних питань — неготовність центрів до оперативних рішень, що мають прийматися у стислі строки, брак розуміння ними необхідного балансу між академічністю дослідження та його прикладною цінністю, невідповідне оформлення результатів дослідження та рекомендацій, невміння говорити мовою практичної політики. Центри надають свої розробки, як правило, у вигляді багатосторінкових звітів, що нерідко містять переважно загальні побажання про покращення ситуації. З огляду на специфіку роботи, органи державної влади потребують стислих результатів досліджень, аналітичних записок, що містять конкретні пропозиції.

⁴⁸ Сформульовані в рамках проекту “Інституційна спроможність до розробки економічних програм”, виконаного Міжнародним центром перспективних досліджень і Міністерством економіки та з питань європейської інтеграції України у 2002р. Див.: Інформаційний бюлетень Міжнародного центру перспективних досліджень, №155, 24 червня 2002р.

⁴⁹ Шевцов А., Мерніков Г. Міжнародні неурядові організації як фактор впливу на ситуацію в Україні. — Стратегічна панорама, 2002, №4, с.55-56.

⁵⁰ Звіт дослідження “Оцінка спроможності структурних підрозділів з питань взаємодії з ЗМІ та зв'язків з громадськістю міністерств та інших центральних органів виконавчої влади виконувати свої функції на належному рівні”. — Проект “Діалог для реформ”, жовтень 2003р., с.8-9.

Загалом, рівень співпраці державних органів та аналітичних центрів залишається недостатнім, форми та механізми — невідпрацьованими, вплив аналітичних центрів на формування і здійснення державної політики — обмеженим.

У жовтні 2003р. на громадське обговорення винесено проект Постанови Кабінету Міністрів “Про забезпечення участі громадян у процесі формування та реалізації державної політики центральними та місцевими органами виконавчої влади”⁵¹.

Проектом передбачається створення громадських рад (колегій) при центральних та місцевих органах виконавчої влади, координацію між якими здійснюватиме новостворювана Консультативна Рада з питань дослідження громадської думки при Кабінеті Міністрів. До її складу планується включити представників громадських організацій, науково-дослідних установ, інститутів, органів виконавчої влади. Однак, у проекті постанови йдеться переважно про підтримку ефективних громадських ініціатив, “системний механізм діалогу влади і громадськості через ЗМІ” та консультації.

З огляду на механізми, описані в проекті, можна зробити висновок, що запропонований формат лише частково відповідає суті залучення неурядових аналітичних центрів до процесу формування та реалізації державної політики.

Існує небезпека переведення усіх формальних стосунків між органами влади і громадськими організаціями (в т.ч. неурядовими аналітичними центрами) у площину публічних обговорень та інформаційних кампаній, які, попри всю важливість для становлення “демократії участі”, не є ефективною формою для формування експертних висновків і пропозицій.

ЗАЛЕЖНІСТЬ ВІД ЕКСКЛЮЗИВНИХ ДОНОРІВ, НЕМОЖЛИВІСТЬ ДИВЕРСИФІКАЦІЇ, БРАК ФІНАНСУВАННЯ

Як це не прикро визнавати, але на сьогодні без допомоги зарубіжних фондів діяльність аналітичних центрів була б просто неможливою — їх бюджет майже на 60% формується за рахунок зовнішньої підтримки. За роки незалежності поступово склався активно діючий інститут іноземних донорів⁵², які, підтримуючи процеси реформ і демократизації в Україні, сприяють становленню громадянського суспільства, в т.ч. шляхом стимулювання незалежних аналітичних досліджень.

Водночас, як відомо, кожен з фондів має свою місію, цілі, на реалізацію яких спрямовані його різноманітні програми і проекти. Надмірна залежність від іноземних грантів робить вразливою роботу “мозкових центрів” у сенсі тематичної спрямованості

досліджень, оскільки, як правило, гранти надаються під проекти, що замовляє сама фундація-донор. Цією обставиною частково пояснюється і обмежена здатність аналітичних центрів оперативно реагувати на події в суспільно-політичному житті країни — адже процедури конкурсного розгляду проектних пропозицій у фондах є досить тривалими.

Крім того, фінансування у більшості випадків обмежується короткостроковими (від кількох місяців до півтора року) та невеликими за обсягами (\$5-15 тис.) грантами. Приклади стабільного і масштабного фінансування дослідницької діяльності аналітичних неурядових структур з боку зарубіжних донорів є поодинокими⁵³.

Залежність від ексклюзивних донорів практично унеможливує довгострокове планування діяльності аналітичних центрів. Неохоче фінансують зарубіжні донори і накладні витрати аналітичних центрів, що обмежує інституційні можливості останніх у розвитку інфраструктури, отриманні інформації, а відтак — у забезпеченні високої якості досліджень.

“Короткі гроші” створюють також сприятливий ґрунт для “грантоїдства”, коли діяльність аналітичного центру зводиться до її імітації та написання звітів⁵⁴.

Не сприяє ефективній діяльності аналітичних центрів і відсутність координації між донорами, що відзначає, зокрема, керівник Представництва Фонду Конрада Аденауера в Україні Р.Ваксмут⁵⁵.

Водночас, слід мати на увазі, що мірою просування України до вступу в НАТО та ЄС фінансування діяльності структур третього сектору, в т.ч. аналітичних центрів, буде скорочуватися. Тому слід заздалегідь готуватися до переведення цих структур на фінансування переважно з вітчизняних джерел та за рахунок власної діяльності. Зрештою, і зарубіжні спонсори, підтримуючи третій сектор і їх короткострокові ініціативи, свідомо прагнуть підштовхнути громадські організації до самозабезпечення, диверсифікації джерел фінансування.

Державне фінансування забезпечує сьогодні в середньому 2% надходжень до бюджетів аналітичних центрів, більшість із них взагалі не отримують бюджетних коштів. Сподіватися ближчим часом на зміну ситуації немає підстав. Крім того, навіть якщо держава піде на фінансування проектів, виконуваних неурядовими аналітичними структурами, виникне проблема забезпечення відкритості та прозорості тендерів на здійснення досліджень, визначення прозорих механізмів і джерел фінансування аналітичних проектів, інакше, як застерігає О.Зінченко, існує небезпека дискредитації самої ідеї незалежних та об’єктивних досліджень⁵⁶.

⁵¹ Див.: <http://www.minjust.gov.ua.proekt.html>.

⁵² За окремими експертними оцінками, зараз існує близько 150 “доступних” для України благодійних та неприбуткових громадських об’єднань та фондів, які надають освітні та дослідницькі гранти. Див.: Маклаков А. Фабриканты мыслей и генераторы идей. — <http://archives.vipnews.com.ua/all/2002/51/New/print1213.htm>.

⁵³ Приклад Центру інновацій та розвитку, якому за період з 1996р. вдалося залучити для здійснення різноманітних програм понад \$1,8 млн. (найбільший грант становив \$517 тис.), — є скоріше винятком із загального правила. Див.: <http://www.idc.org.ua>.

⁵⁴ Павленко Р. Українські “мислячі танки” на роздоріжжі. — Партнерство за реформи в Україні. — Творчий центр “Каунтерпарт”, Київ, 2002, с.13.

⁵⁵ Див. інтерв’ю Р.Ваксмута, розміщене в цьому журналі.

⁵⁶ Див. інтерв’ю О.Зінченка, розміщене в цьому журналі.

Зміцнення фінансової бази центрів за рахунок реалізації власної продукції теж є проблематичним; причина — несприятливе законодавче регулювання діяльності неприбуткових аналітичних центрів. Доки правове визначення “неприбутковості” не буде змінено, аналітичні центри не зможуть диверсифікувати джерела фінансування шляхом самозабезпечення.

Отже, за нинішньої ситуації аналітичні центри не можуть розраховувати на усунення залежності від ексклюзивного фінансування з боку зарубіжних фондів. Така залежність перешкоджає довгостроковому плануванню діяльності, обмежує вибір тематики досліджень та можливості центрів оперативної реакції на важливі події суспільно-політичного життя.

ЗААНГАЖОВАНІСТЬ НЕУРЯДОВИХ АНАЛІТИЧНИХ ЦЕНТРІВ

Залежність аналітичних центрів від переважного фінансування зарубіжними фундаціями дає підстави для тверджень про їх заангажованість. Підстави в переважній більшості — необгрунтовані, оскільки, погоджуючи тематику досліджень, зарубіжні донори не висувають умов стосовно їх методології і, тим більше, — результатів.

Проте, неможливість диверсифікації джерел та брак фінансування насправді можуть спричинити заангажованість неурядових аналітичних центрів. У ситуації, коли фактичним розпорядником коштів — не лише бюджетних, але й доходів від бізнесу, — є владні структури, ангажувати аналітичні центри можуть переважно вони. До діяльності в інтересах влади центри може схилити і та обставина, що влада є розпорядником інформаційних ресурсів, доступу до ЗМІ та інших засобів, необхідних для забезпечення професійних інтересів дослідників.

Привертає увагу масове створення аналітичних і соціологічних структур безпосередньо перед виборчими кампаніями, причому, як правило, ці служби оприлюднюють дослідження, що підтримують позиції діючої влади. Подібна практика притаманна й окремим опозиційним силам.

Сумніви в неупередженості та незаангажованості окремих неурядових аналітичних центрів висловлюють багато експертів, журналістів і політичних лідерів. Наприклад, О.Мороз зауважує: “Підкреслю, коли отримуєш певний матеріал, треба мати на увазі, хто його замовляв, або з якою політичною силою той чи інший “незалежний” аналітичний центр тісно співпрацює. Саме ці дві обставини і заважають повністю довіряти продуктам аналітичних структур, не дивлячись навіть на зовні високий фаховий рівень їх підготовки”⁵⁷.

Існуюча непрозора практика надання різних державних субсидій, грантів є, очевидно, перешкодою однозначного визнання необхідності державного фінансування неурядових аналітичних центрів. Так, якщо В.Хорошковський вважає, що дослідження в

окремих випадках “має частково фінансуватися з Державного бюджету, щоб забезпечити неупередженість результатів”, то О.Зінченко саме в державному фінансуванні вбачає загрозу упередженості⁵⁸. Ризик політичного впливу та явище просування політичним середовищем “своїх” аналітиків відзначає також І.Підлуська⁵⁹.

Автори монографії, виданої нещодавно Національним інститутом стратегічних досліджень, пишуть: “Експлуатуючи гасла розвитку громадянського суспільства, з-за кордону ініціюється формування в Україні інформаційної сфери та інтелектуальної спільноти, що є типовими для суспільств колоніального типу. Це досягається, передусім, через створення в країні потужної мережі недержавних організацій, іноді прямо фінансованих з бюджету окремих іноземних країн”⁶⁰. Серед заходів, спрямованих на усунення іноземних лобі в Україні, автори пропонують: “розглянути питання про доцільність створення кількох потужних незалежних інформаційно-аналітичних центрів, позиція яких відповідала б стратегічним інтересам української держави”; “посилити присутність в Україні донорських установ європейських країн, насамперед ФРН, РФ та Китаю”; “розглянути доцільність проведення “громадських”, а в перспективі — й парламентських слухань з проблем діяльності неурядових організацій, фінансованих із-за кордону”⁶¹.

Подібні міркування не лише не сприяють співробітництву владних структур з аналітичними центрами, але й зумовлюють поширення уявлень про заангажованість аналітичних центрів та підривають довіру до них з боку громадськості.

НЕЗАЦІКАВЛЕНІСТЬ НАЦІОНАЛЬНИХ БІЗНЕС-СТРУКТУР У СПІВРОБІТНИЦТВІ З НЕУРЯДОВИМИ АНАЛІТИЧНИМИ ЦЕНТРАМИ

Опитування 22 аналітичних центрів засвідчило, що їх бюджет на 26% формується з вітчизняних джерел. Це вже непоганий показник, однак, перспективи його збільшення за нинішніх умов навряд чи можна оцінювати оптимістично.

⁵⁷ Див. інтерв'ю О.Мороза, розміщене в цьому журналі. Див. також інтерв'ю Ю.Тимошенко.

⁵⁸ Див. інтерв'ю В.Хорошковського та О.Зінченка, розміщені в цьому журналі.

⁵⁹ Див. інтерв'ю І.Підлуської, розміщене в цьому журналі.

⁶⁰ Див.: Паламарчук В., Литвиненко О., Янішевський С. Трансформації демократії та пошук стратегії суспільно-політичного розвитку України. — Національний інститут стратегічних досліджень, Київ, 2003, с.81-82.

⁶¹ Там само, с.83-84.

За відсутності або низької ефективності ринкових механізмів в Україні, персоніфікованого управління основними економічними процесами, бізнес-структури намагаються отримати доступ до якомога вищих шаблів державної влади — саме це, а не аналітичні дослідження центрів (якими б обґрунтованими вони не були) гарантує отримання прибутку від економічної діяльності.

Передбачений законодавством стимул, що мав би сприяти спрямуванню до 4% суми прибутку юридичних осіб на фінансування діяльності невідприємницьких організацій, ефективно не спрацьовує.

По-перше, в 4% суми прибутку, що може бути списана на добровільні пожертви, входять і добровільні відрахування до державного та місцевого бюджетів, до органів влади та установ, ними утворених. Саме тому більшість пожертв із цих 4% ідуть державним та комунальним закладам, а не невідприємницьким організаціям.

По-друге, в сучасній економічній ситуації значна частка підприємств працює з мінімальним прибутком або взагалі без прибутку, що унеможлиблює будь-які перерахування для невідприємницьких організацій.

По-третє, значна частка дрібного та середнього бізнесу сплачує фіксований податок з доходу, тому для них взагалі немає жодного стимулу для перерахування коштів невідприємницьким організаціям⁶².

БРАК ФАХІВЦІВ

Нестача фахівців є проблемою для багатьох неурядових аналітичних центрів. Ідеться про відсутність достатнього числа спеціалістів, які мають відповідати принаймні трьом вимогам: здійснювати професійні аналітичні дослідження у відповідній галузі, володіти комп'ютерними технологіями, іноземними мовами.

Найгостріше ця проблема постає на регіональному рівні — про це свідчить аналіз діяльності, кадрового складу понад 50 регіональних неурядових структур, що позиціонують себе як аналітичні центри⁶³.

Фахівцям, які працювали в академічних установах, важко переорієнтуватися, вони не мають навичок оперативної роботи з великим масивом інформації та оперативного прийняття рішень політичної ваги. З іншого боку, наукові кадри з академічних установ не прагнуть переходу до неурядових аналітичних структур через їх фінансову нестабільність.

До інших причин дефіциту професійних експертних кадрів слід віднести вплив інтелекту за кордон внаслідок низького матеріально-фінансового забезпечення діяльності науковців та несприятливу ситуацію у системі освіти в Україні, що фінансується за “залишковим” принципом і діє в режимі “виживання”. Це відбивається на фаховому рівні наукових кадрів. Наприклад, показовим є стан

мовної підготовки. За даними соціологічних досліджень Центру Разумкова, вільне володіння англійською мовою підтвердили лише 3% студентів і 7,6% викладачів вузів. Частка тих, хто вільно володіє однією з інших мов ООН, не перевищує 1,5-2%⁶⁴.

НОРМАТИВНО-ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

Як уже зазначалося, чинне законодавство України не містить юридично визначеного терміну “неурядові (незалежні) аналітичні центри”, тому їх діяльність регулюється рядом нормативно-правових актів загального характеру — таких, що стосуються діяльності структур третього сектору загалом.

Проте, формування масиву цих актів не мало планомірного, цілеспрямованого характеру, відбувалося (і відбувається) досить хаотично. Тому дотепер не внормований ряд проблем, що обмежують розвиток неурядових аналітичних центрів:

- ❖ відсутність базового закону, що визначав би статус і діяльність неурядових (недержавних) невідприємницьких (неприбуткових, некомерційних) суспільно корисних громадських організацій, до числа яких можна віднести неурядові аналітичні центри;
- ❖ невнормованість податкових пільг для таких структур та пільг на оренду державного або комунального майна;
- ❖ невизначеність понять “дохід” та “прибуток”, відповідно до європейських норм;
- ❖ невнормованість фінансових та інших зобов'язань сторін за умови укладання контракту на виконання аналітичним центром замовлення органу державної влади;
- ❖ відсутність норм, які б стимулювали юридичних і фізичних осіб до надання благодійної допомоги неприбутковим громадським організаціям.

Очевидним є той факт, що Верховна Рада не вважає адекватне унормування діяльності громадських організацій пріоритетним напрямом законодавчої діяльності або не вбачає у такому унормуванні гострої потреби. Так, законопроект “Про невідприємницькі організації”, призначений створити сприятливе

⁶² Див.: Ткачук А. Законодавство для третього сектору: необхідність та перспектива змін. — Інститут громадянського суспільства, Київ, 2002, с.16.

⁶³ Зокрема, такий висновок можна зробити на основі аналізу матеріалів проекту “Розвиток спроможності регіональних центрів у сфері аналізу політики на місцевому рівні” (березень 2003р. — березень 2004р.), що здійснюється Міжнародним центром перспективних досліджень і Центром Разумкова.

⁶⁴ Див.: Аналітична доповідь Центру Разумкова “Система освіти в Україні: стан та перспективи розвитку”. — Центр Разумкова 2002, Київ, 2003, с. 605.

поле для сталого розвитку неурядових організацій загалом та аналітичних центрів зокрема, виносився на розгляд Верховної Ради тричі, починаючи з 1999р. Остання за часом редакція законопроекту розглядається Комітетом Верховної Ради з питань економічної політики, управління народним господарством, власності та інвестицій з квітня 2002р.⁶⁵

Отже, правове поле, що регулює діяльність неурядових організацій, не має цілісного характеру, містить прогалини та не стимулює розвиток неурядових аналітичних центрів.

ОБМЕЖЕНІСТЬ ДОСТУПУ ДО ЗАСОБІВ МАСОВОЇ ІНФОРМАЦІЇ

Рівень доступу аналітичних центрів до ЗМІ визначається загальним рівнем свободи слова в країні, наявністю незалежних ЗМІ; зацікавленістю ЗМІ у співпраці з аналітичними центрами, вмінням експертів адаптовано подавати інформацію.

Стан забезпечення свободи слова в Україні є незадовільним і має тенденцію наступного погіршення. Контроль Парламенту над діяльністю Національної телекомпанії України та Національної радіокомпанії України є обмеженим, реальні важелі контролю та впливу на державні ЗМІ зосереджені в президентських структурах, що створює можливості для використання ЗМІ в інтересах однієї гілки влади або окремих посадових осіб. Фактично весь масив електронних ЗМІ (за винятком Інтернет-видань) є підконтрольним владним та крупним бізнесовим структурам, наближеним до влади. Незалежні друковані видання є нечисленними, зокрема, через відносно високу їх вартість. Існування в Україні політичної цензури визнається як експертами, так і журналістами.

Обмеженість доступу аналітичних центрів до ЗМІ відзначили понад 70% експертів. Головними причинами вони вважають обмеженість свободи слова в країні, наявність політичної цензури (54,5%).

Цензура поширюється як на ЗМІ загалом, так і на висвітлення у ЗМІ діяльності та результатів досліджень неурядових аналітичних центрів. За досвідом діяльності Центру Разумкова, органами державної влади запроваджуються такі форми цензури:

- ❖ накладається табу на висвітлення в ЗМІ діяльності окремих аналітичних структур;
- ❖ викривлюється позиція неурядових експертів (наприклад, із загального контексту виступу, коментарю наводиться окрема фраза, що поза контекстом набуває протилежного змісту);

❖ інформаційно-аналітичні матеріали неурядових аналітичних центрів подаються без посилань на авторів;

❖ ігноруються заходи неурядових аналітичних центрів, або захід висвітлюється, але не повідомляється, хто його організував;

❖ представники органів влади ігнорують, “не помічають” гострих питань, які піднімають неурядові аналітичні центри.

Водночас, журналісти зацікавлені у співробітництві з аналітичними центрами, в отриманні їх продукції, яка, за словами керівників ЗМІ, становить інтерес для аудиторії⁶⁶, тим більше, що державні службовці у більшості випадків уникають коментування політично чутливих подій, фактів, відмовляються від прямих теле- і радіоефірів. При цьому аналітичні центри не завжди готові до співпраці із ЗМІ: експерти нечасто оперативно реагують на події; їх матеріали є ускладненими за формою викладу, не розраховані на сприйняття звичайним читачем⁶⁷.

Обмеженість доступу аналітичних центрів до ЗМІ зменшує їх вплив на громадську думку, результатом чого є, зокрема, необізнаність громадян з питань зовнішньої політики України, на що звертає увагу К.Грищенко, зауважуючи, що українці мало знають про переваги, яких можна очікувати від вступу України до СОТ, НАТО, поглиблення співпраці з ЄС⁶⁸.

ВИСНОВКИ

Українська влада не зацікавлена у співробітництві з неурядовими аналітичними центрами. Значимі підстави для прогнозування покращання ситуації відсутні.

Фінансовий стан неурядових аналітичних центрів значною мірою залежить від ексклюзивних іноземних донорів. Центри не мають можливостей позбавитися від браку фінансування та диверсифікувати його джерела. Схеми виділення державних субсидій, за умов відсутності конкурсних засад їх отримання, створюють важелі політичного впливу на центри з боку влади, що, відтак, дає підстави для звинувачень окремих центрів у провладній заангажованості.

Існуюча в Україні нормативно-правова база передбачає можливість, але не визначає ефективних механізмів залучення недержавних аналітичних центрів до формування та супроводу державної політики. Неefективне співробітництво держави та аналітичних центрів зумовлює відсутність дієвих коригувань політики.

Доступ неурядових аналітичних центрів до засобів масової інформації є обмеженим. Це зумовлено загальним рівнем свободи слова в Україні. ■

⁶⁵ Законопроект внесений народними депутатами А.Матвієнком, Г.Омельченком та А.Єрмаком. Зокрема, стаття 5 законопроекту визначає стосунки між державою та невідприємницькими організаціями: “державна надає невідприємницьким організаціям допомогу в реалізації їх статутних завдань, сприяє їх активній участі у виробленні і здійсненні державної політики, підготовці законопроектів та проектів інших нормативних актів, надає на конкурсній основі замовлення чи залучає до виконання загальнодержавних програм в окремих сферах суспільного життя” (п.3), “державна надає невідприємницьким організаціям податкові та інші пільги” (п.4), “державна, на конкурсній основі, може фінансувати окремі програми невідприємницьких організацій, укладати договори на виконання ними робіт і надання послуг” (п.5) та “державна, у порядку, визначеному податковим законодавством, надає податкові пільги фізичним та юридичним особам, що підтримують невідприємницькі організації” (п.6). Стаття 42 законопроекту встановлює ряд форматів, за допомогою яких неурядові аналітичні центри могли б брати участь у консультаціях, розробці альтернативних шляхів вирішення конкретних соціальних, економічних і політичних проблем, створенні проектів законів та нормативних актів як на замовлення відповідних державних структур, так і за власною ініціативою. Законопроект також визначає поняття суспільно корисних і приватно корисних організацій. Див.: Проект Закону України “Про невідприємницькі організації” №961 від 14 травня 2002р. (у ВР України III скликання — №5168 від 14 березня 2000р.) — <http://www.intellect.org.ua>.

⁶⁶ Див. інтерв'ю В.Біленка, О.Болтушкіної, Л.Івшиної, І.Кузнецової, розміщені в цьому журналі.

⁶⁷ Див. інтерв'ю С.Лещенка, В.Мостового, розміщені в цьому журналі.

⁶⁸ Див. інтерв'ю К.Грищенка, розміщене в цьому журналі.

3. ВИСНОВКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ

ВИСНОВКИ

Неурядові аналітичні центри в Україні перебувають на стадії становлення, але головне полягає в тому, що вони є, вони діють. Вони стали фактом суспільно-політичного життя України, одним із суб'єктів політичного процесу, зайняли свою нішу в системі, хоч і слабкого, але такого, що існує і має перспективу розвитку, громадянського суспільства. Власне, діяльність неурядових аналітичних центрів є одним із показників того, що громадянське суспільство народжується і прагне ствердження. Як для країни, що століттями не мала значимих традицій демократії (за винятком, можливо, Західної України), розгортання діяльності неурядових аналітичних центрів, що почалося буквально з перших днів незалежності, є досить активним і цілеспрямованим.

Показовим є той факт, що необхідність в існуванні неурядових аналітичних центрів визнають понад 40% громадян України; протилежної думки дотримуються лише 11%. Понад половини громадян вважають діяльність неурядових аналітичних центрів корисною для суспільства та впевнені в тому, що органам державної влади потрібно залучати до розробки важливих державних документів експертів з неурядових аналітичних центрів.

Отже, суспільна потреба в таких центрах існує. Можливо, у визнанні необхідності, корисності аналітичних центрів і бажанні бачити їх експертів серед тих, хто готує рішення, більше недовіри до діючої влади, ніж усвідомленого розуміння ролі та значення громадських аналітичних структур. Але — це реальний кредит суспільної довіри до неурядових аналітичних центрів.

Більшість аналітичних центрів — це незалежні самостійні структури, що працюють у невеликому кадровому складі із залученням позаштатних експертів. Завдяки цьому досягається мобільність центрів у проведенні досліджень і скорочення накладних витрат, що за умов обмежених джерел фінансування є важливим чинником їх виживання.

Як правило, за тематикою досліджень центри є багатопрофільними. Дослідження сфокусовані переважно в чотирьох сферах — економіка, внутрішня та зовнішня політика, соціальна сфера. Аналітична продукція центрів орієнтована переважно на підготовлену аудиторію, а діяльність загалом — на співробітництво з органами державної влади та вплив на громадську думку.

Помітна присутність аналітичних центрів в інформаційному просторі не є якісним показником реальної ситуації. Активність у медіа-просторі має часто номінальний характер, оскільки висловлювані незалежними експертами новаторські ідеї, критичні

оцінки дій влади, альтернативні позиції — є політично чутливим продуктом, що часто підпадає під прес цензури.

Неурядові аналітичні центри, громадські організації беруть дедалі активнішу участь у формуванні державної політики. На рівні Президента України, Верховної Ради, Кабінету Міністрів зроблені перші кроки до залучення незалежних експертів до вироблення державних рішень. Окремі центри беруть участь у дорадчих органах при відповідних державних структурах. Але характер діяльності таких органів є переважно формальним і не забезпечує належної продуктивності співпраці центрів із владою.

Більшу частину бюджету центрів складають іноземні гранти. Центри залежать від зарубіжних спонсорів (переважно американських) і змушені кореспондувати свою дослідницьку діяльність із тематикою, під яку надаються гранти (що, однак, не означає замовного характеру результатів досліджень).

Загалом, розвиток аналітичних центрів характеризується підвищенням їх спеціалізації і професіоналізації, формуванням сталого партнерства та ринку аналітичних послуг, пошуком нових форматів взаємодії з іншими громадськими організаціями та органами влади. На нинішньому етапі в їх середовищі відбуваються якісні зміни: налагоджуються дієві канали співробітництва, починають створюватися асоціації та аналітичні мережі за участю столичних і регіональних центрів, зміцнюються міжнародні контакти, зростає громадська активність.

Водночас, за рівнем впливу на владу, соціальним ефектом, діяльність вітчизняних аналітичних центрів є далекою від діяльності їх колег не лише в західних країнах, але й багатьох країнах Центральної та Східної Європи. Практично відсутня головна складова — можливість ефективного використання результатів аналітичних розробок.

Рівень співпраці державних органів та аналітичних центрів залишається недостатнім, форми та механізми — невідпрацьованими, вплив аналітичних центрів на формування і здійснення державної політики — обмеженим.

За нинішньої ситуації аналітичні центри не можуть розраховувати на усунення залежності від ексклюзивного фінансування з боку зарубіжних фондів. Така залежність перешкоджає довгостроковому плануванню діяльності, обмежує вибір тематики досліджень та можливості центрів оперативно реагувати на важливі події суспільно-політичного життя.

Звинувачення неурядових аналітичних центрів у заангажованості на тій підставі, що вони фінансуються іноземними фундаціями, є у переважній більшості необгрунтованими. Існує більше підстав для звинувачень

окремих центрів у заангажованості внаслідок виділення державних субсидій, що за умов відсутності конкурсних засад їх отримання створює ризик політичного впливу на них з боку влади.

Попит на продукцію неурядових аналітичних центрів з боку бізнес-структур практично відсутній, що зумовлюється непередбачуваністю перспектив і залежністю крупного бізнесу переважно від політичної кон'юнктури, а не обгрунтованості економічної політики.

Отже, сьогодні баланс чинників, що впливають на діяльність неурядових аналітичних центрів — не на їх користь. Влада, будучи непрозорою та такою, що прагне уникнути громадського контролю у будь-якій його формі, не зацікавлена в їх розвитку. Співпраця державних органів з неурядовими аналітичними структурами є переважно формальною, значною мірою відбувається або під прямим тиском міжнародних структур, або з метою демонстрації світовій спільноті ознак розвитку демократії в Україні.

Дедалі більше звужується доступ аналітичних центрів, які не проголошують і не підтверджують лояльності до влади, до засобів масової інформації та інформації загалом. Непрозорість влади виявляється і в тому, що цензурі, дозуванню піддається будь-яка інформація, включаючи статистичну. Позбавлені інформаційного забезпечення центри втрачають якість досліджень, а відтак — довіру громадськості та можливості адекватного впливу на суспільно-політичні процеси.

Якщо цей несприятливий баланс чинників зберігатиметься таким самим, а тим більше, якщо зростатиме дисбаланс у напрямі збільшення ваги негативних чинників, то це може призвести до стагнації середовища аналітичних центрів, їх самоізоляції від громадськості, своєрідного капсулювання у вже зайнятій ними ніші. Центри житимуть і працюватимуть. Але житимуть і працюватимуть для невеликого кола замовників та для згаданого вище “аналітичного пулу”, не справляючи помітного впливу ні на владу, ні на громадську думку. Це може мати негативні наслідки для становлення громадянського суспільства в Україні.

Якщо баланс чинників зміниться на користь неурядових аналітичних центрів, то це зумовить їх швидкий прогрес, налагодження дійсно дієвих і результативних форм співпраці з владою та громадськістю, вихід на рівень активного учасника суспільно-політичних процесів. Враховуючи відзначену вище суспільну потребу в неурядових аналітичних структурах, а також позиції, що їх висловили в цьому журналі високі посадові особи та політичні лідери, є підстави сподіватися, що прогрес за цих умов буде досить швидким.

Розглядаючи перспективи неурядових аналітичних центрів, слід враховувати, що мірою руху до приєднання до НАТО та ЄС, зовнішнє фінансування буде скорочуватися. Водночас, досвід країн Центральної та Східної Європи показує, що скорочення допомоги не відбивається критично на становищі неурядових аналітичних структур, вони продовжують існувати і розвиватися. Україна теж має бути готова до перенесення фінансування структур третього сектору на вітчизняні джерела, зокрема — на державу.

Неурядові аналітичні центри повинні навчитися працювати оперативно; базувати свої дослідження на достовірній інформації; ставити реалістичні цілі і завдання; оперативно включатися в пошук шляхів вирішення важливих для суспільства і держави проблем; перекладати мову академічної аналітики на мову практичної політики. Незалежним експертам треба навчитися доносити до звичайного читача (громадянина) результати своїх досліджень у доступній йому формі.

Зі свого боку, держава може і повинна створювати сприятливі умови для розвитку громадянського суспільства, в т.ч. неурядових аналітичних центрів, — це її функція і завдання.

Підвищенню ефективності діяльності аналітичних центрів, на нашу думку, сприятимуть наступні заходи.

ПРОПОЗИЦІЇ

Президенту України

Сприяти створенню організаційних умов діяльності неурядових аналітичних центрів, підвищенню прозорості діяльності органів державної влади, їх контролю з боку громадськості. З цією метою:

- ❖ виробити та впровадити механізми більш широкого, не формалізованого залучення громадськості, науковців, експертів неурядових організацій до розробки нормативно-правових актів, державних документів стратегічного рівня;

- ❖ розробити та видати Указ Президента України “Про консультативно-дорадчі органи при Президентові України, яким передбачити: порядок утворення, принципи діяльності, формування складу, зокрема обов'язкове залучення представників громадських організацій, неурядових аналітичних центрів; щорічне оприлюднення переліку цих органів, планів роботи, звітів про їх виконання (включаючи результати реалізації внесених пропозицій);

- ❖ розглянути доцільність відновлення інституту радників Президента України на громадських засадах.

Верховній Раді

Вдосконалити чинне законодавство з метою формування сприятливих правових умов діяльності неурядових аналітичних центрів. З цією метою:

- ❖ проаналізувати стан нормативно-правового забезпечення діяльності неурядових аналітичних центрів; визначити характер, форми та принципи їх взаємовідносин з органами державної влади. Результати аналізу врахувати під час проходження через Верховну Раду законопроектів, державних програм, інших документів, що стосуються цих питань;

- ❖ більш активно залучати до роботи профільних комітетів Верховної Ради позаштатних експертів з неурядових аналітичних центрів — для розробки та експертизи законопроектів;

- ❖ прискорити розгляд і прийняття Закону України “Про непідприємницькі організації”; внести відповідні зміни до чинних законодавчих актів, зокрема податкового законодавства, маючи за мету

сформувати податковий режим, що стимулюватиме приватні благодійні внески на реалізацію статутної діяльності громадських організацій; закріпити відповідні положення в проекті Податкового кодексу. В законодавстві передбачити статус неурядових аналітичних центрів; податкові пільги та пільги на оренду ними державного або комунального майна; можливість надання неурядовими аналітичними центрами платних послуг з підготовки аналізу та пропозицій стосовно суспільно важливих проблем відповідно до статутної діяльності;

❖ передбачити в законопроектах “Про Президента України”, “Про Кабінет Міністрів України”, “Про закони та законодавчу діяльність в Україні” норми, які б закріплювали обов’язковість оприлюднення, експертизи неурядовими аналітичними центрами та громадського обговорення законопроектів, проектів указів Президента України, рішень Уряду з важливих питань;

❖ внести зміни та доповнення до Закону України “Про комітети Верховної Ради України” якими передбачити створення при комітетах громадських консультативних рад, до складу яких входили б представники неурядових аналітичних центрів — експерти у відповідних галузях;

❖ у Законі України “Про Регламент Верховної Ради України” передбачити можливість надання слова експертам з неурядових структур при обговоренні законопроектів у пленарному режимі, за поданням профільного комітету, та виступів представників громадських організацій під час проведення парламентських слухань;

❖ внести зміни та доповнення до Закону України “Про місцеві державні адміністрації”, якими передбачити створення при місцевих органах виконавчої влади громадських консультативних рад за участю представників неурядових аналітичних центрів.

Кабінету Міністрів

Вдосконалити механізми взаємовідносин державних органів з неурядовими аналітичними центрами для більш ефективного залучення потенціалу останніх до процесу розробки та реалізації державних рішень. З цією метою:

❖ провести окреме засідання (нараду), на якому розглянути стан і перспективи співробітництва органів виконавчої влади та неурядових структур на центральному та регіональному рівнях; визначити шляхи та механізми використання наукового, інтелектуального потенціалу неурядових аналітичних центрів, підвищення їх ролі у формуванні державної політики;

❖ у проекті Постанови Кабінету Міністрів “Про забезпечення участі громадян у процесі формування та реалізації державної політики центральними та місцевими органами виконавчої влади” передбачити:

(1) створення Громадської Ради при Кабінеті Міністрів України та затвердження положення про принципи та механізми її функціонування;

(2) уточнення порядку формування Громадських Рад з метою унеможливлення кулуарних домовленостей про входження до них попередньо визначених, лояльних до владних органів громадських організацій;

(3) визначення принципу формування керівництва Громадської Ради, за яким її очолювали б два співголови — керівник органу виконавчої влади та представник громадської організації, обраний Радою;

(4) розширення спектру питань, які в обов’язковому порядку розглядаються Громадськими Радами (зокрема, що стосується Громадської Ради при Кабінеті Міністрів України, це можуть бути проект Державного бюджету на наступний рік, звіт про виконання Державного бюджету, проекти постанов Уряду з важливих питань);

(5) запровадження громадського моніторингу наслідків рішень, ухвалених органами виконавчої влади;

(6) участь представників дослідницьких установ (у т.ч. неурядових аналітичних центрів) на етапі розробки рішень за підсумками консультацій з громадськістю, а також аналітичного забезпечення процесу їх реалізації;

❖ міністерствам і відомствам проаналізувати ефективність діючих експертних (консультативних) рад;

❖ запровадити конкурсну модель розподілу бюджетних та позабюджетних коштів, систему державних замовлень на тендерній основі, спростити процедури державних замовлень для неурядових аналітичних організацій;

❖ розширити практику публічного обговорення проектів нормативно-правових актів Кабінету Міністрів, міністерств, інших центральних органів виконавчої влади, місцевих державних адміністрацій; публікувати тексти проектів у центральній та місцевій пресі;

❖ поширити практику організації “гарячих телефонних ліній” на рівень місцевих державних адміністрацій, публікувати в місцевій пресі звіти про виконання заходів, яких було вжито для вирішення проблем, на які було вказано представниками громадськості; аналогічні звіти про дії Уряду оприлюднювати в газеті “Урядовий кур’єр”;

❖ запровадити на урядовому порталі тематичну рубрику “Уряд і третій сектор”;

❖ розробити та задіяти механізм залучення експертів з неурядових аналітичних центрів до складу делегацій під час здійснення офіційних міжнародних візитів;

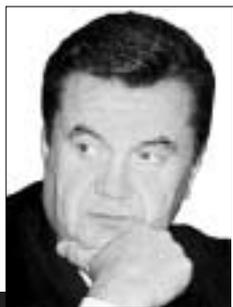
❖ розширити практику замовлення неурядовим центрам соціологічних досліджень і моніторингу громадської думки з ключових питань соціально-економічного розвитку та зовнішньої політики держави;

❖ організувати проведення загальноукраїнського конкурсу серед неурядових аналітичних центрів на кращі аналітичні дослідження у різних сферах;

❖ спростити процедуру реєстрації та звітності для громадських організацій.

На думку експертів центру Разумкова, реалізація цих пропозицій сприятиме розвитку неурядових аналітичних центрів в Україні, підвищенню ефективності їх співробітництва з органами державної влади. ■

УРЯД ВІДКРИТИЙ ДЛЯ КОНСТРУКТИВНОГО ДІАЛОГУ З ГРОМАДСЬКІСТЮ

Віктор ЯНУКОВИЧ,
прем'єр-міністр України

— Як би Ви оцінили результати та ефективність співпраці Кабінету Міністрів України з неурядовими аналітичними центрами? Чи влаштовує Вас рівень продукції неурядових аналітичних центрів?

Виникнення та становлення неурядових аналітичних центрів, розширення тематики їх досліджень слід розглядати в контексті історії України за час незалежності. Саме з цього контексту випливають, зокрема, два висновки: по-перше, ще багато слід зробити для розвитку в країні громадянського суспільства; по-друге, самим неурядовим центрам слід ще попрацювати для піднесення їх роботи в громадському секторі та конструктивної взаємодії з органами виконавчої влади на якісно новий рівень.

Зрозуміло, що інтелектуальні продукти аналітичних структур, а також заходи (круглі столи, семінари, конференції тощо), які вони проводять, не проходять повз увагу фахівців з тих чи інших актуальних проблем, у т.ч. соціально-економічного характеру, мають певний вплив на формування громадської думки. Однак очевидно й те, що нинішній етап розвитку громадянського суспільства в Україні вимагає удосконалення співпраці неурядових аналітичних центрів та Уряду, насамперед, її активізації та більшої системності. Так, сьогодні навіть відомі центри аналізу та політичного прогнозування не завжди надсилають свою широко рекламовану продукцію до Кабінету Міністрів.

— Чи вважаєте Ви співпрацю органів державної влади з неурядовими аналітичними центрами корисною? Якщо так, то які форми взаємодії могли б бути, на Ваш погляд, найбільш ефективними? Зокрема, чи підтримуєте Ви ідею виконання неурядовими аналітичними центрами розробок на замовлення органів державної влади з фінансуванням із державного бюджету?

Відповідно до Указу Президента України “Про додаткові заходи щодо забезпечення відкритості у

діяльності органів державної влади” від 1 серпня 2002р. та Програми діяльності Кабінету Міністрів “Відкритість, дієвість, результативність”, Уряд зробив ряд важливих кроків для вдосконалення конструктивного діалогу з громадськістю, в т.ч. з неурядовими аналітичними центрами. Нагадаю лише про громадські слухання, що відбулися в Українському Домі та були присвячені обговоренню названої Програми діяльності Уряду (8 квітня 2003р.), а також підсумків економічного та соціального розвитку України в січні-серпні 2003р. і перебігу виконання Програми діяльності Кабінету Міністрів (10 жовтня 2003р.). Серед активних учасників слухань були й представники неурядових аналітичних центрів, зокрема, Центру Разумкова, Міжнародного центру перспективних досліджень, Інституту конкурентного суспільства та ін. Користуючись нагодою, висловлюю вдячність учасникам слухань і сподіваюся на подальшу співпрацю як у вже апробованих, так і в нових форматах.

Ще одним кроком до впровадження нових форм і процедур конструктивного діалогу Уряду та громадськості є проект Постанови Кабінету Міністрів “Про забезпечення участі громадян у процесі формування та реалізації державної політики центральними та місцевими органами виконавчої влади” та Порядку проведення відповідних консультацій з громадськістю. Проект надісланий до Верховної Ради, центральних і місцевих органів влади, органів місцевого самоврядування, політичних партій, громадських організацій, наукових установ, неурядових аналітичних центрів — для розгляду та подання пропозицій і зауважень. Запровадження систематичних консультацій з громадськістю сприятиме розвитку громадянського суспільства в Україні, відкритості та прозорості в діяльності органів виконавчої влади.

Проект, зокрема, передбачає утворення Консультативної Ради з питань дослідження громадської

думки при Кабінеті Міністрів та Громадських рад (колегій) при центральних і місцевих органах виконавчої влади, що матимуть статус дорадчих органів. До їх складу входитимуть представники громадських організацій, науково-дослідних установ, ЗМІ, інших недержавних інституцій, а також органів виконавчої влади. Тож пропонуємо співпрацю в цій важливій сфері.

Стосовно можливостей фінансування з Державного бюджету розробок неурядових аналітичних центрів на замовлення органів державної влади. Згаданий Указ Президента України передбачає можливість організації та фінансування періодичних соціологічних досліджень громадської думки щодо найважливіших дій Кабінету Міністрів та інших органів державної влади з визначенням виконавців таких досліджень на конкурсних засадах.

Вважаю, що співпраця органів виконавчої влади та неурядових аналітичних центрів може бути набагато кориснішою, якщо останні активно

пропонуватимуть владі свої послуги і тим самим сприятимуть активізації роботи над розв'язанням важливих завдань, що стоять перед українським суспільством. ■

СПІВПРАЦЯ ОРГАНІВ ВЛАДИ І НЕУРЯДОВИХ АНАЛІТИЧНИХ ЦЕНТРІВ ПОТРЕБУЄ ЗАКОНОДАВЧОГО ВРЕГУЛЮВАННЯ

Віктор МЕДВЕДЧУК,
глава Адміністрації Президента України

— Як би Ви оцінили результати та ефективність співпраці Адміністрації Президента України з неурядовими аналітичними центрами? Чи влаштовує Вас рівень продукції неурядових аналітичних центрів?

Адміністрація Президента України відкрита для співпраці з неурядовими аналітичними центрами. Прикладом такої співпраці може слугувати участь Київського міжнародного інституту соціології, Центру соціальних досліджень “Социс”, Українського інституту соціальних досліджень, Центру “Соціальний моніторинг”, а також Центру Разумкова у проведенні в травні 2003р. соціологічного дослідження ставлення громадян України до винесеного на всенародне обговорення проекту Закону України “Про внесення змін до Конституції України”. З цього приводу був виданий відповідний Указ Президента України від 6 березня 2003р.

І це не єдиний приклад. Структурні підрозділи Адміністрації Президента України постійно використовують у своїй роботі результати досліджень неурядових аналітичних центрів, запрошують їх співробітників як експертів до оцінки або підготовки відповідних документів. Наприклад, експерти неурядових центрів беруть активну участь у підготовці щорічного Послання Президента України до Верховної Ради.

— Чи вважаєте Ви співпрацю органів державної влади з неурядовими аналітичними центрами корисною? Якщо так, то які форми взаємодії могли б бути, на Ваш погляд, найбільш ефективними? Зокрема, чи підтримуєте Ви ідею виконання неурядовими аналітичними центрами розробок на замовлення органів державної влади з фінансуванням із державного бюджету?

Мій власний досвід переконує, що така співпраця є, безумовно, корисною. Насамперед тому, що дає можливість отримати широкий спектр альтернативних думок про актуальні питання сьогодення і тим самим — підвищити рівень довіри суспільства до прийнятих виконавчою владою політичних рішень.

На жаль, поки що в нас немає певної системи співпраці з неурядовими аналітичними центрами. Одна із причин цього — відсутність сучасного законодавства, яке б урегульовувало відповідні стосунки. Про що йдеться? Це і невизначеність статусу неурядових центрів, і відсутність виваженого нормування фінансових та інших зобов'язань сторін у таких стосунках, і багато інших проблем. На сьогодні, скажімо, розв'язання господарських питань для Адміністрації Президента України і замовлення інтелектуального продукту регулюються єдиними нормами.

На мій погляд, було б своєчасним розпочати розробку відповідного законодавства вже зараз, залучивши до цього фахівців неурядових аналітичних центрів. Я особисто вважаю, що неурядові центри, що спеціалізуються на розробці інтелектуального продукту некомерційного характеру, мали б отримувати певні податкові пільги та, можливо, пільги на оренду державного або комунального майна.

Для встановлення шкали оцінок ефективності співпраці Адміністрації Президента України з неурядовими аналітичними центрами необхідно провести спеціальне дослідження. Ми цього ще не робили, хоча варто було б цю ідею реалізувати. ■

НЕУРЯДОВІ АНАЛІТИЧНІ ЦЕНТРИ – ЕЛЕМЕНТ “НЕРВОВОЇ СИСТЕМИ” ДЕМОКРАТІЇ

Олександр ЗІНЧЕНКО,
заступник голови Верховної Раги України

— Як би Ви оцінили результати та ефективність співпраці Верховної Раги України з неурядовими аналітичними центрами? Чи влаштовує Вас рівень продукції неурядових аналітичних центрів?

Рівень співпраці українського Парламенту з неурядовими організаціями, зокрема, з аналітичними центрами, зараз можна оцінити як недостатній і невідповідний потребам суспільства. Таке співробітництво існує — і на рівні Парламенту, і на рівні окремих парламентських комітетів. Але обсяги його явно недостатні, а форми та механізми — невідпрацьовані.

Відповідно можна оцінити й результати спільної роботи — поки що вони незначні. Я вважаю, що такий стан справ зумовлений, перш за все, недостатнім розвитком інституцій громадянського суспільства. В сучасних демократіях неурядові аналітичні центри відіграють надзвичайно важливу роль — вони здійснюють комплексний моніторинг громадської думки та чітко відстежують реакцію громадянського суспільства на будь-які дії влади. Тобто виконують роль, так би мовити, елементів “нервової системи” демократії.

В Україні ці “елементи” поки що лише розвиваються. Звичайно, їх розвиток вимагає підтримки з боку держави. Але йдеться не про фінансову підтримку й не про організацію таких центрів за участю державних установ. “З гори” створити дійсно незалежні неурядові інституції просто неможливо. Державна підтримка повинна полягати, перш за все, у впровадженні прозорих та ефективних “правил гри” на ринку послуг аналітичних установ, а також у сприянні формуванню суспільного замовлення на їх продукцію.

Що до рівня продукції неурядових аналітичних центрів, то я не можу сказати однозначно, що він

мене задовольняє. Я сказав би: і так, і ні. Якщо порівнювати з конкурентами з державного сектору — то рівень продукції неурядових центрів є загалом вищим. Але до найкращих зразків їм ще дуже далеко. Це зумовлюється цілим комплексом проблем — фінансових, методологічних, організаційних.

А головне питання — це незаангажованість та об’єктивність інформації. На жаль, справді незалежних центрів зараз обмаль. Відповідно, дослідження часто мають певною мірою замовний характер. Недостатньо поки що цінується власне їх професійний рівень.

Що можна протиставити принципу “хто платить, той замовляє музику”? Лише принцип високого професійного престижу, який вартує дорожче за будь-яке разове замовлення.

Хотів би в цьому плані позитивно відзначити Центр Разумкова. Я регулярно знайомлюся з матеріалами його досліджень і мушу відзначити високий професійний рівень їх підготовки.

Водночас на ринку аналітики явно не вистачає достойної конкуренції.

— Чи вважаєте Ви співпрацю органів державної влади з неурядовими аналітичними центрами корисною? Якщо так, то які форми взаємодії органів державної влади з неурядовими аналітичними центрами могли б бути, на Ваш погляд, найбільш ефективними? Зокрема, чи підтримуєте Ви ідею виконання неурядовими аналітичними центрами розробок на замовлення органів державної влади з фінансуванням із Державного бюджету?

Співпраця органів державної влади з неурядовими аналітичними центрами є не просто корисною. Вона є одним із центральних чинників розвитку демократії.

Світовий досвід показує, що розвиток демократичних засад базується, перш за все, на збалансованому, рівноважному розподілі впливів у трикутнику: бізнес — держава — громадянське суспільство.

Бізнес надає широкі можливості приватної ініціативи та створює національне багатство.

Держава — з одного боку, формулює та підтримує відповідні економічні “правила гри”, а з іншого — створює умови для ефективного перерозподілу частини національного багатства, забезпечення належного рівня соціального захисту.

Громадянське суспільство формує моральні принципи та прерогативи, формулює “замовлення” на відповідну модель суспільного розвитку й, виходячи з цього, — здійснює контроль як над державою, так і над бізнесом.

Інакше кажучи, в рівноважному балансі цих трьох складових реалізуються основні функції суспільного розвитку: економічна — через бізнес; розподільчо-управлінська — через державу; морально-креативна та контрольна — через інституції громадянського суспільства.

Але для того, щоб ця схема нормально працювала, необхідні механізми забезпечення зворотного зв'язку між суспільством і державою та між суспільством і бізнесом. Система неурядових аналітичних центрів і є одним із таких механізмів. Ці центри мають доносити імпульси громадської думки до можливо-владців. Адже для прийняття ефективних рішень необхідно мати об'єктивну інформацію про стан справ і належним чином оцінювати наслідки попередніх дій.

Саме в цьому — у формуванні об'єктивної інформації про стан громадської думки та суспільних процесів — і полягає основна функція незалежних аналітичних організацій. Безперечно, органи державної влади зацікавлені у співробітництві з ними. Зацікавлені у всебічному розвитку та професійному становленні таких центрів, у формуванні висококонкурентного ринку інформаційно-аналітичних послуг.

На мій погляд, ефективною була б організація спільних з неурядовими центрами програм соціологічних досліджень і моніторингу громадської думки з ключових питань державного та соціально-економічного розвитку.

Серйозною проблемою є визначення механізмів і джерел фінансування цих програм. На мою думку, держава повинна підтримувати їх, перш за все, організаційно та інституційно. Пряме державне фінансування може негативно вплинути як на якість реалізації таких програм, так і на їх “громадський імідж”. Комплексні програми варто організовувати: по-перше, із залученням кількох неурядових центрів або організацій; по-друге, з диверсифікацією джерел фінансування між державним, бізнесовим та власне громадським секторами.

Однак це не означає відмови від можливості державного замовлення неурядовим інституціям та фінансування таких робіт з Державного бюджету. Тут діє фактор економічної доцільності. Якщо співвідношення “ціна-якість” дослідження в неурядових організаціях краще — то звичайно, органи державної влади можуть і повинні їх замовляти саме там. Але при цьому надзвичайно важливим є чітке дотримання принципу конкурентності при визначенні виконавця та відкритості проведення відповідних конкурсів або тендерів. Співпраця між державними та неурядовими інституціями мусить бути абсолютно прозорою у фінансовому аспекті. Інакше існує небезпека дискредитації самої ідеї незалежних аналітичних установ. А цього не можна допустити, зважаючи на їх значення для розбудови інституцій громадянського суспільства. ■

СПІВПРАЦЯ З НЕУРЯДОВИМИ АНАЛІТИЧНИМИ ЦЕНТРАМИ СПОНУКАЄ ДО ТВОРЧОГО ПОШУКУ

*Костянтин ГРИЩЕНКО,
міністр закордонних справ України*

— Як би Ви оцінили результати та ефективність співпраці очолюваного Вами міністерства з неурядовими аналітичними центрами? Чи влаштовує Вас рівень продукції неурядових аналітичних центрів?

Діяльність неурядових аналітичних центрів є важливою складовою розробки стратегічних підходів у зовнішній політиці багатьох провідних держав світу. Так, у Вашингтоні, де мені довелося працювати кілька років, існує ціла низка так званих “*think tanks*”, які вивчають питання зовнішньої політики США і мають багато чудових розробок. Одним з найбільш знаних і шанованих серед них є Центр стратегічних і міжнародних досліджень, у заходах якого я — як посол України — неодноразово брав безпосередню участь.

В Україні, де подібні інституції є порівняно молодими, Міністерство закордонних справ (МЗС) було одним із піонерів взаємодії з ними у форматі “держава — неурядові аналітичні центри”. Наразі така співпраця стала системною. Від безпосередніх прямих контактів, зокрема, при організації та проведенні міжнародних науково-практичних конференцій, семінарів, круглих столів, присвячених важливим питанням міжнародного співробітництва, МЗС, починаючи з кінця 1990-х років, перейшло до практики постійно діючих консультативних семінарів за участю провідних українських науковців та експертів у сфері зовнішньої політики, економіки, міжнародного права. У 2000р. на базі згаданих семінарів при Міністерстві створена Наукова рада, а в 2001р. — Консультативна рада неурядових організацій.

Метою діяльності цих дорадчих органів є розгляд ключових питань зовнішньої політики, обмін думками про підходи до реалізації важливих завдань Міністерства, пошук прийнятних рішень у зазначеній сфері.

Заходи, що відбуваються у неформальній атмосфері в режимі “мозкового штурму”, не лише дозволяють відверто та всебічно обговорити нагальні проблеми, але й сприяють кращому розумінню шляхів їх вирішення. Практично кожен новий аспект у розвитку міжнародних відносин обговорюється нами, так би мовити, за “гарячими слідами”. Це вже стало частиною життя нашого Міністерства.

Я радий, що найактивнішу участь у заходах, які проводяться МЗС, бере і Центр Разумкова, з яким нас пов’язує давня і плідна співпраця.

— Чи вважаєте Ви співпрацю органів державної влади з неурядовими аналітичними центрами корисною? Якщо так, то які форми взаємодії могли б бути, на Ваш погляд, найбільш ефективними? Зокрема, чи підтримуєте Ви ідею виконання неурядовими аналітичними центрами розробок на замовлення органів державної влади з фінансуванням із державного бюджету?

Безумовно, така співпраця корисна. Причому користь від неї вважаю взаємною. Для нас, дипломатів, це, перш за все, можливість подивитися на знайоме нам коло питань під дещо іншим кутом зору. Це дозволяє не зашоритися в рутині канцелярсько-бюрократичної круговерті та спонукає до творчого пошуку, самовдосконалення й генерування

нових ідей. А дослідники, сподіваюся, мають змогу отримати ексклюзивну інформацію з того чи іншого питання “з перших рук”, що теж є дуже важливим.

Тісне співробітництво з неурядовими політологічними центрами — це також один із резервів посилення аналітичної складової в діяльності Міністерства. Це саме той важливий чинник, якому я надаю виняткового значення.

Стосовно ж інших форм взаємодії, то вони можуть бути найрізноманітнішими. Думаю, що держава могла б активніше залучати можливості аналітичних центрів для PR-супроводу зовнішньополітичних ініціатив, зокрема, роз'яснювальної роботи та забезпечення широкої громадської підтримки курсу на інтеграцію до європейських і євроатлантичних структур. Після повернення із закордонного відрядження я був вражений тим, наскільки мало рядові українці знають про переваги, які дасть кожному з наших громадян приєднання України до СОТ, вступ до НАТО, поглиблення співпраці з ЄС. У свідомості більшості наших співвітчизників ці назви й досі існують як абстрактні поняття, що жодним чином не стосуються повсякденного життя. І це при тому, що інтеграція до європейських і євроатлантичних структур є одним із пріоритетних напрямів нашої зовнішньої політики.

Є й інші, більш конкретні форми взаємодії. Я міг би запропонувати експертам-аналітикам брати активнішу участь у роботі прес-клубу Міністерства, залучатися до підготовки міжнародних візитів високого рівня, опрацювання зовнішньополітичних ініціатив тощо. А який із названих механізмів співпраці виявиться найбільш оптимальним — обов'язково покаже час. ■

МИ ЗАЦІКАВЛЕНІ У СПІВПРАЦІ З НЕУРЯДОВИМИ АНАЛІТИЧНИМИ ЦЕНТРАМИ

Василь КРЕМЕНЬ,
міністр освіти і науки України

— Як би Ви оцінили результати та ефективність співпраці очолюваного Вами міністерства з неурядовими аналітичними центрами? Чи влаштовує Вас рівень продукції неурядових аналітичних центрів?

Міністерство освіти і науки всіляко намагається спілкуватися та співпрацювати з неурядовими аналітичними центрами. Можна констатувати, що така співпраця розвивається, особливо із центрами, що так чи інакше займаються освітянською діяльністю та дослідженнями наукової сфери. На превеликий жаль, таких центрів поки що не так багато. Крім того, для такої співпраці, як правило, потрібні кошти, яких не завжди достатньо.

Є й інша проблема — це якість продукції аналітичних центрів. На загальному тлі Центр Разумкова є позитивним прикладом. Як правило, ті його напрацювання, що стосуються сфер, близьких до сфер діяльності Міністерства, є достатньо фаховими та — що особливо важливо — об'єктивними. А Міністерство зацікавлене саме в об'єктивній інформації про той чи інший напрям розвитку освітянської і наукової діяльності. Ми шануємо наші освітянські та наукові традиції, але водночас розуміємо, що і освіта, і наука потребують змін. Відомо, що будь-які зміни є складним процесом, тим більше, у сферах, що торкаються життя багатьох людей, — а саме такими є освіта та наука. Отже, дуже важливими є об'єктивні оцінки як дійсного стану речей у цих сферах, так і ефективності впроваджуваних змін, і тому ми дуже зацікавлені в подальшому розвитку співпраці з неурядовими аналітичними центрами.

— Чи вважаєте Ви співпрацю органів державної влади з неурядовими аналітичними центрами корисною? Якщо так, то які форми взаємодії могли б бути, на Ваш погляд, найбільш ефективними? Зокрема, чи підтримуєте Ви ідею виконання неурядовими аналітичними центрами розробок на замовлення органів державної влади з фінансуванням із державного бюджету?

Я однозначно хочу сказати, що співпраця Міністерства з неурядовими аналітичними центрами є

корисною, і мабуть єдине, що ми повинні побажати одне одному — щоб ця співпраця була більш потужною. Міністерство готове до такої співпраці. Мають бути взаємні ініціативи, взаємні пропозиції послуг. Особливо ми зацікавлені в тому, щоб пропозиції надходили з боку центрів, тому що нам важко чітко визначити можливості кожного з них. Хотів би пообіщати, що Міністерство буде завжди схильне не лише до співпраці, а й до ефективного використання тих пропозицій, зауважень, що надходять з боку неурядових аналітичних центрів.

З найбільш вагомих прикладів такого співробітництва хотів би згадати плідну співпрацю як з вітчизняними, так і зарубіжними аналітичними центрами при підготовці Національної доктрини розвитку освіти. І ми, зі свого боку, раді, що отримали позитивну оцінку цього документа. Те ж саме стосується й розробки Державних стандартів, інших базових документів, що визначають розвиток освіти.

У цьому контексті я хотів би сказати добре слово про Міжнародний фонд "Відродження", який допоміг нам створити центр тестування. У 2002–2003 навчальному році ми виконали пілотний проект: провели експеримент у Києві та трьох областях з тестування на добровільних засадах кількох тисяч випускників шкіл. Сподіваємося, що завдяки нашій співпраці з Фондом "Відродження" цей проект буде подовжений, і з'являться також інші, корисні для нашої країни, для людей, проекти.

Ми всіляко підтримуємо таку співпрацю і були б раді, якби вдалося в Державному бюджеті передбачити відповідні кошти. Поки що, на превеликий жаль, можливості дуже обмежені, але, сподіваюся, що після утвердження в українському суспільстві, в українській державі ідеї громадянського суспільства з'являться нові можливості для співпраці Міністерства та неурядових аналітичних центрів. ■

НЕОБХІДНО РОЗШИРЮВАТИ ПРАКТИКУ СПІВРОБІТНИЦТВА

Валерій ХОРОШКОВСЬКИЙ,
міністр економіки та з питань європейської інтеграції України

— Як би Ви оцінили результати та ефективність співпраці очолюваного Вами міністерства з неурядовими аналітичними центрами? Чи влаштовує Вас рівень продукції неурядових аналітичних центрів?

Співпраця Міністерства економіки (Мінекономіки) з неурядовими аналітичними центрами допомагає охопити більше інформації та обмінятися думками, що дає змогу ґрунтовніше опрацювати завдання Президента та Уряду, забезпечує підвищення поінформованості громадськості в галузі економічної політики держави. Співробітники Мінекономіки підтримують постійні контакти з окремими експертами, а також використовують у своїй роботі результати досліджень та аналітичних розробок, що публікуються у ЗМІ та розміщуються на веб-сторінках вітчизняних та іноземних аналітичних центрів.

Вже понад 10 років Міністерство співпрацює з Науково-дослідним економічним інститутом Мінекономіки, Державним науково-дослідним інститутом інформатизації і моделювання економіки, Інститутом економічного прогнозування Національної академії наук України, Інститутом економіко-математичного моделювання. Коло неурядових організацій, з якими ми взаємодіємо, постійно розширюється. Сьогодні ми плідно працюємо з експертами Міжнародного центру перспективних досліджень, Агенції гуманітарних технологій, Українсько-європейського консультативного центру, Інституту євроатлантичного співробітництва, Інституту економічних досліджень та політичних консультацій, Інституту Схід-Захід, Центру Разумкова, а також Міжнародного валютного фонду, Світового банку, Європейського банку реконструкції і розвитку.

Так, зараз ми спільно з Міжнародним центром перспективних досліджень здійснюємо функціональне обстеження Департаменту європейської інтеграції Мінекономіки. За його результатами будуть розроблені рекомендації з удосконалення організації роботи Департаменту, а також заходи зі створення інформаційної бази стосовно процесу

європейської інтеграції України та досвіду інтеграції країн-членів ЄС і кандидатів на вступ до цієї міжнародної структури.

Загалом, рівень продукції неурядових аналітичних центрів мене влаштовує. Наприклад, щорічне видання Центру Разумкова — Щорічник СІПРІ: Озброєння, роззброєння та міжнародна безпека — є практично “настільною книгою” працівників Мінекономіки, які займаються питаннями оборони та безпеки. Крім того, фахівці Міністерства опрацюють статті та аналітичні матеріали друкованих видань і веб-сторінок інших аналітичних центрів, що дозволяє більш оперативно знайомитися з фактами економічного життя України та світу. Проте іноді буває, що висновки неурядових експертів через відсутність у них повної інформації про окремі сфери діяльності органів виконавчої влади (зокрема, і Міністерства економіки) є суперечливими.

— Чи вважаєте Ви співпрацю органів державної влади з неурядовими аналітичними центрами корисною? Якщо так, то які форми взаємодії могли б бути, на Ваш погляд, найбільш ефективними? Зокрема, чи підтримуєте Ви ідею виконання неурядовими аналітичними центрами розробок на замовлення органів державної влади з фінансуванням із державного бюджету?

Важливим напрямом нашої роботи є аналіз і прогнозування макроекономічних показників. Тому досягнення якісних результатів можливе лише за умови оптимального поєднання економіко-математичного моделювання та експертних оцінок, співпраці фахівців державних органів і науково-дослідних установ з неурядовими аналітичними центрами. Необхідно також сказати, що державні відомства самі мають достатній кадровий, технічний і технологічний потенціал для опанування та впровадження досить складних моделей макроекономічного прогнозування. Але надзвичайно корисними для нас є і досвід, знання та оцінки окремих соціально-економічних явищ експертами неурядових аналітичних центрів.

Я вважаю, що взаємодія Мінекономіки з неурядовими аналітичними центрами має стати систематичною за рахунок урізноманітнення її форм та переведення на постійну основу. Найефективнішою формою співпраці могли б бути періодичні спільні семінари, круглі столи та обговорення. Необхідно здійснювати спільні дослідження, розширити практику залучення неурядових експертів до підготовки та обговорення проєктів стратегічних і програмних документів, законів і нормативно-правових актів, що їх готує Мінекономіки.

Взагалі, на мою думку, діяльність аналітичних центрів необхідно розглядати як підтримку органів виконавчої влади у розв'язанні питань, що належать до сфери загальнонаціональних інтересів. Цінність розробок неурядових організацій полягає у їх об'єктивності та неупередженості, що дозволяє органам виконавчої влади приймати адекватні рішення. Тому виконання експертами замовлених державою розробок в окремих випадках — в інтересах держави та суспільства — має частково фінансуватися з Державного бюджету, щоб забезпечити неупередженість результатів

дослідження. Крім того, значна частина таких розробок може здійснюватися в рамках проєктів, що фінансуються за рахунок міжнародних організацій, технічної допомоги. ■

НЕУРЯДОВІ АНАЛІТИЧНІ ЦЕНТРИ – ВАЖЛИВИЙ ЕЛЕМЕНТ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА

Païsa БОГАТИРЬОВА,
керівник фракції "Регіони України"

— Чи використовує Партія регіонів розробки неурядових аналітичних центрів у своїй діяльності? Чи влаштовує Вас рівень продукції неурядових аналітичних центрів?

І наша партія, і наша фракція від початку існування активно співпрацюють з різними недержавними аналітичними, консалтинговими та соціологічними центрами.

Найширше (як, мабуть, й інші партії та фракції) ми використовуємо результати як регіональних, так і загальнонаціональних соціологічних досліджень громадської думки. До речі, з великим інтересом спостерігаємо за тими дослідженнями, які проводить Центр Разумкова. На мій погляд, його дослідження завжди є об'єктивними, актуальними та своєчасними.

Часто ми звертаємося також до аналогічних регіональних центрів. Так, кілька організацій у Донецьку регулярно проводять для нас ті чи інші соціологічні заміри.

Неодноразово ми зверталися, наприклад, до Європейського інституту інтеграції та розвитку з метою здійснити експертизу окремих наших законопроектів, зокрема з питань місцевого самоврядування, та провести їх порівняльний аналіз із аналогічними зарубіжними законами. Цей же Інститут робив на наше прохання експертизу Програми дій Уряду на 2002р.

Більше того, мені доводилося звертатися з приводу співпраці й до зарубіжних аналітичних центрів. Наприклад, Центр розвитку ринку в Угорщині, яким керує відомий європейський політолог Ласло Кемені, консультував нас із питань удосконалення українського медичного законодавства та засобів його адаптації до загальноєвропейських норм.

Треба зазначити, що аналітична продукція незалежних центрів, як правило, вищої якості, ніж аналогічних офіційних структур. Принаймні, частіше більш об'єктивна. Відповідно, її рівень нас влаштовує.

— Чи вважаєте Ви співпрацю політичних партій з неурядовими аналітичними центрами корисною? Якщо так, то які форми взаємодії могли б бути, на Ваш погляд, найбільш ефективними?

Я вважаю співпрацю політичних партій з недержавними аналітичними центрами не просто важливою, але й вкрай необхідною. У всіх цивілізованих країнах світу крісяк, якщо можна так сказати, громадянського суспільства складають, поряд із політичними партіями, саме подібні недержавні центри, фонди, постійно діючі круглі столи та ін.

Тому подібна співпраця для мене є прообразом повноцінного громадянського суспільства в Україні. Форми такої співпраці можуть бути будь-якими: партнерство, договірні відносини, особисті контакти, консультації тощо. ■

СПІВПРАЦЯ ДОЗВОЛЯЄ РОЗГЛЯДАТИ ПРОБЛЕМИ ПО-НОВОМУ

Катерина ВАЩУК,
керівник фракції Аграрної партії України

— Чи використовує Аграрна партія України розробки неурядових аналітичних центрів у своїй діяльності? Чи влаштовує Вас рівень продукції неурядових аналітичних центрів?

У своїй повсякденній роботі та політичній діяльності ми завжди намагаємося залучати до співпраці якнайширше коло учасників суспільно-політичного процесу — оскільки розуміємо, що тісне співробітництво, взаємопорозуміння, спільні прагнення і дії, у кінцевому підсумку зумовлять позитивні зрушення в житті кожної окремої людини, суспільства, нації загалом.

Аграрна партія України, як і депутатська фракція у Верховній Раді, активно використовують розробки неурядових аналітичних центрів: Центру Разумкова, Інституту трансформації суспільства, Інституту реформ та ін.

Такі розробки стають у пригоді при формуванні позицій партії і фракції з питань політичного та економічного реформування суспільства, при підготовці експертиз законопроектів.

Загалом, рівень продукції неурядових аналітичних центрів нас влаштовує, хоча з окремих питань він не є достатньо глибоким.

— Чи вважаєте Ви співпрацю політичних партій з неурядовими аналітичними центрами корисною? Якщо так, то які форми взаємодії могли б бути, на Ваш погляд, найбільш ефективними?

На наш погляд, співпраця політичних партій з неурядовими аналітичними центрами є не лише цікавою, а й досить корисною. В окремих випадках вона допомагає по-новому розглядати проблеми. Завдяки такій співпраці досить часто відкриваються

можливості для нестандартних підходів до розв'язання актуальних питань.

Скажімо, для багатьох аграрників досить цікавим виявилось дослідження Центру Разумкова “Аграрна реформа в Україні: здобутки і прорахунки”, опубліковане в окремому номері журналу “Національна безпека і оборона”. Фракція постійно користується аналітичними матеріалами Інституту реформ стосовно законопроектів, що розглядаються Верховною Радою. І таких прикладів немало. Тож сподіваємося на плідну співпрацю й надалі. ■

СПІВПРАЦЯ МАЄ БУТИ БІЛЬШ ЕФЕКТИВНОЮ І КОРИСНОЮ ДЛЯ СУСПІЛЬСТВА

Олександр МОРОЗ,
голова Соціалістичної партії України

— Чи використовує Соціалістична партія України розробки неурядових аналітичних центрів у своїй діяльності? Чи влаштовує Вас рівень продукції неурядових аналітичних центрів?

Під час виборчих кампаній, у законотворчій діяльності ми зважаємо на дослідження неурядових аналітичних центрів. Звичайно, їх позиція не завжди об'єктивна (особливо це стосується соціологічних замірів), але продукцію тих центрів, з якими ми співпрацюємо, використовуємо в практичній роботі. Насамперед, це Центр Разумкова, Центр політичних і правових реформ, Інститут проблем законодавства імені Ярослава Мудрого, Група фіскального аналізу, Центр “Трансформ”. При прийнятті рішень важливо отримати всебічну інформацію стосовно конкретного питання, тим більше, якщо цю інформацію готують висококваліфіковані фахівці.

Значу, що свого часу користувалися широкою популярністю та мали винятково об'єктивний і високопрофесійний характер розробки Інституту законодавства під керівництвом В.Опришка, хоча цей заклад був складовою Верховної Ради України. Тому коло структур, з якими ми співпрацюємо за різними напрямками своєї діяльності, не обмежується лише неурядовими аналітичними центрами. За допомогою у підготовці пропозицій до певних законопроектів ми звертаємось і до тих структур, які можуть дати поради з точки зору практики застосування того чи іншого закону. Періодично користуємось продукцією Інституту соціології.

Підкреслю: коли отримуєш певний матеріал, треба звертати увагу на те, хто його замовляв, або з якою політичною силою той чи інший “незалежний” аналітичний центр тісно співпрацює. Саме ці дві обставини і заважають повністю довіряти продуктам аналітичних структур, не дивлячись навіть на зовні високий фаховий рівень їх підготовки.

— Чи вважаєте Ви співпрацю політичних партій з неурядовими аналітичними центрами корисною? Якщо так, то які форми взаємодії могли б бути, на Ваш погляд, найбільш ефективними?

Співпраця корисна, оскільки в будь-якому випадку всі її сторони отримують “поживу для роздумів”,

а понад те — аналіз динаміки розвитку того чи іншого процесу. Проте співпраця має бути більш ефективною та корисною і для суспільства.

Всім нам, і Уряду, сподіваюся, також, необхідно нарешті отримати відповідь на дуже актуальне питання: куди ми рухаємось? Чому б, наприклад, Центру Разумкова не зробити аналіз макроекономічних показників з висновками стосовно тенденцій розвитку (чи занепаду) національної економіки? Зокрема, необхідно:

- ❖ обґрунтувати можливість (неможливість) інтеграції економіки України до ЄС чи світової економіки, враховуючи зіставлення об'єктивних затрат на виробництво продукції та беручи до уваги соціальні стандарти в розвинутих країнах;

- ❖ проаналізувати, що дасть (дає) Україні вільний перетин кордону капіталами, товарами, трудовими ресурсами;

- ❖ відповісти на принципове питання: (1) можливі чи ні іноземні інвестиції в українське виробництво, а якщо можливі, то за яких економічних, політичних умов; (2) на скільки років ще вистачить Україні власних ресурсів для їх експорту в існуючих масштабах; (3) що треба зробити, щоб почало працювати виробництво і т.д.

Такий неупереджений системний аналіз вже зараз затребуваний. Його буде покладено в основу передвиборних програм небайдужих політичних сил (а напередодні президентських виборів це стає дедалі більш актуальним). Саме на цій, економічній, основі легше знайти порозуміння між ідеологічними опонентами та досягти тимчасового об'єднання їх зусиль. А з іншого боку, громадянам України стане зрозуміло, хто насправді захищає національні інтереси та хоче виправити ситуацію в країні.

Такого аналізу ще ніким не було зроблено. Звичайно, це завдання Уряду, але в ситуації, коли йому не потрібно, щоб народ знав реальну ситуацію, це завдання можуть виконати неурядові аналітичні центри. А партійні структури повинні використати цей продукт на благо країни. ■

НЕОБХІДНО ВІДЧУВАТИ ТОНКУ МЕЖУ, ЩО РОЗДІЛЯЄ НЕУПЕРЕДЖЕНІСТЬ І БЕЗПРИНЦИПНУ БАЙДУЖІСТЬ

Валерій ПУСТОВОЙТЕНКО,
голова Народно-демократичної партії

— Чи використовує Народно-демократична партія розробки неурядових аналітичних центрів у своїй діяльності? Чи влаштовує Вас рівень продукції неурядових аналітичних центрів?

Від самого початку своєї діяльності НДП надавала великого значення співпраці з широким колом незалежних аналітичних центрів (НАЦ), що, з одного боку, забезпечувало охоплення широкого спектру суспільно-політичних проблем, а з іншого — об'єктивність і плюралізм підходів до розробки партійних рішень.

Свідченням глибини і продуктивності такої співпраці є те, що НДП: (1) першою вийшла з ініціативою проведення реформи політичної системи і запропонувала цілісне бачення такої реформи — від розробки свого варіанту законопроекту конституційних змін до адміністративно-територіальної реформи; (2) розробила власні обґрунтовані пропозиції реформування житлово-комунального господарства, розвитку транспортної галузі, зміцнення місцевого самоврядування (зокрема, розвитку малих міст) — тобто певних змін у тих сферах, якими НДП опікується в Парламенті; (3) запропонувала Концепцію довгострокової стратегії соціально-економічного розвитку України — цілісного і системного документа, розробленого на рівні урядових програм.

Не менш активною є взаємодія з установами, що займаються соціологічними дослідженнями. Це дозволило партії обирати оптимальну стратегію під час усіх виборчих кампаній.

НДП надає серйозного значення якості аналітичного продукту, тому нашими партнерами останніми роками були відомі аналітичні центри, серед яких: “Ексор”, “Соціополіс”, “Соціальний моніторинг”, Агентство гуманітарних технологій, Центр соціальних досліджень, Інститут економічного прогнозування та ін. Більшість із них співпрацює з партією і зараз. Продуктивною була співпраця і з громадськими організаціями, що відомі своїми аналітичними розробками — Комітетом виборців України, Екологічною лігою і т.д.

Зрозуміло, що НДП не обмежується співпрацею лише з аналітичними центрами, які мають, так би мовити, “київську прописку”. Так, успішною була співпраця з НАЦ на регіональному рівні, зокрема, Харківської, Донецької, Дніпропетровської, Луганської, Миколаївської, Вінницької, Кримської регіональних партійних організацій.

— Чи вважаєте Ви співпрацю політичних партій з неурядовими аналітичними центрами корисною? Якщо так, то які форми взаємодії могли б бути, на Ваш погляд, найбільш ефективними?

Можна впевнено сказати, що питання про користь співпраці політичних структур з НАЦ практично зняте з порядку денного. Відповідь однозначно ствердна.

Разом з тим, чи доцільно обмежувати аналітичні організації винятково технологічними функціями і виконанням замовлень? Я абсолютно впевнений у тому, що назріла потреба в активнішій участі аналітиків у суспільних процесах. Інакше ми станемо заручниками трафаретно-байдужої аналітики,

що не є результатом включеності у соціальний контекст. А саме це зумовлює правильне формулювання проблематики, розробку оптимальних варіантів рішень, що враховують інтереси країни загалом, а не лише егоїстичні потреби замовника.

Регулярні “круглі столи” за участю політиків та аналітичних структур, інформаційні проекти, спільні інформаційно-гуманітарні програми — це реальний шлях співпраці.

Як представники інтелектуальної еліти, українські аналітики чудово усвідомлюють суть процесів, що відбуваються, але дуже часто виникають сумніви стосовно громадянської позиції експертів. Саме тому в нас набуло особливого поширення таке явище, як “брудні технології” і “чорний PR”. Необхідно відчувати тонку межу, що розділяє неупередженість і безпринципну байдужість.

Підсумовуючи, хочу ще раз зосередити увагу на зміні ставлення НАЦ до співпраці з політиками.

Поки що в переважній більшості випадків бачимо намагання отримати “зиск”. А це, на мою думку, принижує статус українських аналітиків. ■

ГОЛОВНЕ ПИТАННЯ – ДОВІРА ДО МАТЕРІАЛІВ НЕЗАЛЕЖНИХ АНАЛІТИКІВ

Юлія ТИМОШЕНКО,
лідер партії “Батьківщина”

— Чи використовує партія “Батьківщина” розробки неурядових аналітичних центрів у своїй діяльності? Чи влаштовує Вас рівень продукції неурядових аналітичних центрів?

Яких аналітичних центрів? Ні валу листів, ні телефонних дзвінків, ні черг біля під'їздів політичних партій з пропозиціями про співпрацю від неурядових аналітичних організацій ми не спостерігаємо. У засобах масової інформації багато шуму з приводу виділення грантів в Україні на неурядові проекти, але в практичній площині наша партія результатів не відчуває, хоча з радістю скористалася б нагодою співпрацювати з професійною та інтелектуальною командою.

Можу назвати лише кілька організацій, яких ми бачимо своїми партнерами; перше місце серед них належить Центру Разумкова, чий аналітичний продукт відповідає найвищим вимогам.

Хочу пояснити наше бачення причин, з яких виникла сьогодняшня ситуація. Мета неурядових організацій — розширювати відкритість суспільства, прямо пов'язана з готовністю суспільства та політичних інститутів цю відкритість забезпечити. Незважаючи на 12-річний “досвід” державної незалежності, наявність основних атрибутів структури державного управління, характерних для західних країн, та постійні заклинання української влади про курс на демократію і громадянське суспільство, політика в Україні здійснюється “під килимком”.

Зайвий раз це підтверджують події останніх днів: перше — неpubлічність української влади в підписанні установчих документів ЄП; друге — блокування оприлюднення позиції керівництва країни під час конфлікту в Азово-Керченській акваторії; третє — кулуарність рішень стосовно організації роботи нафтопроводу “Одеса-Броди”. Можна навести ще тисячі інших прикладів, які підтверджують, що з

боку нинішньої влади не існує “замовлення” на “канали зв'язку” із суспільством у вигляді організацій недержавного сектору чи політичних партій.

Українська преса та Інтернет-видання не випадково грішать побудованими на дозованій інформації припущеннях і політичних шаблонах прогнозами, що часто подаються під соусом серйозних наукових досліджень. Не володіючи достатнім інтелектуальним, моральним і культурним ресурсом, влада нав'язує суспільству, політичним партіям і неурядовим аналітичним організаціям містечковість і локальність політичних процесів поза стратегічною перспективою.

Ще одне питання — довіра до матеріалів незалежних аналітиків. В умовах закритого, чи “привідкритого” суспільства (цей процес піддається “ручному” регулюванню, що є зайвим свідченням недемократичності країни) влада користується вивіскою неурядових аналітичних центрів для камуфлювання джерела інформації.

Отже, партія “Батьківщина” не застосовує продукти незалежних аналітичних організацій в реалізації системних проектів з наступних причин:

- ❖ нерозвинутість мережі неурядових аналітичних організацій, що призводить до відсутності конкуренції та знижує якість продукту;
- ❖ політична тенденційність та заангажованість продукції значної частини неурядових аналітичних розробок;
- ❖ недостатня наукова база пропонованих матеріалів;
- ❖ обмежена фактологічна основа матеріалів.

Ясна річ, що в таких умовах штаб нашої партії воліє опиратися на власні сили. Розгалужена

структура та партійні кадри, які мають досвід кількох успішних виборчих кампаній, забезпечують високий рівень аналітичної роботи. Без зайвої скромності можу сказати, що штаб “Батьківщини” на сьогоднішній день — одна з найбільш професійних політичних команд в Україні.

— Чи вважаєте Ви співпрацю політичних партій з неурядовими аналітичними центрами корисною? Якщо так, то які форми взаємодії могли б бути, на Ваш погляд, найбільш ефективними?

Така співпраця може й повинна бути ефективною. Дієвою формою співпраці могли б стати проведення спільних семінарів, організація курсів для навчання та підготовки нових партійних кадрів, проведення міждержавних конференцій з актуальних проблем, обмін інформацією в постійному режимі, експертиза партійних ініціатив та урядових рішень.

За допомогою політичного інструментарію, яким володіє наша партія, ми домагатимемося створення законодавчих умов для переходу неурядових

організацій (у т.ч. аналітичного напрямку діяльності), створених на закордонні гранти, на самоокупні та незалежні принципи роботи. ■

ТРЕБА НАРОЩУВАТИ КРИТИЧНУ МАСУ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНИХ І ПОЛІТИЧНИХ РЕСУРСІВ

Віктор ЮЩЕНКО,
лідер блоку "Наша Україна"

— Чи використовує блок "Наша Україна" розробки неурядових аналітичних центрів у своїй діяльності? Чи влаштовує Вас рівень продукції неурядових аналітичних центрів?

І створення блоку "Наша Україна", і його перемога на парламентських виборах 2002р. відбулися значною мірою завдяки активній творчій співпраці з цілою низкою неурядових аналітичних центрів.

І раніше, коли я очолював Уряд, наша політична команда спиралася на їх підтримку. Програма Уряду стала нашим спільним продуктом. Великий ефект співпраці з неурядовими аналітичними центрами ми відчули і під час проведення громадських слухань, присвячених експертизі програми Уряду.

Ця модель взаємодії Уряду, інших державних органів з неурядовими аналітичними організаціями використовується й зараз, але скоріше формально.

З блоком "Наша Україна", з політичними партіями, що належать до його складу, постійно співпрацює не один десяток недержавних "мозкових центрів". З приємністю відзначу, що серед них є і Центр Разумкова, високий авторитет якого визнається і в Україні, і за її межами.

Я неодноразово пересвідчувався у високій якості аналітичних розробок саме неурядових "мозкових центрів", найкращі з яких часто дають фору своїм колегам з численних державних установ.

В обґрунтуванні та відстоюванні національних інтересів експерти з неурядових інституцій нерідко виявляються і більш принциповими, і більш послідовними, ніж багато хто з професійних політиків. Останній приклад — дискусія навколо участі України в СЕП.

Спектр розробок неурядових аналітичних центрів, якими користується наш блок, є широким і різноманітним: він охоплює майже всі напрями нашої діяльності, пов'язаний практично з усіма сферами суспільного життя. Їх рівень нас задовольняє. Скажу більше — він свідчить, що Україна багата талановитими людьми. Я сподіваюся, що їх інтелект служитиме не лише нашому блоку, а й усій країні.

— Чи вважаєте Ви співпрацю політичних партій, блоків з неурядовими аналітичними центрами корисною? Якщо так, то які форми взаємодії могли б бути, на Ваш погляд, найбільш ефективними?

Я вважаю таку співпрацю не лише корисною, але й життєво необхідною. Звичайно, кожна партія або політичний блок можуть мати власні аналітичні структури. Проте, є потреба і в "зовнішній експертизі" власної політичної діяльності. І цю роль найкраще можуть виконати незалежні аналітичні інституції, що не є політично та партійно заангажованими.

Ми не ображаємося на критичні зауваження з боку незалежних експертів, навпаки — вважаємо їх надзвичайно корисними.

Крім того, необхідно відзначити, що для ухвалення якісного політичного рішення у процесі його підготовки слід брати до уваги широкий діапазон різноманітних поглядів і точок зору. І це можна забезпечити лише через взаємодію з різними неурядовими аналітичними центрами.

Досвід розвинутих країн показує, що "мозкові центри" є інтелектуальними генераторами соціально-економічного зростання та суспільного оновлення.

Для мене особисто дуже цікавим і важливим є безпосередній обмін думками з авторитетними

представниками інтелектуальної еліти України. Ці зустрічі не лише допомагають знайти правильні рішення, а й духовно збагачують. Час від часу ми проводимо такі колективні обговорення суспільно важливих та актуальних проблем, на які запрошуємо провідних фахівців, зокрема, керівників та експертів неурядових аналітичних центрів. Це є своєрідні “мозкові штурми”, що допомагають нам знайти оптимальні рішення.

Ми регулярно використовуємо тематичні аналітичні доповіді, результати досліджень громадської думки.

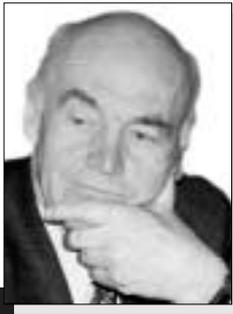
На мій погляд, найбільш корисними та ефективними формами співпраці могли б бути спільні стратегічні проекти провідних “мозкових центрів”, спрямовані на розв’язання найбільш гострих і складних суспільних проблем. Замовниками та координаторами таких проектів можуть бути як політичні сили, зокрема і наш блок, так і центральні органи державної влади.

Останнім часом, за ініціативою фонду “Україна-3000”, кілька неурядових аналітичних центрів, громадських організацій спільно працюють над проектом громадської стратегії розвитку України.

Ми вважаємо таку діяльність перспективним напрямом взаємодії “мозкових центрів” і між собою, і з політичними силами. Це — об’єднання інтелектуальних і політичних ресурсів, нарощування критичної маси для якісного прориву у справі модернізації українського суспільства, суттєвого зростання добробуту нашого народу, реальної реалізації європейського вибору України. ■

СПІВПРАЦЯ ЗМІ З НЕУРЯДОВИМИ АНАЛІТИЧНИМИ ЦЕНТРАМИ КОРИСНА Й НЕОБХІДНА

Володимир БІЛЕНКО,
заступник головного редактора газети "Сільські Вісті"

— Чи використовуєте Ви при підготовці редакційних матеріалів розробки неурядових аналітичних центрів? Чи влаштовує Вас рівень продукції неурядових аналітичних центрів?

Відповідь однозначна: розробки неурядових аналітичних центрів мають суттєве значення при підготовці редакційних матеріалів з політичних та економічних проблем. Окрім того, висновки та аналітичні дані таких центрів систематично публікуються за повідомленнями інформаційних агентств, з якими співпрацює редакція.

Водночас, редакція дуже обережно підходить до вибору першоджерела інформації: непоодинокими є випадки, коли відомі "неурядові" центри та "незалежні" політологи, які працюють на замовлення, та їх висновки й аналітичні дані лише дезорієнтують читача.

До роботи Центру Разумкова — як і до пам'яті його засновника — редакція "Сільських вістей" ставиться з повагою. І дуже шкода, що можливості газети надто обмежені, аби широко висвітлювати результати досліджень Центру.

— Чи вважаєте Ви співпрацю ЗМІ з неурядовими аналітичними центрами корисною? Якщо так, то які форми взаємодії могли б бути, на Ваш погляд, найбільш ефективними?

Співпраця ЗМІ з неурядовими аналітичними центрами, безсумнівно, корисна й необхідна. Можливі форми співпраці є такими:

а) публікація стислих аналітичних оглядів з найактуальніших економічних, соціальних і політичних проблем;

б) надання та використання інформаційних матеріалів;

в) організація періодичних прес-конференцій керівників і провідних аналітиків з тих чи інших актуальних проблем (можливо, спільно з Незалежною спілкою журналістів України);

г) проведення круглих столів безпосередньо в редакціях;

д) залучення ЗМІ до участі в тих чи інших дослідженнях;

е) аналіз міри об'єктивності ЗМІ та їх впливу на формування суспільної свідомості, розвиток тих чи інших подій, політичні кампанії тощо.

Для редакції "Сільських вістей", окрім загальнополітичних та економічних проблем, цікавими були б дослідження процесів, що відбуваються на селі, їх економічних, соціальних, морально-психологічних, демографічних наслідків і прогнозних перспектив.

Зокрема, становили б інтерес дослідження проблем культури, освіти та охорони здоров'я на селі, зайнятості та продуктивності праці в аграрному секторі, джерел інформації та міри поінформованості жителів села. ■

АКТУАЛЬНІСТЬ, КОМПЕТЕНТНІСТЬ ТА ІНТЕРЕС ЧИТАЧІВ – КРИТЕРІЇ ВІДБОРУ МАТЕРІАЛІВ

Олена БОЛУШКІНА,
Інтернет-видання “Корреспондент.net”

— Чи використовуєте Ви при підготовці редакційних матеріалів розробки неурядових аналітичних центрів? Чи влаштовує Вас рівень продукції неурядових аналітичних центрів?

На Інтернет-сайті “Корреспондент.net” ми регулярно використовуємо матеріали різних неурядових аналітичних центрів і подібних структур, що заслуговують на довіру, але робимо це вибірково.

Критерії відбору — актуальність, компетентність та інтерес до тієї чи іншої теми з боку наших читачів. Наприклад, ми публікуємо матеріали таких структур, як Комітет виборців України, Українське демократичне коло, Центр політико-правових реформ, а також Інститут політики.

Що стосується того, чи задоволені ми продукцією неурядових аналітичних центрів, то однозначної відповіді тут бути не може — все залежить від кожного конкретного випадку. Тобто, відповіддю може бути і “так”, і “ні”, і “частково”, і “не завжди”.

Як правило, якщо ми не задоволені рівнем або якістю поданих нам матеріалів, то просто не публікуємо їх. Однак, іноді ми все ж змушені використовувати матеріали різних аналітичних центрів, що становлять особливий інтерес для нас і наших читачів, хоча при цьому ми можемо бути і не повною мірою задоволені їх якістю.

— Чи вважаєте Ви співпрацю ЗМІ з неурядовими аналітичними центрами корисною? Якщо так, то які форми взаємодії могли б бути, на Ваш погляд, найбільш ефективними?

Безумовно, ми вважаємо співробітництво між ЗМІ та неурядовими аналітичними центрами не лише корисним, але й необхідним. Адже саме ці організації покликані демонструвати неурядову точку зору.

Серед можливих ефективних форм співробітництва ми відзначили б проведення прес-конференцій, круглих столів, семінарів.

Крім того, з нашої точки зору, цікавими були б замовлення конкретних досліджень в аналітичних центрах, інтерв'ю і т.ін.

Однак, враховуючи формат і специфіку Інтернет-сайту “Корреспондент.net”, для нас найбільш ефективною, оперативною і зручною формою співробітництва є регулярне отримання електронною поштою актуальних матеріалів у формі прес-релізів, що стосуються подій, важливих для країни в цілому або для окремих регіонів. Такі прес-релізи та матеріали ми оперативно публікуємо на Інтернет-сайті відповідно до нашого формату — стрічка новин — і, звичайно, враховуючи при цьому інтереси нашої аудиторії. ■

РІВЕНЬ ПРОДУКЦІЇ АНАЛІТИЧНИХ ЦЕНТРІВ ВЛАШТОВУЄ НЕ ЗАВЖДИ

Лариса ІВШИНА,
головний редактор газети "День"

— Чи використовуєте Ви при підготовці редакційних матеріалів розробки неурядових аналітичних центрів? Чи влаштовує Вас рівень продукції неурядових аналітичних центрів?

Так, використовуємо. Перш за все, це стосується соціологічної, економічної інформації, політичного аналізу та прогнозів.

Головні критерії — репутація дослідницької структури, якість аналізу, оперативність, актуальність.

Рівень продукції аналітичних центрів влаштовує не завжди. Головні вади — суб'єктивність висновків та інтерпретації.

Взагалі, рівень експертного середовища в країні залишає бажати кращого в аспектах глибини аналізу, оперативності, неупередженості, орієнтації на більш широке, ніж столичні "тусовки", коло споживачів інформації.

— Чи вважаєте Ви співпрацю ЗМІ з неурядовими аналітичними центрами корисною? Якщо так, то які форми взаємодії могли б бути, на Ваш погляд, найбільш ефективними?

Співпраця є корисною за умов дотримання зазначених вище критеріїв. Найбільш продуктивні

форми — проведення спільних круглих столів та оперативна аналітика у вигляді надання ЗМІ аналітичних матеріалів, статей, коментарів, інтерв'ю. ■

МИ ПРИРЕЧЕНІ НА СПІВПРАЦЮ

Інна КУЗНЕЦОВА,
головний редактор телерадіокомпанії "Radio EPR"

— Чи використовуєте Ви при підготовці редакційних матеріалів розробки неурядових аналітичних центрів? Чи влаштовує Вас рівень продукції неурядових аналітичних центрів?

Мабуть, це прозвучить досить дивно, однак, враховуючи специфіку нашої роботи, ми "використовуємо" не лише розробки неурядових аналітичних центрів, а й їх фахівців, експертів — особисто. У кращому для нас випадку — персонально, у гіршому — голос, записаний з телефону. Вибачайте за не зовсім літературний вислів, така специфіка роботи.

Уявити "розмовне" радіо без участі аналітиків — неможливо. Представників неурядових аналітичних центрів ми запрошуємо до участі у великих прямо-ефірних програмах "Від першої особи", "Підсумки" та "Прогнози тижня". Їх коментарі записуються для невеличких програм — таких, як "У контексті", або ж для інформаційних програм чи випусків новин, що виходять у нас у години "пік" кожні п'ятнадцять хвилин.

— Чи вважаєте Ви співпрацю ЗМІ з неурядовими аналітичними центрами корисною? Якщо так, то які форми взаємодії могли б бути, на Ваш погляд, найбільш ефективними?

Тут вже не йдеться про корисність чи не корисність співпраці. Ми, як то кажуть, приречені на співпрацю.

Безперечно, наші журналісти під час підготовки програм використовують і розробки центрів. Це дає можливість ведучим програм різнобічно висвітлити ту чи іншу тему.

Громадські чи незалежні фонди, центри, інститути, як вони себе називають, послуговуються різними джерелами інформації, у якості респондентів використовують відомих українських і зарубіжних політиків чи економістів, володіють ексклюзивною інформацією або ж такою, що відома вузькому колу осіб.

Під час програм, у процесі наведення даних чи результатів тих чи інших досліджень, соціологічних опитувань, проведених центром, слухачі мають можливість дати свою оцінку цим дослідженням.

Окремі центри видають аналітичні друковані видання, в яких намагаються спрогнозувати розвиток подій у тій чи іншій сфері. Це важливо, оскільки дає можливість не лише уявити, як можуть розвинути події, а й згодом перевірити, наскільки точними були прогнози. Однак ці видання не завжди потрапляють до редакції. Інші ж центри якихось досліджень не проводять, точними цифрами та фактами їх експерти оперують не завжди, обходячись "загальниками".

Досвід роботи з аналітичними центрами свідчить також, що, на жаль, далеко не всі вони намагаються робити об'єктивний, неупереджений аналіз подій. Суб'єктивним виправданням цьому може бути отримання фінансування з певних джерел.

Запрошуючи гостей на програму чи беручи коментар, приблизно знаєш, у якому дусі чи руслі говоритиме експерт. Відтак доводиться або врівноважувати відповіді за допомогою "незручних" запитань і фактів, або запрошувати експертів з двох центрів — таких, які мають різні точки зору. ■

РОЗВИТОК АНАЛІТИЧНИХ ЦЕНТРІВ – ЗАПОРУКА ПЛЮРАЛІЗМУ ДУМОК

Сергій ЛЕЩЕНКО,
заступник головного редактора
Інтернет-видання "Українська правда"

— Чи використовуєте Ви при підготовці редакційних матеріалів розробки неурядових аналітичних центрів? Чи влаштовує Вас рівень продукції неурядових аналітичних центрів?

Ми користуємося даними соціологічних опитувань, що проводяться на замовлення неурядових структур чи самими цими структурами. При цьому, звичайно, є різні ступені довіри до соціологічних даних, і вони коливаються залежно від організації, що презентує дослідження.

Крім того, практично постійно в матеріалах, що стосуються резонансних політичних подій, ми подаємо коментарі експертів чи керівників неурядових центрів. Наприклад, Володимира Малинковича (Міжнародний інститут гуманітарно-політичних досліджень), Миколи Томенка (Інститут політики), Анатолія Гриценка (Центр Разумкова), Михайла Погребинського (Київський центр політичних досліджень і конфліктології), Дмитра Видріна (Європейський інститут інтеграції та розвитку), Олександра Сушка (Центр миру, конверсії та зовнішньої політики України). Цей список можна продовжувати. Свого часу активними коментаторами економічної проблематики були експерти Міжнародного центру перспективних досліджень.

Рівень продукції аналітичних центрів нас влаштовує. Водночас, є таке побажання: оскільки ми працюємо з інформацією щоденно, то хотілося б, щоб реакція аналітичних центрів на події була

оперативнішою. Щоб ініціаторами коментування політичних процесів не завжди були журналісти, але й щоб експерти також пропонували свою точку зору, можливо, у вигляді заяви чи прес-релізу.

Також, звісно, було б дуже приємно, якби експерти виступали з ініціативою написання статей. Протягом тривалого часу ми надаємо свої "шпальти" для висловлення точки зору Володимиру Малинковичу. І готові так само співпрацювати з іншими аналітиками.

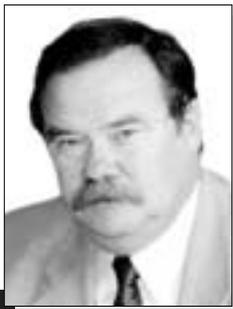
В окремих випадках матеріали аналітичних центрів бувають надто складними для сприйняття звичайним читачем, через що їх доводиться переробляти.

— Чи вважаєте Ви співпрацю ЗМІ з неурядовими аналітичними центрами корисною? Якщо так, то які форми взаємодії могли б бути, на Ваш погляд, найбільш ефективними?

Звичайно, ми зацікавлені в розвитку незалежних аналітичних структур в Україні, оскільки це створює плюралізм думок у країні та збільшує її інтелектуальний потенціал.

Однією з цікавих форм співпраці ЗМІ та неурядової організації може бути укладання угоди про обмін інформацією. Таким чином ЗМІ міг би домовитися з партнерською структурою, що вона веде певну тематику та готує матеріали (експертні оцінки), які розміщуються у спеціальному розділі видання. ■

ВІД СПІВПРАЦІ ЗМІ ТА АНАЛІТИЧНИХ ЦЕНТРІВ ВИГРАЄ СУСПІЛЬСТВО

Володимир МОСТОВИЙ,
головний редактор газети "Дзеркало тижня"

— Чи використовуєте Ви при підготовці редакційних матеріалів розробки неурядових аналітичних центрів? Чи влаштовує Вас рівень продукції неурядових аналітичних центрів?

Наш тижневик зорієнтований, перш за все, на небайдужого читача, який постійно цікавиться розвитком політичних та економічних процесів в Україні, або сам є їх активним учасником. Тому ми зацікавлені в опублікуванні справді глибоких, інформативних та аналітичних матеріалів.

Останніми роками дедалі помітніше місце серед них займають розробки неурядових аналітичних центрів. На нашу думку, це дає змогу підвищити аналітичний рівень нашої газети, а також привернути увагу читачів, у т.ч. представників владних структур, до альтернативних точок зору на актуальні проблеми політики та економіки.

Якщо відверто, то експерти полюбляють нашу газету — її формат дозволяє розміщувати розлогі матеріали обсягом до 30 тисяч знаків, що не є характерним для більшості друкованих видань.

Ми особливо цінуємо матеріали, в яких містяться не лише оцінки ситуації (діагноз), але й пропозиції щодо її покращання (ліки). Без перебільшення можна сказати, що за останні три-п'ять років рівень аналітичних розробок неурядових центрів підвищився — зросла їх інформаційна насиченість, рівень аналізу, наближеність до проблем реальної політики та економіки (що є досить важливим для нас), конкретність пропозицій.

Водночас, представники неурядових центрів ще не завжди оперативного реагують на події або не готові висвітлювати їх у газетному режимі. Хвилює й інша проблема — форма подачі матеріалу. Іноді підготовлений на високому фаховому рівні матеріал написаний таким стилем, що читач не подує його до кінця. Необхідно розуміти нашу специфіку — ми газета, а не спеціалізоване видання, отже форма повинна бути відповідна.

Загальнополітичні проблеми також позначаються на продукції неурядових аналітичних центрів. Редакція отримує матеріали, написані з позиції певної політичної сили, які автори, проте, намагаються представити як неупереджені аналітичні. Зрозуміло, що в такому випадку ми відмовляємося від їх публікації.

— Чи вважаєте Ви співпрацю ЗМІ з неурядовими аналітичними центрами корисною? Якщо так, то які форми співпраці могли би бути найбільш ефективними, могли б бути, на Ваш погляд, найбільш ефективними?

Я вже частково відповів на це питання: для тижневика "Дзеркало тижня" — однозначно "так". Якщо поглянути на цю проблему ширше, то я переконаний, що ЗМІ лише виграють, якщо будуть використовувати дійсно цікаві та неупереджені розробки неурядових аналітичних центрів — підвищиться їх рівень, зросте зацікавленість читачів, а отже, рівень довіри до ЗМІ.

У кінцевому підсумку виграє суспільство, оскільки будуть публічно дискутуватися альтернативи, влада буде змушена дослухатися до них, що, у свою чергу, зменшить імовірність прийняття помилкових рішень на державному рівні.

Що до форм взаємодії, то вони є класичними — коментарі, статті, консультації журналістів з експертами. Читачам "Дзеркала тижня" добре відомі прізвища наших постійних авторів, які очолюють неурядові аналітичні центри — це Валентин Бадрак (Центр досліджень армії, конверсії та роззброєння), Ігор Бураковський (Інститут економічних досліджень і політичних консультацій), Дмитро Видрін (Європейський інститут інтеграції та розвитку), Анатолій Гриценко (Центр Разумкова), Григорій Немиря (Центр європейських і міжнародних досліджень), Ігор Семиволос (Центр близькосхідних досліджень), Олександр Сушко

(Центр миру, конверсії та зовнішньої політики України). Для всебічного висвітлення складних проблем ми залучаємо відразу кількох експертів, які мають різні погляди на ту чи іншу проблему. Наприклад, можливі наслідки проведення референдуму про утворення ЄЄП у нас коментували Анатолій Гриценко, Олександр Дергачов та Михайло Погребинський.

Останнім часом ми запровадили у “Дзеркалі тижня” нову форму співпраці (яку, до речі, широко практикують провідні світові ЗМІ) — ми замовляємо проведення соціологічних досліджень з актуальних питань, що хвилюють наших читачів.

Такі опитування проводяться у загальнонаціональному масштабі або в окремих містах — Києві, Харкові, Донецьку, Львові, Сімферополі. Партнером тижневика в здійсненні таких досліджень виступає якраз неурядова аналітична структура — Центр Разумкова.

Загалом же, мало який номер “Дзеркала тижня” виходить без соціології, яку нам надають Центр Разумкова, Центр “Соціс”, Фонд “Демократичні ініціативи” та інші структури третього сектору. ■

ДЕМОКРАТІЯ – РЕЗУЛЬТАТ СПІЛЬНИХ ЗУСИЛЬ УРЯДУ І СУСПІЛЬСТВА

Володимир НІКІТІН,
заступник директора Міжнародного центру перспективних досліджень

— **Яким чином, на Ваш погляд, можна підвищити рівень впливу неурядових аналітичних центрів на формування та здійснення державної політики?**

Розвинуті демократичні суспільства завжди є результатом спільних зусиль потужних структур влади, спроможних впроваджувати ухвалені рішення, та потужних суспільних груп, які ці рішення свідомо підтримують, оскільки вони брали участь у їх виробленні та контролюють їх виконання через механізми виборів.

В Україні існували розвинуті управлінські структури, пристосовані до завдань директивного планового управління для реалізації інтересів партійної номенклатури. Поворот до розвитку демократії має супроводжуватися створенням такої управлінської машини, яка здатна працювати в інтересах різних суспільних груп.

Перед Урядом виникають нові завдання, які в радянській системі управління були відсутні: впроваджувати стратегічне планування на всіх рівнях, узгоджувати інтереси різних впливових груп, працювати в умовах політичної конкуренції, запроваджувати ринкові механізми регулювання, залучати громадськість до процесу ухвалення рішень.

Досвід Міжнародного центру перспективних досліджень та аналіз досвіду країн, прийнятих до ЄС, засвідчує, що процес демократизації і реальної суспільної трансформації базується на виробленні в суспільстві двох умінь: *по-перше*, Уряд має бути спроможним враховувати інтереси всіх легітимних суспільних груп у процесі розробки та впровадження політичних рішень; *по-друге*, суспільні групи мають бути спроможними брати участь і впливати на процес ухвалення рішень.

Інституціоналізація засобів розв'язання цих нових завдань та надання спроможності застосовувати нові

вміння і є засобом досягнення мети — розбудови демократичної системи державного управління.

Самостійно Уряд не може виконати ці завдання, оскільки йому бракує необхідного досвіду та інструментів. Урядовці вже розуміють це і тому самі звертаються за допомогою до донорів та аналітичних центрів.

Центр уже має досвід співпраці з Урядом і місцевими органами самоврядування із впровадження нових умінь, процедур і форматів у процес вироблення політики.

Ми заснували таку парадигму роботи в проектах: українські експерти розробляють політичні документи за тим форматом і стандартами публічної політики, що застосовують у країнах розвинутої демократії, а міжнародні експерти супроводжують цей процес консультаціями та навчанням.

Загальну схему наших дій можна представити так: (1) обговорення з Урядом і донорами необхідних інституційних змін; (2) розробка та реалізація проекту підготовки реальних урядових документів шляхом надання аналітичної допомоги; (3) супровід процесу реалізації підготовлених документів.

Однією з розробок проекту “Створення груп аналізу політики і центру інформаційних ресурсів в Уряді України” стала “Концепція регламенту роботи Кабінету Міністрів” на базі процедур публічної політики. Результат проекту — нова редакція “Тимчасового регламенту роботи Кабінету Міністрів” на основі концепції, розробленої за проектом.

Інший приклад — проект “Інституційна спроможність до розробки економічних програм”. Один із продуктів проекту — “Інструкція з проведення консультацій із громадськістю”. Результат — проект постанови Уряду “Про механізм залучення громадян до процесу формування та

реалізації державної політики центральними та місцевими органами виконавчої влади”.

Ми вчимося у західних партнерів, серед яких: *RAND Corporation, New Zealand Institute of Economic Research, Conference Board of Canada.*

Крім того, Центр відпрацьовує стандарти та формати дослідницьких проектів і стандарти структурування суспільного діалогу, а потім передає свій досвід недержавним організаціям України та Центральної Азії.

Так, на основі регулярних публікацій і за єдиною технологією ми підготували пакет економічних і політичних видань. Цю технологію ми передали Центру публічної політики Казахстану та готуємося передати до Молдови; таким чином ми переводимо власний досвід у стандарти.

— Які проблеми заважають діяльності Міжнародного центру перспективних досліджень? Що необхідно зробити для їх усунення?

Головна проблема — відсутність в українському законодавстві європейських норм регулювання діяльності неприбуткових організацій: у нас

прибутком вважаються кошти, отримані за роботу, а не залишок після вкладання їх у розвиток справи. Цю проблему необхідно вирішити в законодавчому порядку. ■

АНАЛІТИЧНІ ЦЕНТРИ МАЮТЬ “ЗАВОЮВАТИ ПЛАЦДАРМ” ДЛЯ СВОЄЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Інна ПІДЛУСЬКА,
президент Фонду “Європа XXI”

— *Яким чином, на Ваш погляд, можна підвищити рівень впливу неурядових аналітичних центрів на формування та здійснення державної політики?*

Виходячи з ринкового принципу відповідності пропозиції попиту, вплив неурядових аналітичних центрів на формування та здійснення державної політики є незначним, оскільки він відповідає низькому попиту держави на аналітичну продукцію взагалі та неурядових структур зокрема. Відповідно, щоб збільшити свій вплив, центри мають спрямувати зусилля на “завоювання плацдарму” для своєї діяльності, або іншими словами — на створення ринку своїх послуг.

Моделі цього процесу можна запозичити з будь-якого підручника з бізнес-маркетингу. Формування попиту на нових ринках є засадничим принципом бізнес-стратегії, тому ця тема теоретично добре вивчена.

На практиці, однак, процес ускладнюється низкою об’єктивних і суб’єктивних чинників — від браку традицій консультування з неурядовими організаціями при розробці та реалізації рішень органами державної влади до браку інституційної та фахової спроможності самих центрів запропонувати якісний продукт, що користуватиметься попитом.

Специфіку діяльності неурядових аналітичних структур у сучасній Україні зумовлюють кілька чинників.

По-перше, проблема визначення цільової аудиторії. З одного боку, центри спрямовують свою діяльність на співпрацю з владою для вироблення рекомендацій, здійснення досліджень і т.д. Однак, у цьому секторі продовжують працювати науководослідні інститути, чий науковий традиції успадковані від радянських часів. Попри мобільність та актуальність досліджень неурядових аналітичних центрів, влада за стереотипом співпрацює з державними закладами. З іншого боку, центри часто намагаються співпрацювати з громадянами, громадами і т.д. Проте, тут постає проблема актуальності

фахових розробок для пересічних громадян та особливо адаптованості досліджень до потреб “неаналітичного”, “неекспертного” середовища.

По-друге, цільова аудиторія часто зумовлює вибір об’єктів досліджень і форм роботи. Лише ті центри, що визначили, для кого вони працюють, здійснюють спеціалізовані дослідження, розробляють методологію та індивідуальний стиль роботи.

По-третє, дві загальновідомі проблеми ускладнюють роботу центрів з мас-медіа та розповсюдження результатів їх досліджень — це невміння (а можливо, відсутність цілеспрямованої роботи в цьому напрямі) перетворювати свої дослідження на інформаційний продукт, цікавий для журналістів і читачів, а також політизація загальнонаціональних і провідних регіональних медіа. Наслідком останньої є стереотип отождолення ЗМІ (скоріше його власника) з певною організацією.

Видання центрів розповсюджуються у вузькому середовищі та часто не доходять до реальних споживачів: студентів, науковців, викладачів, регіональних громадських організацій, що справді потребують таких досліджень.

Крім того, невідповідність законодавчої бази про тендери в державних замовленнях і практичного втілення прозорого та неупередженого контракування державними структурами неурядових об’єднань на виконання аналітичних розробок є очевидною перешкодою для розвитку та визнання цих організацій на ринку суспільно корисних послуг та бізнес-консалтингу.

Практичні намагання підвищити роль центрів у сучасних умовах стикаються з ризиком політичного впливу та нелегкістю доступу незаангажованих, “сторонніх” аналітичних структур до потенційного замовника. Вплив виявляється, зокрема, у просуванні політичним середовищем “своїх” аналітиків, тенденції до замовлення аналітичних продуктів лише в “дружніх” організаціях.

Змінити цю практику — цілком реальне завдання за умови, що центри зможуть запропонувати на ринку

інтелектуальних послуг більш якісний продукт, а успіх у політичній конкуренції визначатиметься, зокрема, готовністю політичних сил і владних структур використовувати інноваційні підходи та об'єктивні оцінки експертів.

Багаторічний досвід роботи підтверджує, що ні українська влада, ні громадяни в принципі не мають особливих застережень стосовно співпраці та не протидіють неурядовим аналітичним центрам. Скоріше за все, самим центрам потрібні чітке усвідомлення мети і місії своєї діяльності, готовність і спроможність забезпечити ринковий підхід до формування і підтримання якості послуг, які вони надають.

Усвідомлення ролі незалежних аналітичних структур у підвищенні якості публічної політики має відбутися через налагодження партнерських, взаємовигідних стосунків та об'єднання зусиль третього сектору, бізнесу і політики.

Сьогодні більшість аналітичних центрів уже має власні мережі контактів у галузях своєї спеціалізації. Зміцнення і розширення цих мереж також сприятиме підвищенню рівня впливовості аналітичних структур.

— Які проблеми заважають діяльності Фонду “Європа XXI”? Що необхідно зробити для їх усунення?

Можна припустити, що проблеми, які доводиться вирішувати Фонду “Європа XXI” у повсякденній роботі, є типовими для більшості недержавних організацій, що займаються переважно суспільною аналітикою.

Серед цих проблем варто відзначити складність виділення часу та інших ресурсів на перспективне стратегічне планування, особливо з огляду на короткостроковість (переважно 12-18 місяців) більшості проектів, які реалізує Фонд.

Істотним викликом у забезпеченні стабільної роботи є дотримання стратегічних напрямів діяльності та пріоритетів в умовах досить частої зміни останніх потенційними користувачами та донорами.

Проблема законодавчого визначення “неприбуткової діяльності” та її “зарегульованість” відповідними нормативними актами відтягує значну частину ресурсів організації і стримує можливості саморозвитку.

Західна “філософія” неприбутковості (вид діяльності, що **за мету** не ставить одержання прибутку, але передбачає надходження для покриття витрат, пов'язаних із веденням статутної діяльності) не має нічого спільного з нормами українського законодавства, що регулює неприбуткову сферу.

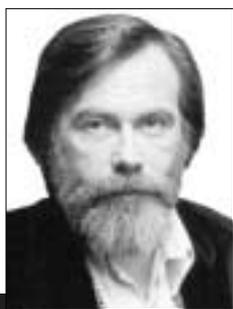
Як наслідок, будь-які намагання забезпечити стабільність і часткове самофінансування діяльності в третьому секторі за рахунок отримання доходу від надання послуг (регулярних чи одноразових), на які існує платоспроможний попит, розцінюється контролюючими органами як намагання організації отримати “прибуток”.

Нормативні документи, що встановлюють правила звітності для неурядових об'єднань, нерідко змушують останніх перекручувати реальність (здаймо лише проблеми відшкодування витрат на відрядження і транспортних витрат).

Для усунення цих проблем (або принаймні пом'якшення їх впливу) необхідно сприяти якнайшвидшому прийняттю нового закону, що регулюватиме діяльність неурядових організацій і уможливить механізми їх стабільного саморозвитку, участі в тендерах на виконання замовлень на аналітичні розробки, надання тренінгових та експертних послуг.

Сьогодні ж нашим способом протистояння труднощам є: стратегічне і поточне планування; чітке визначення цільової аудиторії користувачів досліджень та інших продуктів, які пропонує Фонд “Європа XXI”; вироблення адекватного формату цих досліджень; налагодження співпраці з іншими неурядовими аналітичними центрами, громадськими організаціями, їх мережами в Києві та регіонах, а також із ЗМІ та міжнародною експертною спільнотою. ■

НЕУРЯДОВІ АНАЛІТИЧНІ ЦЕНТРИ УКРАЇНИ МУСЯТЬ БУТИ СПРАВДІ УКРАЇНСЬКИМИ

Михайло ПОГРЕБИНЬСЬКИЙ,
директор Київського центру
політичних досліджень і
конфліктології

Антон ФІНЬКО,
експерт Київського центру
політичних досліджень і
конфліктології

— *Яким чином, на Ваш погляд, можна підвищити рівень впливу неурядових аналітичних центрів на формування та здійснення державної політики?*

Підвищення рівня впливу аналітичних центрів на державну політику є неможливим до тих пір, поки не буде **сформовано попит** з боку інституцій влади на експертні послуги. Проблема полягає в тому, що держава нині не виявляє зацікавленості в розробці та експертному обговоренні проектів, що мають стратегічне значення.

До цього спричинилися фундаментальні дефекти існуючої політичної системи. В її рамках досі не існує чітко визначеної коаліції політичних сил або окремої партії, на яку покладена відповідальність за здійснення урядової політики — зокрема, за формулювання її стратегічних пріоритетів. З огляду на це, інститути влади працюють здебільшого в поточному режимі, розв'язуючи переважно щоденні, тактичні питання. Отже, сьогодні вони не здатні, адекватно викликам часу, реалізовувати завдання стратегічного плану, розглядати проблеми в цілому, обирати між тими чи іншими альтернативними пропозиціями стосовно розробки державної політики в певних сферах життя.

Саме тому й потрібна політична реформа, спрямована на формування **відповідального Уряду**. Вона дасть змогу сформуванню чітко окреслений суб'єкт (певна політична партія або партійна коаліція), відповідальний за реалізацію тієї чи іншої стратегічно визначеної державної політики. Лише в такому разі можна серйозно сподіватися на появу попиту з боку влади як замовника експертних розробок аналітичних центрів, що саме й покликані пропонувати певні стратегії розвитку, підіймаючись над суто ситуативним, тактичним розумінням політики.

Втім, налагодження стосунків між державою та аналітичними центрами передбачає, що не лише держава має зробити крок назустріч аналітичній спільноті, але й останній потрібно здійснити важливі зміни, щоб діяти ефективніше.

По-перше, неурядові аналітичні центри України мусять бути справді українськими. Вони мають здійснювати політику, що обстоює національні інтереси саме своєї країни. Сьогодні ж більшість із них фінансується винятково із зовнішніх джерел. Це складно розглядати інакше, ніж потенційний виклик національній безпеці. Адже було б неабиякою наївністю вважати, що правило “хто платить, той і замовляє музику” не стосується аналітично-експертної спільноти.

Тож вкрай необхідною є **диверсифікація джерел** фінансування, особливо за рахунок українських. Ідеться про надходження коштів від української держави, бізнесу, профспілок, сформованих для цього власних фондів, “ресурсних центрів”, а також створення прозорої системи надання грантів. Не варто забувати, що чимало аналітичних центрів США частково (наприклад, *RAND Corporation*) або повністю утримуються саме за рахунок державних коштів.

По-друге, аналітичні центри **не повинні намагатися підмінити собою політичні партії**. Вони не повинні займатися пропагандистськими PR-заходами на користь тих чи інших політиків. Пряма пропаганда та експертно-аналітична діяльність є речами малосумісними. Особливо неприпустимо маніпулювати соціологічними даними.

Звідси, *по-третє*, аж ніяк не впливає, що аналітичні центри мають уникати ідеологічної

ідентифікації. Варто мати на увазі, що багатьом закордонним аналітичним центрам властива певна **політико-ідеологічна позиція**. За таким принципом, принаймні в нашій країні, “фабрики думок” США прийнятно класифікувати як “консервативні”, “ліберальні” або “прогресистські”. Усталеною є думка про те, що, наприклад, *Heritage Foundation* — це один ідеологічний підхід, а *Economic Policy Institute* — зовсім інший. Хотілося б, щоб українські аналітичні центри не були “анонімними”, а більшою чи меншою мірою ідентифікували себе з певною політичною ідеологією, заявляли про свою близькість, наприклад, до ліберальних, соціал-демократичних, націоналістичних, соціалістичних або інших поглядів.

По-четверте, з наведеного вище випливає, що на аналітичному ринку потрібні **фонди, наближені до певних політичних партій** (або угруповань всередині таких партій), які опікувалися б ними чи іншими аналітичними центрами. Відомі європейські приклади: Фонд Конрада Аденауера, Фонд Ганса Зайделя, Фонд Фрідріха Еберта, наближений до “нових лейбористів” Інститут дослідження публічної політики (*Institute for Public Policy Research*), Інститут Реннера, Фонд Грамші, Фонд Розі Люксембург, Фонд Жореса і т.д. Орієнтуючись на такий досвід, ми уникнемо побудови винятково “фабрик думок” за американським зразком.

По-п’яте, доцільно **посилити вплив профспілок на аналітичне середовище** — з огляду на необхідність підтримки “соціального миру” та рівноваги між різними соціальними верствами. У першу чергу, йдеться, ясна річ, про опрацювання експертами питань соціальної політики. Адже було б досить небезпечним перетворювати діяльність “фабрик думок” суто на бізнесову розвагу. Хоча, зважаючи на неповороткість і консервативність середовища

профспілкових функціонерів, посилення їх впливу виглядає дуже проблематичним.

По-шосте, не слід забувати, що аналітичні інституції, насамперед, у їх північноамериканській версії, є значною мірою витвором **воєнно-промислового комплексу (ВПК)**. Такими є *RAND Corporation* або французький *Institut de Relations Internationales et Strategiques*. Звісно, український ВПК надзвичайно ослаблений “конверсією”, а фінансові можливості нашої країни дуже обмежені. Проте, навіть у сьогоднішніх скрутних умовах доцільною була б підтримка вітчизняного аналітичного середовища, наприклад, тим самим “Укрспецекспертом”. Україна посідає одне з перших місць у світі за продажем озброєнь, і її діяльність у сфері військово-технічного співробітництва потребує належного експертного обслуговування.

По-сьоме, аналітичним центрам слід більшою мірою зважати на кінцевий продукт своєї діяльності. Тобто не варто обмежуватися доповідями і загальними концепціями. Слід більше уваги надавати розробці нормативних документів (законопроектів та урядових постанов) у рамках розробки відповідної нормативної бази у різних сферах політики — фінансової, аграрної, соціальної, оборонної і т.д. Це підвищує значення **юридичної експертизи**.

По-восьме, підвищення ефективності діяльності аналітичних центрів прямо залежить від їх здатності бути **успішним посередником між владою та академічною спільнотою** (йдеться, перш за все, про соціальні науки). Аналітичні центри мають долати тенденцію науковців до маргіналізації та корпоративної закритості.

По-дев’яте, для того, щоб впливати на державну політику, аналітичні центри мають бути налаштовані на активне втручання в політичний процес уже на стадії виборчих кампаній, зокрема, вони мають бути готові формулювати пропозиції стосовно змісту **передвиборних програм**.

— Які проблеми заважають діяльності Київського центру політичних досліджень і конфліктології? Що необхідно зробити для їх усунення?

З нормативного погляду, діяльності експертно-аналітичних неурядових організацій заважає та обставина, що їм, зареєстрованим як громадські організації, законодавчо заборонено укладати контракти. Водночас, за кордоном провідні аналітичні центри, як відомо, підтримують свою діяльність саме через укладання договорів з державним і приватним секторами.

Певна річ, аналітичні центри зацікавлені також у впровадженні пільг стосовно неприбуткової експертної діяльності. ■

РОЗВИВАТИ КУЛЬТУРУ ДІАЛОГУ МІЖ ВЛАДОЮ І СУСПІЛЬСТВОМ

Олександр СУШКО,
директор Центру миру, конверсії та зовнішньої політики України

— **Яким чином, на Ваш погляд, можна підвищити рівень впливу неурядових аналітичних центрів на формування та здійснення державної політики?**

По-перше, необхідно налагодити стабільні канали комунікації між аналітичними центрами та органами влади — як на персональному, так і на інституційному рівнях.

По-друге, зорієнтувати аналітичні центри на прикладні дослідження, зміст яких мав би відповідати порядку денному роботи органів влади.

По-третє, опанувати ефективними методами оформлення та подання інформації у форматі, що має відповідати потребам державних органів.

По-четверте, забезпечити оперативність аналітичної діяльності, здатність швидко реагувати на поточну динаміку.

По-п'яте, започаткувати практику відкритих державних тендерів на аналітичну роботу.

По-шосте, запроваджувати спільні проекти аналітичних центрів з метою досягнення синергетичного ефекту. Крім того, оптимізувати співпрацю аналітичних центрів із засобами масової інформації.

По-сьоме, формувати попит на незалежну аналітику в процесі демократизації держави і суспільства. Розвивати культуру діалогу між владою і суспільством.

— **Які проблеми заважають діяльності Центру миру, конверсії та зовнішньої політики України? Що необхідно зробити для їх усунення?**

По-перше, брак фахівців, що на 100% відповідали б професійним критеріям, і недосконалий менеджмент. Усунення цих проблем є можливим через кадровий пошук, підвищення кваліфікації команди та оптимізацію робочих алгоритмів.

По-друге, недосконалість правового поля, відсутність нормативних актів, що регламентували б на сучасному рівні діяльність неприбуткових організацій

загалом та аналітичних центрів зокрема. Закон України “Про об’єднання громадян” застарів і не враховує особливостей діяльності аналітичних установ. Усунення цієї проблеми можливе через прийняття Закону “Про неприбуткові організації”.

По-третє, обмеження доступу до інформації внаслідок традиційної закритості органів виконавчої влади. Усунення проблеми можливе через розширення кола джерел інформації (мінімум) та загальну еволюцію бюрократичної культури в напрямі відкритості (максимум).

По-четверте, дефіцит окремих матеріальних ресурсів (приміщення, комунікаційні мережі тощо), позбутися якого можна шляхом диверсифікації фінансових джерел, спрощення системи регулювання майнових відносин (у т.ч. оренди, суборенди) для третього сектору.

По-п'яте, неготовність основних цільових аудиторій (насамперед, влади) до повсякденної співпраці та активного й регулярного сприйняття підготовленої інформації. Підозріливе ставлення з боку окремих офіційних структур. ■

НАША МЕТА – ПІДТРИМКА УКРАЇНИ У СТВОРЕННІ ВІЛЬНОГО ПЛЮРАЛІСТИЧНОГО СУСПІЛЬСТВА

Ральф ВАКСМУТ,
керівник Представництва Фонду Конрада Аденауера в Україні

— *Наскільки ефективною, на Ваш погляд, є діяльність українських неурядових аналітичних центрів і чи ефективно вони використовують спонсорську допомогу?*

Фонд Конрада Аденауера (ФКА) є одним із трьох політичних фондів Федеративної Республіки Німеччина, що працюють в Україні. ФКА присутній в Україні вже дев'ять років; щороку він проводить близько 60 заходів, підтримуючи політичні, економічні та суспільні процеси трансформації. Ми робимо це, пропонуючи широкий спектр освітніх заходів, готуючи публікації, надаючи стипендії та організовуючи інформаційні програми.

Різноманітні освітні заходи зорієнтовані, перш за все, на підтримку побудови громадянського суспільства, консолідацію реформаторськи налаштованих партій, підтримку європейських прагнень, обговорення німецької концепції соціального суспільства, вишколу молодих політиків, а також підтримку довірливих стосунків між конфесіями та їх відносин з державою.

Наші освітні заходи, що відбуваються в формі семінарів, круглих столів і доповідей, готуються та проводяться винятково у співробітництві з українськими партнерськими організаціями. До наших партнерів належать як відомі за межами України установи — наприклад, Національний інститут стратегічних досліджень або Центр Разумкова, так і численні невеликі неурядові організації, у т.ч. такі, що працюють лише на регіональному рівні, а також різні університети в усій країні.

Нашою метою є сприяння відкритому діалогу між молоддю та представниками політичних, наукових, економічних і журналістських кіл, а також — підтримка України у створенні вільного плюралістичного суспільства, орієнтованого на ринкову економіку.

Фонд Конрада Аденауера реалізовує проекти спільно з партнерами, але принципово не надає їм прямого фінансування у вигляді грантів. Досвід останніх дев'яти років зміцнив наше переконання в тому, що ефективнішим є тісне співробітництво з українськими партнерами, а саме — від народження ідеї та реалізації певного заходу до наступного звіту та розрахунку. Таким чином той, хто надає підтримку — в цьому випадку Фонд Конрада Аденауера, і партнер перебувають в умовах конструктивного та продуктивного діалогу і працюють відкрито та ефективно. Можна погодитися, що такий спосіб роботи вимагає іноді багато часу та зусиль, але, з іншого боку, він поживляє відносини між тим, хто надає підтримку, і тим, хто її отримує, а також забезпечує ефективну реалізацію проекту.

— *Чи існують перешкоди співробітництву між донорськими організаціями і українськими неурядовими аналітичними центрами? Яким чином можна посилити ефективність такого співробітництва?*

Якщо питання стосується існуючих перешкод у співробітництві між іноземними організаціями-донорами та українськими установами або перешкод цій співпраці чи впливу з боку українських державних структур, то, виходячи з власного дев'ятирічного досвіду, хочемо наголосити, що таких явищ немає.

Часто перешкодою або фактором, що не сприяє ефективному використанню коштів або матеріалів, є недоліки в координації роботи організацій-донорів. Це відбувається як у рамках співробітництва між організаціями, що походять з однієї держави, так і тоді — в особливо гротескних формах, — коли робота ведеться на міжнародному рівні.

Можливо, доцільним було б проведення круглого столу, на якому можна було б розробити ідеї та концепції стосовно покращання координації, тобто підвищення ефективності таких заходів. ■

ПОТРІБЕН ПОСТІЙНИЙ І ЖВАВИЙ ДІАЛОГ МІЖ “МОЗКОВИМИ ЦЕНТРАМИ”

Крістофер КРАУЛІ,
директор Регіональної місії
Агентства США з міжнародного розвитку
в Україні, Молдові та Білорусі

“Мозкові центри” (*think tanks*) можуть стати високо шанованими і потрібними інституціями у країнах перехідного періоду, якими вони є в розвинутих демократіях (наприклад, у США та країнах Європи). Вони можуть бути досить крупними установами, що вивчають широкий спектр проблем, або ж їх стратегія і сфера діяльності можуть фокусуватися на окремих проблемах чи гострих актуальних питаннях. У будь-якому випадку “мозкові центри” є невід’ємною частиною громадянського суспільства.

“Мозкові центри” у США

У США існує понад сто інституцій, що можуть бути охарактеризовані як великі “мозкові центри”. Наприклад, Інститут стратегічних досліджень Воєнного коледжу Сухопутних військ (*Army War College Strategic Studies Institute*) — організація високого професійного рівня, головними завданнями якої є: аналіз політичних змін, що торкаються важливих питань національної безпеки, та забезпечення зв’язку між Сухопутними військами США та фахівцями зі стратегічних проблем. Дослідження Інституту використовують інші “мозкові центри”, органи військового планування, політики, журналісти та науковці всього світу. Іншим зразком великого “мозкового центру”, чий внесок може вважатися політично та соціально важливим, є Центр рівних можливостей (*Center for Equal Opportunity*), діяльність якого спрямована винятково на забезпечення рівних можливостей усім громадянам, незалежно від кольору шкіри, та досягнення расової гармонії в США. Вашингтонський Центр активної політики (*Center for Responsive Politics*) — незалежна неприбуткова дослідницька інституція, що спеціалізується на аналізі роботи Конгресу і, зокрема, фінансового забезпечення виборів до Конгресу і його політичних акцій. Центр має на меті підвищити активність громадян та прозорість діяльності Конгресу.

Досить поширеною практикою у США є існування “мозкових центрів” при університетах. Так функціонує Інститут управління Нельсона А.Рокфеллера (*Nelson A. Rockefeller Institute of Government*), що є центром досліджень державної політики при Університеті штату Нью-Йорк. Інститут активно залучають до загальнонаціональних досліджень, а також до спеціальних проектів стосовно ролі органів місцевої

влади (окремих штатів) у системі американського федералізму, проблем управління та фінансування як центральних, так і місцевих органів влади, що завідують важливими питаннями внутрішньої політики. Подібно функціонує Інститут державної політики і соціальних досліджень (*Institute for Public Policy and Social Research*) при Університеті штату Мічиган, а також центри в структурі Університету Джорджа Вашингтона (м.Вашингтон).

Одним з прикладів “мозкових мегацентрів” є Латиноамериканський факультет соціальних наук, створений у Чилі в 1957р., що має філії у 10 країнах (Аргентина, Бразилія, Гватемала, Домініканська Республіка, Еквадор, Коста-Рика, Куба, Мексика, Сальвадор, Чилі). Завданням цієї інституції є навчання, наукові обміни та технічне співробітництво у сфері соціальних наук і підтримка досліджень соціально-політичних процесів.

І нарешті, “мозкові центри” можуть мати дуже конкретну мету, досить скромні розміри та вузько визначену сферу досліджень. Такими були “мозкові центри” в Південно-Африканській Республіці (ПАР), які Агентство США з Міжнародного розвитку (АМР США) підтримувало під час режиму апартеїду та після його повалення, коли у квітні 1994р. в країні готувалися до перших нерасистських і демократичних виборів. Тоді кілька “мозкових центрів” були створені за участю відомих та авторитетних вчених і політиків. Вони працювали над спеціальними проектами — розробка нової Конституції і Цивільного кодексу ПАР, проведення демократичних і представницьких виборів, забезпечення громадянам рівного доступу до правосуддя. Потім багато учасників цих проектів, визначних професіоналів, стали членами нових Уряду та Конгресу ПАР.

Українські аналітичні центри: досвід становлення

В Україні є кілька неурядових організацій, які можна визначити як “мозкові центри”. Проте, зараз вони проходять через своєрідну “ініціацію”, що передбачає посилення аналітичного потенціалу, методології та організаційної структури для того, щоб здобути визнання інституціями громадянського суспільства і владними структурами, як серйозні та академічні дослідницькі центри.

У 1998-2002 роках АМР США надало підтримку українським “мозковим центрам” у рамках програми *Freedom House* “Партнерство за реформи в Україні”. Головним завданням проекту було забезпечення фінансової, консультативної, освітньої та технічної допомоги недержавним дослідницьким закладам, які активно працюють у галузі дослідження, розвитку, пропагування і практичного втілення ініціатив, спрямованих на підтримку політичних та економічних реформ в Україні. Крім грантової та консультативної підтримки неурядових організацій для посилення їх спроможності впливати на розвиток сучасної політики в Україні, програма мала на меті підтримати розвиток партнерських відносин між “мозковими центрами” України і Центральної та Східної Європи, зокрема Польщі, а також з дослідницькими центрами США.

Програма АМР США зі сприяння розвитку громадянського суспільства підтримує дослідження проблеми нерегульованих відносин між громадянами і державою, непрозорості процесу вироблення та прийняття рішень владою. *Успадковані політичні традиції та бюрократична практика є головними причинами, що заважають відкритості прийняття рішень.* Прозорість цього процесу вможливила б залучення громадських організацій і незалежних експертів до вироблення рішень, критичний аналіз і використання державними службовцями стратегічних розробок аналітичних центрів.

Досвід країн Центральної та Східної Європи і Росії (Інститут економіки перехідного періоду, Інститут урбаністичної економіки, Інститут економіки та організації промислового виробництва, Центр політичних досліджень — м.Москва) підтверджує, що вирішення цієї проблеми є можливим, хоча й не одразу, і що незалежні аналітичні центри можуть відігравати важливу роль у врегулюванні відносин між державою та її громадянами. Аналітичні дослідження цих інституцій містять ґрунтовні пропозиції розв’язання стратегічних питань. Роль, що відіграють центри, визнана політиками і керівниками органів виконавчої влади, які зацікавлені в об’єктивних дослідженнях та участі громадян у державних справах.

Українські неурядові “мозкові центри” є демократичними, вони підтримують ринкову економіку та інтеграцію до європейських структур. Окремі з них, маючи постійну підтримку зарубіжних організацій, посіли свій аналітичний потенціал і можливості оприлюднювати результати досліджень. Наприклад, у 2000р. “мозкові центри” налагодили дієві зв’язки з владою і здійснили свій важливий внесок у постановку проблем і процес розробки стратегій майбутніми лідерами-реформаторами, кандидатами і групами. Аналітичні центри налагодили ефективні зв’язки з регіональними неурядовими організаціями і політиками, що свідчить про

наявність у них необхідних технічних можливостей і методологічного досвіду (наприклад, природоохоронні неурядові організації, центри з економічного розвитку, організації з охорони здоров’я). Вони, поступово змінюючи ментальність “старої гвардії”, сприяють прозорості процесу вироблення рішень на регіональному і місцевому рівні.

Що стосується ефективності українських “мозкових центрів”, то можна стверджувати, що окремі інститути дослідження державної політики дедалі більшою мірою впливають на вироблення державних стратегій.

Проблемні поля в діяльності “мозкових центрів” України

На сьогоднішній день АМР США надає підтримку діяльності “мозкових центрів”. Тому з досвіду співпраці можна окреслити ті проблемні поля в діяльності українських аналітичних центрів, над якими потрібно працювати: розуміння цілей і завдань “мозкових центрів” і їх продукції та споживачів цієї продукції; стратегії ефективного менеджменту; рівень аналітичних досліджень; управління фінансами; залучення коштів (більшість неурядових і громадських організацій перебувають в однаковому становищі); фінансова самодостатність; розповсюдження інформації та робота з цільовою аудиторією; публічний імідж; співробітництво з владою, ЗМІ та громадськістю; партнерство національних і регіональних “мозкових центрів”.

Також слід звернути увагу на поживлення співробітництва міжнародних організацій-донорів з українськими “мозковими центрами”, а також між самими центрами. Зараз характерними явищами є: недостатня взаємопідтримка; відсутність досвіду та інколи зацікавленості у партнерських відносинах; неусвідомлення потреби та недостатність практики регулярних і систематичних звітів про діяльність перед громадськістю; обмеженість спілкування та обміну ресурсами.

Щоб покращити співробітництво аналітичних центрів, я б запропонував реалізувати такі ідеї: (1) підтримувати постійний і жвавий діалог між співробітниками, експертами, організаціями-членами “мозкових центрів”. Однією з цілей такого діалогу має бути пошук шляхів підвищення ефективності їх діяльності; (2) створити і дотримуватися професійних стандартів, що базуються на відкритості, підзвітності та прозорості, до яких мають прагнути всі “мозкові центри”; (3) підвищити професіоналізм аналітичних центрів і груп — “мозковим центрам” необхідно набувати знань та опановувати технологіями, потрібними для підготовки аналітичних матеріалів високої якості; (4) налагоджувати співпрацю та регулярний обмін інформацією (особливо у сфері розробки стратегій) між аналітичними центрами та владою; (5) підвищити розуміння “мозковими центрами” користі співпраці та підтримки, яку ЗМІ можуть надати в здобутті авторитету і публічного визнання.

Зрозуміло, що визнання важливої ролі, яку можуть відігравати “мозкові центри”, не лише сприятиме підвищенню громадської активності та захисту громадянських прав та обов’язків, але й справить належний вплив на розвиток більш повноцінного, прозорого і відповідального громадянського суспільства. ■

СПІВУЧАСТЬ У ПРИЙНЯТТІ ПОЛІТИЧНИХ РІШЕНЬ

Гельмут КУРТ,
керівник Регіонального представництва
Фонду Фрідріха Еберта в Україні, Білорусі та Молдові

— *Наскільки ефективною, на Ваш погляд, є діяльність українських неурядових аналітичних центрів і чи ефективно вони використовують спонсорську допомогу?*

Існує цілий ряд ефективних недержавних аналітичних центрів, проте, зважаючи на національну потребу, їх кількість є дуже незначною. Крім того, окремі центри не дають достатньо конкретних рекомендацій політичним діячам.

За нашими спостереженнями, центри ощадливо використовують кошти, але в окремих випадках обсяги фінансування певних програм мають більшою мірою відповідати національним потребам.

Сьогодні багато потужних спонсорів дедалі більше розглядають свою діяльність у глобалізованому суспільстві як співучасть у прийнятті політичних рішень. На все це, на мою думку, необхідно звернути більшу увагу в майбутній співпраці.

— *Чи існують перешкоди співробітництву між донорськими організаціями та українськими неурядовими аналітичними центрами? Яким чином можна посилити ефективність такого співробітництва?*

Я, власне, не бачу жодних перешкод співпраці з українськими організаціями.

Однак, багато питань вони розглядають у контексті досить вузької національно-регіональної перспективи, що призводить до недостатнього врахування глобального виміру.

З огляду на це, вкрай необхідно, на мій погляд, узгоджувати позиції та брати до уваги аналітичні дослідження експертів і науковців з різних європейських країн. ■

ЩОБ БУТИ ЕФЕКТИВНИМ — НЕОБХІДНО ДІЯТИ ЯК КАТАЛІЗАТОР ЗМІН

Річард ШЕПАРД,
директор Київського регіонального представництва Фонду "Євразія"

— *Наскільки ефективною, на Ваш погляд, є діяльність українських неурядових аналітичних центрів і чи ефективно вони використовують спонсорську допомогу?*

Складно дати стислу відповідь на питання про ефективність українських неурядових аналітичних центрів. Можливо, доцільніше було б спробувати визначити, що таке "ефективний" (або що потрібно мати на увазі), і потім застосовувати це визначення до того, що бачимо на практиці. Друга частина — застосування визначення до існуючої практики з метою оцінки її ефективності — поза межами цієї статті. Зрештою, важливіше визначити, чи використовують неурядові аналітичні центри ("мозкові центри") на практиці методології, розроблені для надання точних, неупереджених результатів, висновків і рекомендацій.

Що означає бути "ефективним"? Якщо ми маємо на увазі чітку презентацію фактів, результатів досліджень або іншу кількісну інформацію з метою сприяння заходам, підтримки законодавства чи коригування поглядів, то рівень ефективності визначається відносно легко. Заходи вжиті, закон написаний та прийнятий або погляди певною мірою змінені.

З іншого боку, якщо ми просто припускаємо, що для того, щоб бути ефективним, "мозковий центр" має підготувати дані, а потім, спираючись на них, сформулювати думку, дозволяючи читачеві погодитися з нею або ні, — ефективність такої організації виміряти відносно важко і, відверто кажучи, це не те, що я розумію під "ефективністю". Таку місію потрібно залишити для незалежних ЗМІ — якщо вони існують.

Крім того, будь-який аналіз є чутливим до вибіркового використання автором даних для аргументації своєї позиції, і, зазвичай, розумні люди доходять різних висновків, навіть коли отримують той самий набір фактів.

Я впевнений: щоб бути ефективним — необхідно діяти як каталізатор змін. Аналітичний центр повинен, спираючись на перевірені факти та інформацію, доходити висновків і рекомендацій, що відповідають нагальним потребам суспільства.

Наприклад, збираючи дані, необхідні для аналізу ставлення громадян до членства в ЄС, "мозковий центр" може виконувати важливе соціальне завдання, піднімаючи рівень усвідомлення населенням і політиками необхідних умов набуття членства та стимулюючи державний інтерес. Якщо виходити з позиції, що членство є вигідним — а, судячи з прагнення ще десятиох країн вступити до ЄС, так воно й є, — тоді аналіз може забезпечити надійну точку опори для ефективної публічної інформаційної кампанії, що продемонструє вигоди громадянам, які не мають достатньої інформації для обгрунтованого рішення. Тоді "мозковий центр" може рекомендувати заходи, спрямовані на здійснення економічних, соціальних і політичних змін, необхідних для набуття членства в ЄС. Якщо такі заходи будуть здійснені, і громадяни знають про їх результати, то аналітичний центр можна вважати "ефективним".

Однак, необхідно бути обережним у такому визначенні ефективності, якщо, незважаючи на переконливу очевидність вигоди, політичні, корисливі економічні інтереси або соціальний опір зводять нанівець будь-які зміни. Тоді питання не в ефективності,

що базується на прийнятті рекомендацій, а в інших факторах, які не піддаються об'єктивному аналізу. У цій ситуації оприлюднення фактів і рекомендацій можна вважати ефективним, оскільки це сприяє розвитку відкритого суспільства і відповідальності посадових осіб.

Ефективна допомога також вимірюється покращанням діалогу між владою і громадянським суспільством. З цією метою “мозкові центри” повинні зміцнювати співробітництво з місцевими неурядовими організаціями в регіонах. Це не означає створення регіонального прошарку “мозкових центрів”, але інформаційний потік має бути збільшений в обох напрямках настільки, щоб регіональні неурядові організації могли краще взаємодіяти з місцевими органами влади.

“Мозкові центри” в столиці або інших великих містах повинні мати кращий доступ до регіональних даних, питань і проблем, розвивати мережі співробітництва з місцевими неурядовими організаціями, щоб тримати зв'язок із громадянським суспільством.

Друга частина питання стосується ефективного використання спонсорської допомоги. Це питання безпосередньо пов'язане із здійснюваним обсягом робіт. Якщо він відповідає підтриманій Фондом пропозиції (проекту) і досягає, сподіваємося, очікуваних результатів, передбачуваних проектом, то відповідь проста — так, кошти використовуються ефективно. Це завдання аналітичного центру — продемонструвати спонсору, що запланований обсяг робіт виконаний і матиме конкретні результати.

На мою думку, будь-яке дослідження повинно мати зв'язок із наступною роботою із впровадження рекомендацій. Ефективність використання фондів і суспільний вплив краще вимірюється кінцевим результатом — навіть якщо кінцевою метою є друге дослідження, спрямоване на визначення змін у позиціях суспільства або влади.

Це питання здається простим, однак воно торкається різноманітних глибинних факторів. Аналітичні центри можуть ефективно здійснювати зміни у соціальній та урядовій політиці, доки існує політичне бажання сприймати результати їх досліджень і рекомендацій. Вони також можуть бути ефективними, сприяючи прозорості у суспільстві в цілому. В цих двох сферах ефективно використання коштів залежить від результатів — як очікуваних, так і несподіваних.

— Чи існують перешкоди співробітництву між донорськими організаціями і українськими неурядовими аналітичними центрами? Яким чином можна посилити ефективність такого співробітництва?

Мені не відома жодна серйозна перешкода такому співробітництву. Завжди є можливість для вдосконалення, і українські організації повинні знати про основні проблеми, які турбують донорів стосовно України, а донори повинні вчитися дещо більше прислухатися до того, що вважають важливим українці.

Одну проблему все ж необхідно зазначити. Це — дискримінаційне ставлення до неурядових організацій з боку чинного українського законодавства, особливо — податкових інструкцій. Їх необхідно переглянути, як це було зроблено в Польщі, Угорщині та інших країнах Східної Європи, — для того, щоб вони сприяли, а не заважали розвитку громадянського сектору суспільства (чи ставали інструментом для його придушення).

Співробітництво з організаціями-донорами могло б бути ефективно поліпшене шляхом розвитку вертикальних мереж із неурядовими організаціями, що посилює вплив донорської допомоги. Такі зв'язки формувалися б за схемою регіон—центр між близькими за спеціалізацією неурядовими організаціями. Таким чином, неурядові організації майже з усіх куточків країни були б джерелами регіональної інформації для “мозкових центрів”, що зазвичай зосереджуються на дослідженні проблем загальнонаціонального рівня. Регіональні неурядові організації могли б забезпечити підтримку політичних рекомендацій “мозкових центрів” і, водночас, отримати можливість використовувати на місцевому рівні розробки “мозкових центрів” з тим, щоб завоювати довіру місцевих посадовців, які мають обмежений доступ до якісних аналізів та інформації.

Нарешті, “мозкові центри” можуть відігравати важливу роль, допомагаючи організаціям-донорам у сприянні взаєморозумінню неурядових організацій та місцевих і центральних органів влади. Руйнування бар'єрів недовіри та розвиток співробітництва у відносинах органів державної влади з неурядовими організаціями є ключовими компонентами розвитку громадянського сектору суспільства, який включає ефективні “мозкові центри”.

Висловлені думки є позицією автора і не обов'язково відображають точку зору Фонду “Євразія” або будь-якої іншої організації. ■

З метою отримання експертних оцінок стану неурядових аналітичних центрів, їх ролі та перспектив розвитку в Україні, Центром Разумкова було проведено експертне опитування.

Опитування проведено з 6 жовтня по 3 листопада 2003р. Опитано 110 експертів, які представляють 52 структури (в т.ч. Адміністрацію Президента України, Секретаріат Верховної Ради України, Апарат Ради національної безпеки і оборони України, Міністерство закордонних справ, Міністерство оборони, Міністерство економіки та з питань європейської інтеграції України, наукові академічні установи, вищі навчальні заклади, дослідницькі державні установи, центральні та регіональні громадські організації та аналітичні центри, провідні ЗМІ).

Узагальнюючи отримані результати, можна зробити наступні висновки.

Думки експертів з приводу оцінки динаміки розвитку неурядових аналітичних центрів в Україні поділилися фактично навпіл: 49,1% опитаних вважають, що розвиток центрів прогресує, 48,2% — що процес зазнає стагнації.

Вплив неурядових аналітичних центрів на розробку та реалізацію державних рішень переважне число (78,9%) експертів оцінили як низьку (56,9%) або дуже низьку (22%).

Найбільш негативно на діяльність неурядових аналітичних центрів впливають, насамперед, незацікавленість влади у співробітництві з неурядовими аналітичними центрами (59,1%) та відсутність демократичних взаємовідносин держави і громадських об'єднань (43,6%).

Рівень доступу неурядових аналітичних центрів до ЗМІ є обмеженим: так вважають більшість (70,9%) експертів, а 8,2% — назвали його дуже обмеженим. Головними причинами цього експерти вважають, насамперед, обмеженість свободи слова у країні, наявність політичної цензури (54,5%) та відсутність реального публічного попиту на продукцію неурядових аналітичних центрів, несформованість споживчого ринку такої продукції. При цьому, найбільш ефективною формою оприлюднення продукції аналітичних центрів експерти вважають публікації у друкованих ЗМІ (51,8%), проведення публічних заходів (49,1%) та участь у програмах телебачення і радіо (37,3%).

Розвитку неурядових аналітичних центрів в Україні найактивніше сприяють іноземні неурядові структури (68,2%); далі зі значним відривом — громадські організації (41,8%) та політичні партії (40%). Сприяння структур виконавчої влади, включаючи місцеві державні адміністрації, та Президента України — мінімальне (0,9%).

Водночас, серед найбільш активних користувачів продукції центрів іноземні неурядові структури посідають лише третє місце (37,3%); на першому — політичні партії (53,6%), другому — дослідницькі та освітні установи (38,2%). Парламент і національні бізнес-структури — наскільки сприяють, настільки й використовують. Органи виконавчої влади та Президент — використовують більшою мірою, ніж сприяють діяльності.

Серед країн, чії структури найбільш активно підтримують діяльність неурядових аналітичних центрів в Україні, лідирують

три держави — США (90,9%), Німеччина (53,6%) та Велика Британія (33,6%).

Влада, судячи з оцінок експертів, мало використовує продукцію аналітичних центрів. Таку форму її оприлюднення, як розсилку аналітичних матеріалів безпосередньо органам державної влади ефективною вважають лише 16,4% експертів, участь в офіційних заходах, включаючи парламентські та громадські слухання, — 28,2%.

Найбільшою мірою оптимізації взаємовідносин органів державної влади і неурядових аналітичних центрів, на думку експертів, сприятимуть активне залучення представників центрів до розробки рішень у сфері внутрішньої і зовнішньої політики, економіки, соціальної та інших сферах (60%) та запровадження прозорих, відкритих процедур підготовки та ухвалення рішень органами державної влади (56,4%).

Серед бажаних джерел фінансування неурядових аналітичних центрів 60,9% експертів відзначили гранти зарубіжних фондів і міжнародних організацій; 58,2% — кошти від реалізації центрами власної продукції; 47,3% — бюджетне фінансування. Примітно, що на оплату замовлень національними бізнес-структурами та політичними партіями експерти покладають менше надій — 30% та 20,9%, відповідно; ще менше — на разові благодійні внески (3,6%).

Найбільше грантів, на думку експертів, отримує український Уряд: такої думки дотримуються найбільш значима частка (33,6%) опитаних; друге місце поділили неурядові аналітичні центри та інші громадські організації — вважають, що саме ці структури отримують найбільше іноземних грантів, по 20% опитаних експертів.

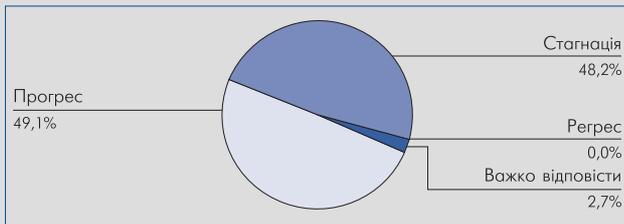
Оптимальними параметрами діяльності неурядового аналітичного центру експерти вважають наступні: обсяг річного бюджету — \$100-300 тис.; напрямів діяльності — два-три; пріоритетна орієнтація діяльності — на широкий загал (різні верстви населення, 50%) і лише у другу чергу — на експертні кола, еліту (33,6%).

В роботі з органами влади експерти віддають перевагу системному співробітництву, вважаючи, що центри не повинні обмежуватися розробкою пропозицій, а мають активно впливати на їх реалізацію (50%); водночас, майже кожен третій експерт (30%) впевнений, що центри мають співпрацювати з органами влади на етапі досліджень, а реалізація їх результатів — справа влади.

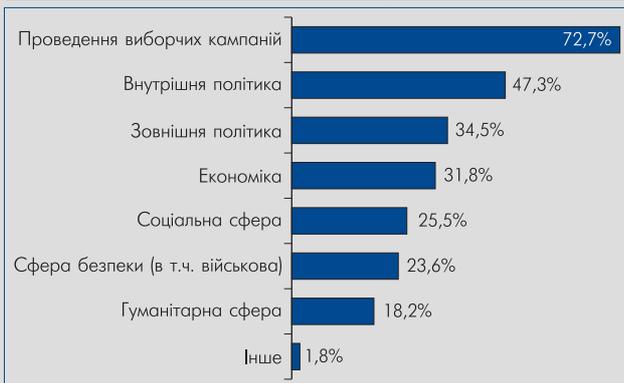
Найбільш помітно експерти вважають діяльність аналітичних центрів у проведенні виборчих кампаній (72,7%), значно менше — у сферах внутрішньої (47,3%) та зовнішньої (34,5%) політики. Обійдена увагою аналітичних центрів гуманітарна сфера (18,2%), що не може не викликати тривогу.

Інтелектуальний потенціал українських неурядових аналітичних центрів експерти оцінюють переважно як середній (48,2%); високим його назвали 39,1% опитаних експертів, дуже високим — 4,5%.

Як би Ви охарактеризували динаміку розвитку неурядових аналітичних центрів в Україні?
% опитаних експертів

У яких сферах діяльність неурядових аналітичних центрів є найпомітнішою?*
% опитаних експертів

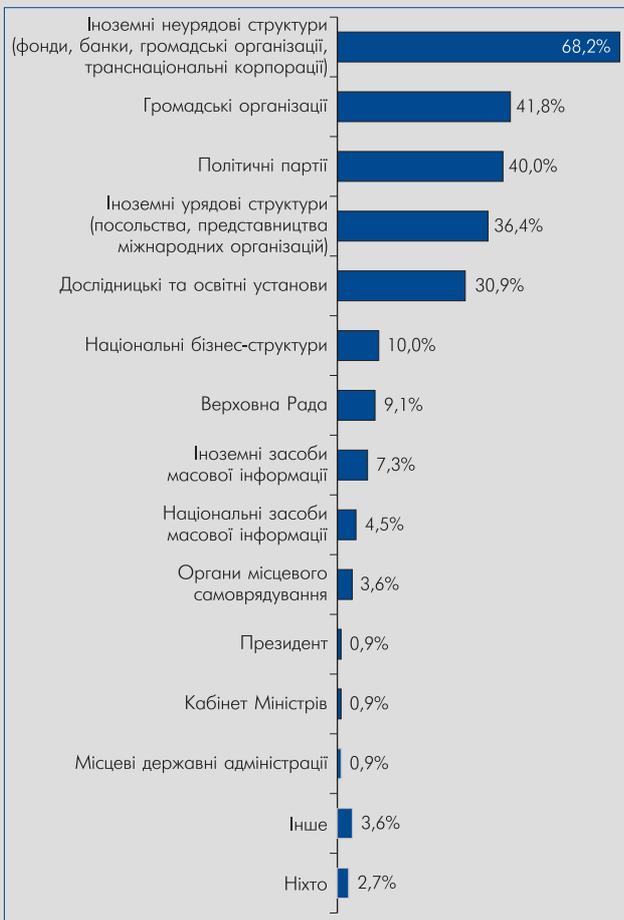
* Респондентам пропонувалося відзначити три прийнятні варіанти відповіді.

Яка форма оприлюднення продукції неурядових аналітичних центрів є найефективнішою в Україні?*
% опитаних експертів

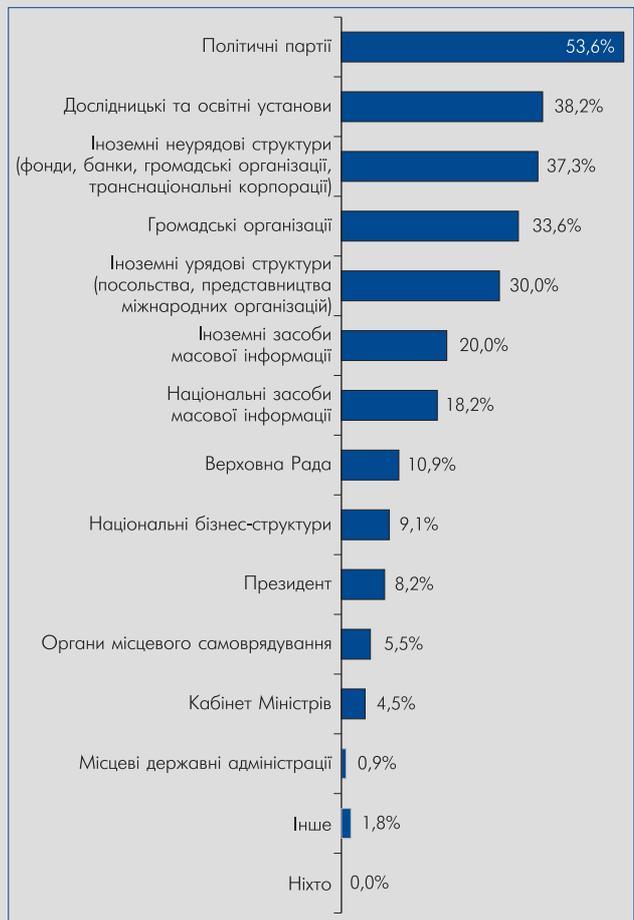
* Респондентам пропонувалося відзначити три прийнятні варіанти відповіді.

Хто найактивніше сприяє розвитку неурядових аналітичних центрів в Україні?*
% опитаних експертів

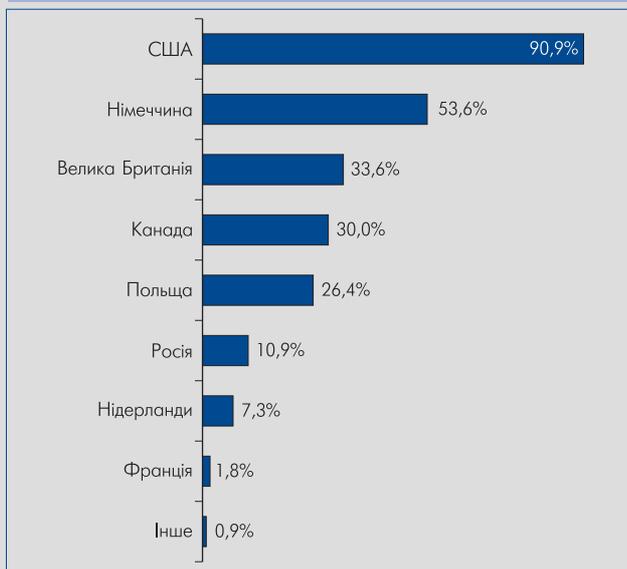
* Респондентам пропонувалося відзначити три прийнятні варіанти відповіді.

Хто найактивніше використовує продукцію неурядових аналітичних центрів?*
% опитаних експертів

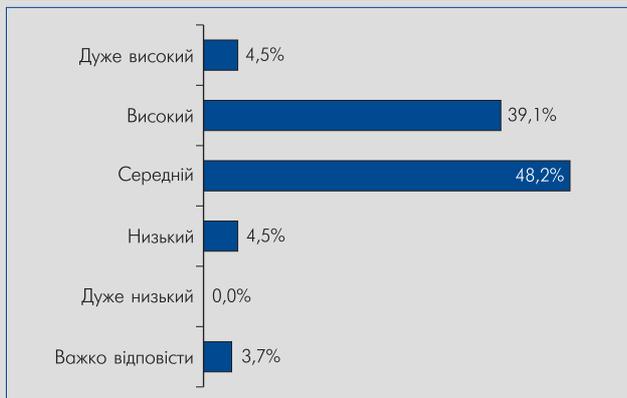
* Респондентам пропонувалося відзначити три прийнятні варіанти відповіді.

Державні і неурядові структури яких іноземних країн найактивніше підтримують діяльність неурядових аналітичних центрів України?*
% опитаних експертів

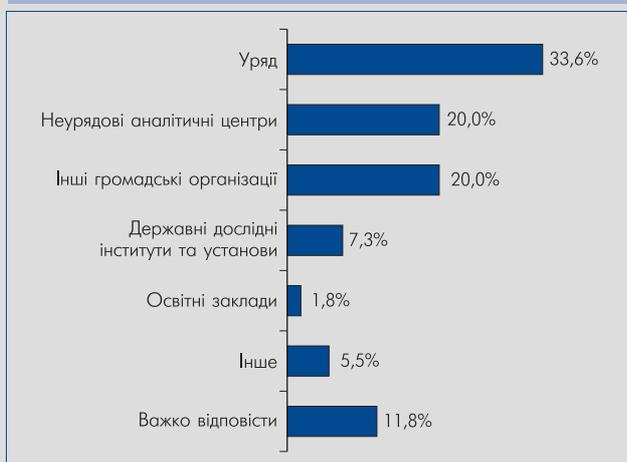

* Респондентам пропонувалося відзначити три прийнятні варіанти відповіді.

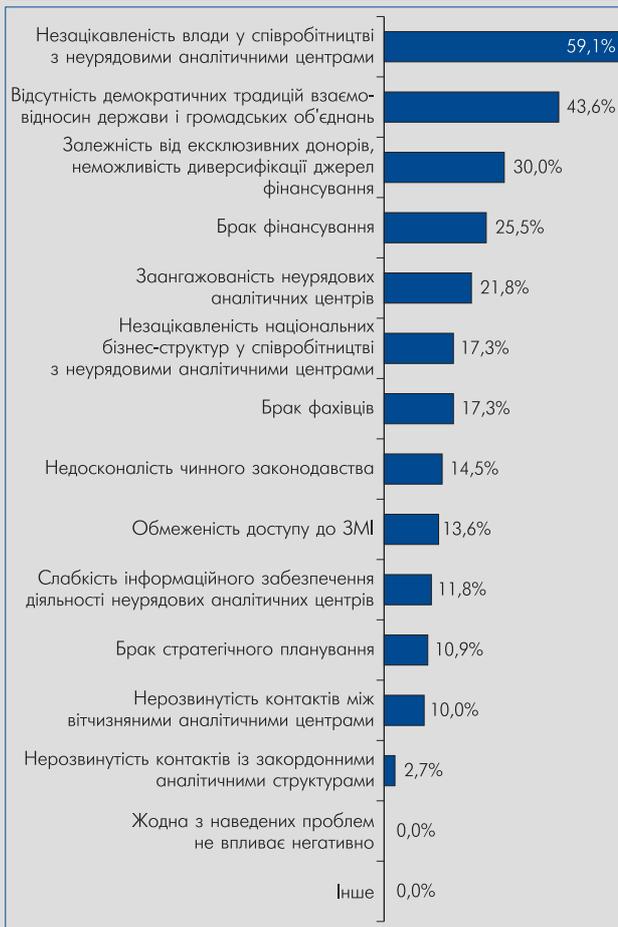
Як би Ви охарактеризували інтелектуальний потенціал українських неурядових аналітичних центрів?*
% опитаних експертів

Хто в Україні отримує найбільше іноземних грантів?*
% опитаних експертів

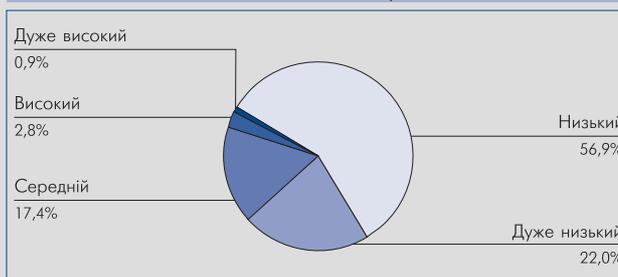

Які проблеми найбільш негативно впливають на діяльність неурядових аналітичних центрів в Україні?*
% опитаних експертів

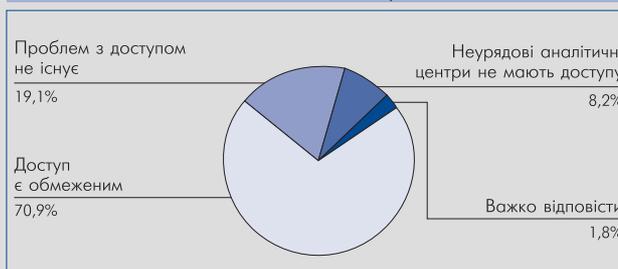

* Респондентам пропонувалося відзначити три прийнятні варіанти відповіді.

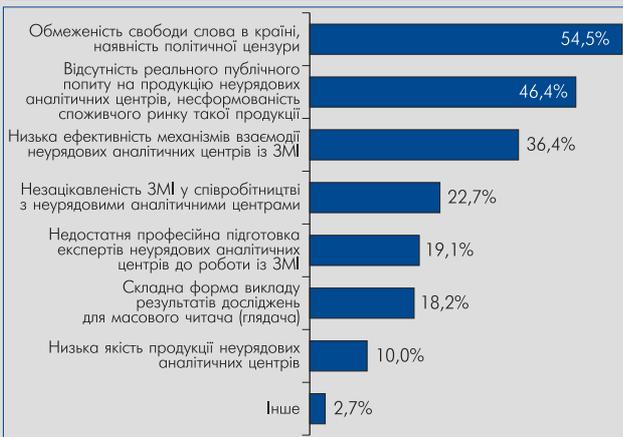
Яким є вплив неурядових аналітичних центрів на розробку та реалізацію державних рішень?*
% опитаних експертів

Як би Ви оцінили рівень доступу неурядових аналітичних центрів до ЗМІ?*
% опитаних експертів

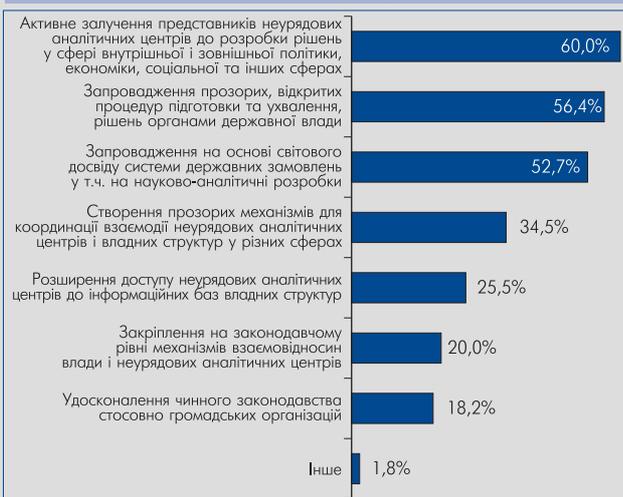

У чому причини проблем доступу неурядових аналітичних центрів до ЗМІ?*
% опитаних експертів

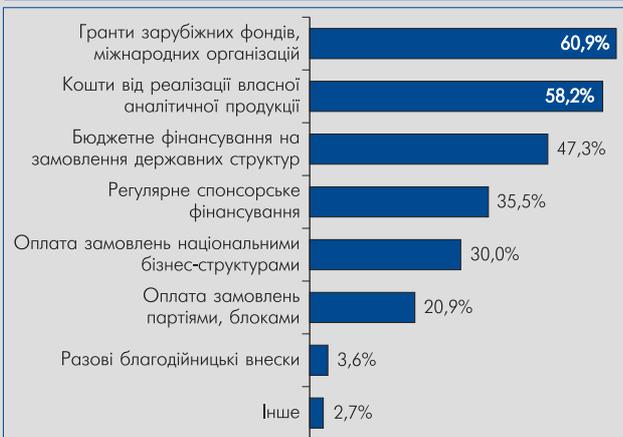
* Респондентам пропонувалося відзначити три прийнятні варіанти відповіді.

Які заходи найбільшою мірою сприятимуть оптимізації взаємовідносин органів державної влади і неурядових аналітичних центрів?*
% опитаних експертів

* Респондентам пропонувалося відзначити три прийнятні варіанти відповіді.

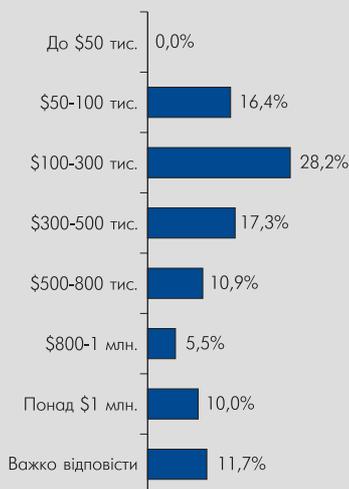
Якими мають бути головні джерела фінансування неурядових аналітичних структур?*
% опитаних експертів

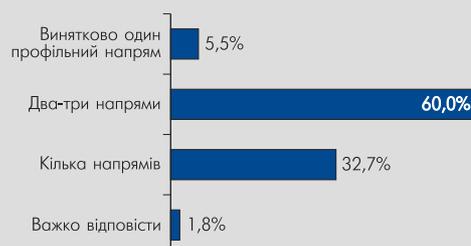
* Респондентам пропонувалося відзначити три прийнятні варіанти відповіді.

Якими мають бути оптимальні параметри діяльності неурядового аналітичного центру в Україні?*
% опитаних експертів

Річний бюджет

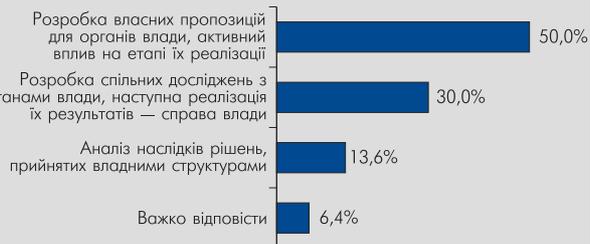
Напрями діяльності

Характер діяльності

Характер співробітництва з органами влади

З метою з'ясування ставлення громадян країни до громадських організацій загалом та, зокрема, до неурядових аналітичних центрів, соціологічна служба Центру Разумкова провела загальнонаціональне опитування. Опитування проведене з 15 по 21 жовтня 2003р. в усіх регіонах України. Опитані 2013 респондентів віком від 18 років у 118 населених пунктах. Похибка вибірки — 2,3%.

Результати опитування узагальнені в таблицях і діаграмах, наведених нижче. Аналіз результатів дозволяє зробити ряд висновків і спостережень.

З аналітичними дослідженнями громадських організацій респонденти, судячи з відповідей, знайомі мало — майже 37% опитаних не змогли дати оцінку діяльності цих організацій у сфері науково-аналітичних досліджень.

Водночас, респонденти, які вважають себе обізнаними в частині таких досліджень, досить низько їх оцінюють: 36,1% опитаних упевнені, що із завданням науково-аналітичних досліджень громадські організації або справляються погано (17,7%), або не справляються зовсім (18,4%); протилежної думки (справляються добре) дотримуються лише 3% опитаних; кожен п'ятий (19,9%) — оцінив ступінь виконання названого завдання як посередній.

Взаємини влади і громадських організацій майже половина (49,8%) громадян характеризують негативно: погані — 20,3%, скоріше погані — 29,5%; добрими ці взаємини вважають лише 4,1% опитаних, ще 18,5% — скоріше добрими.

Органи державної влади, на думку більшості (54,6%) громадян, не зацікавлені у співробітництві з громадськими організаціями. З іншого боку, так само більшість (58,4%) опитаних вважають активність самих громадських організацій низькою. Відповідно, рівень впливу громадських організацій на формування та здійснення державної політики в Україні громадяни або оцінюють як незначний (40,6% опитаних), або вважають, що такий вплив є взагалі відсутнім (27,5%).

Саме неспроможність реально впливати на ситуацію в регіоні та країні, а також низьку активність опитані назвали в числі головних недоліків діяльності громадських організацій.

Про діяльність як вітчизняних, так і зарубіжних фондів, що фінансують громадські організації, переважній більшості (понад 78%) громадян нічого не відомо; обізнаність з діяльністю таких фондів засвідчили лише близько 15% опитаних.

Проте, обізнаними з діяльністю фондів їх роль оцінюється високо: близько 60% тих, хто знає про діяльність фондів, оцінили її позитивно та лише близько 8% — негативно.

Із своїми завданнями громадські організації в Україні, на думку опитаних, або справляються погано, або не справляються зовсім. Найгірше громадські організації справляються із завданнями боротьби за соціальну справедливість і громадянські права, а також — контролю над діями державних чиновників.

Покращання діяльності громадських організацій сприятимуть, на думку громадян, насамперед, популяризація її у ЗМІ; зменшення залежності від органів державної влади та забезпечення підтримки з боку держави, у т.ч. фінансової.

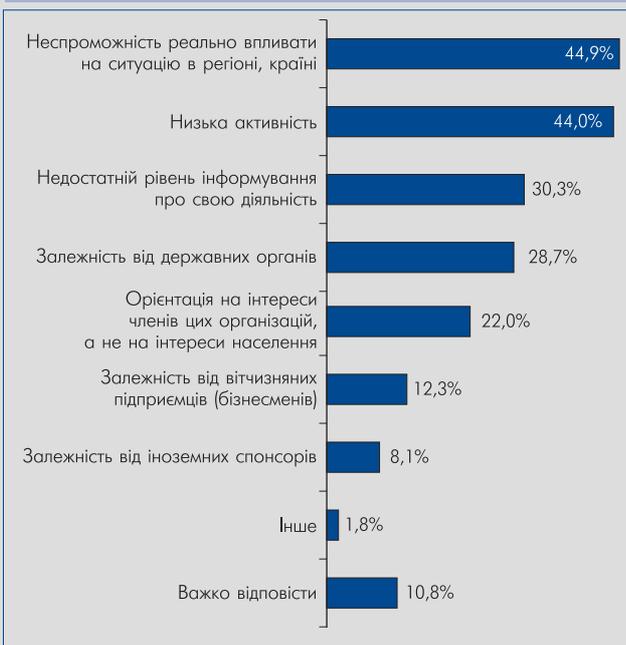
Більшість (54,6%) опитаних упевнені в тому, що діяльність неурядових аналітичних центрів є загалом корисною для суспільства; значна (43,3%) частина громадян вважають, що існування таких центрів в Україні є необхідним; більшість (52,5%) — що органам державної влади потрібно залучати експертів із таких центрів до розробки важливих державних документів. Водночас, громадяни схиляються до думки, що фінансувати навіть окремі дослідження неурядових аналітичних центрів з державного бюджету не доцільно — так вважають 39,9% проти 32,2% тих, хто дотримується протилежної думки.

Чинниками, що зумовлюють необхідність існування в Україні неурядових аналітичних центрів, на думку їх прихильників, є, насамперед, можливість проводити незалежні дослідження, на результати яких державні органи не можуть впливати (67,7%), можливість дослідження однієї і тієї ж проблеми з різних позицій (49,5%), а також створення конкуренції між дослідницькими установами, що дозволяє підвищити якість досліджень (45,5%).

Головними причинами неприйняття необхідності існування неурядових аналітичних центрів їх противники назвали залежність досліджень цих центрів від тих, хто їх фінансує (43%), перевагу меркантильних інтересів керівництва центрів над вимогами якості досліджень (41,2%) та просто непотрібність центрів, оскільки від будь-яких науково-дослідних установ "мало користі" (38,6%). Втім, остання цифра не свідчить про невіру українського суспільства в корисність дослідницьких установ або науки загалом — останній варіант відповіді відзначили лише 4,4% усіх опитаних.

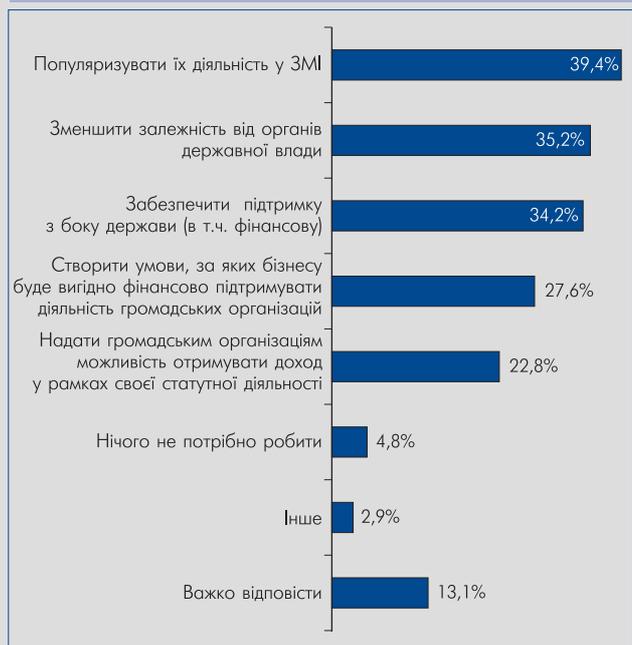
Привертає увагу та обставина, що третина (33,4%) опитаних не змогли визначитися з відповіддю на питання про довіру до досліджень дослідницьких установ. Водночас, відносно найбільшою довірою користуються дослідження неурядових аналітичних центрів (27%), найменшою — освітніх закладів (16%).

Що Ви, насамперед, вважаєте недоліком діяльності громадських організацій?*
% опитаних

* Респондентам пропонувалося відзначити три прийнятні варіанти відповіді.

Що необхідно зробити для покращання діяльності громадських організацій?*
% опитаних

* Респондентам пропонувалося відзначити три прийнятні варіанти відповіді.

Чи зацікавлені органи державної влади у співробітництві з громадськими організаціями?
% опитаних

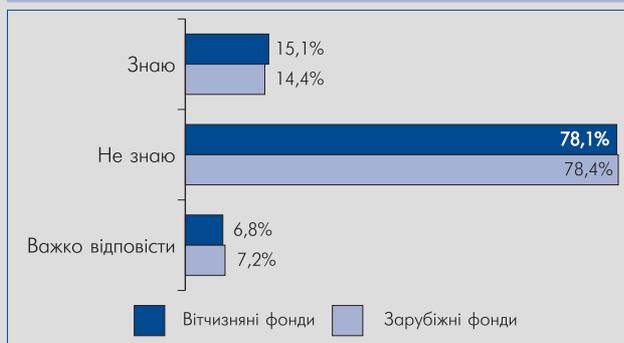
Яким є рівень впливу громадських організацій на формування та здійснення державної політики в Україні?
% опитаних

Як би Ви оцінили активність громадських організацій?
% опитаних

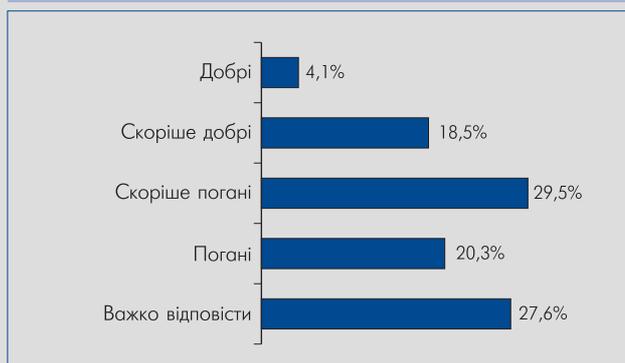
Чи знаєте Ви про діяльність вітчизняних або зарубіжних фондів, що фінансують громадські організації?
% опитаних

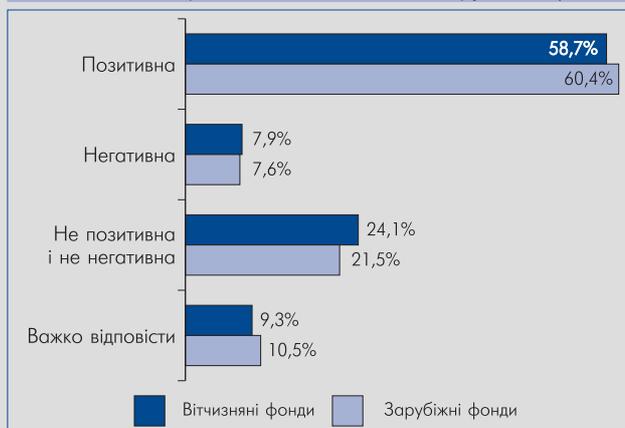
Якою мірою Ви задоволені тим, як громадські організації в Україні справляються з вирішенням наступних завдань?
% опитаних

	Добре справляються	Посередньо	Погано	Зовсім не справляються	Не повинні виконувати подібні завдання	Важко відповісти
Науково-аналітичні дослідження шляхів і напрямів розвитку українського суспільства	3,0	19,9	17,7	18,4	4,4	36,6
Сприяння реалізації державних соціальних програм	2,1	15,2	28,1	22,3	3,3	29,0
Сприяння розбудові демократичного суспільства	2,1	16,3	26,5	23,8	3,2	28,1
Захист інтересів окремих груп населення	2,0	23,1	32,0	25,1	1,2	16,6
Боротьба за громадянські права	1,5	17,4	33,0	30,6	1,5	16,0
Боротьба за соціальну справедливість	1,2	14,9	34,6	31,4	1,2	16,7
Контроль громадськості над діями державних чиновників	0,6	10,2	26,8	38,0	4,5	19,9

Як би Ви охарактеризували відносини влади і громадських організацій?
% опитаних

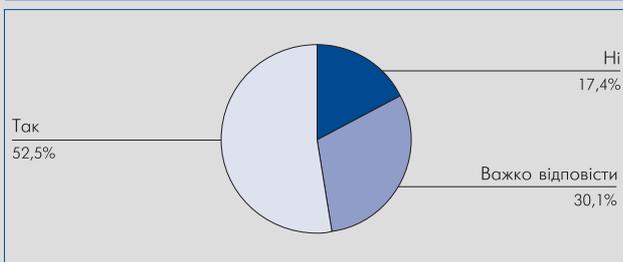
Як би Ви оцінили роль вітчизняних та іноземних фондів, що фінансують діяльність громадських організацій? % тих, хто знає про діяльність вітчизняних/зарубіжних фондів

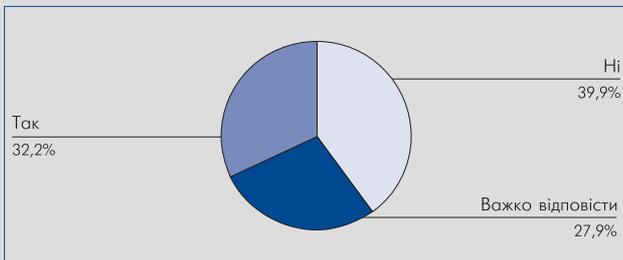
Чи є діяльність неурядових аналітичних центрів корисною для суспільства?
% опитаних

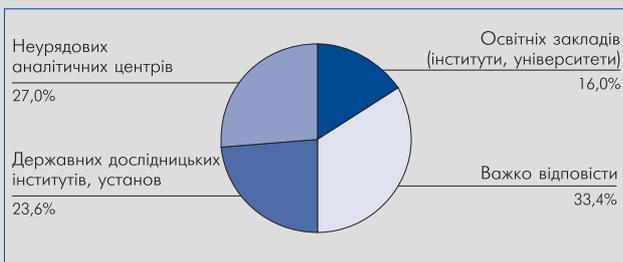
Чи потрібно органам державної влади залучати до розробки важливих державних документів експертів з неурядових аналітичних центрів?
% опитаних

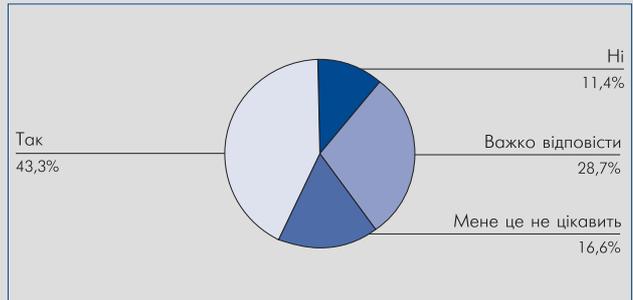
Чи доцільно фінансувати окремі дослідження неурядових аналітичних центрів з державного бюджету?
% опитаних

Чиїм дослідженням можна довіряти більшою мірою?
% опитаних

Чи є необхідним існування в Україні неурядових аналітичних центрів?
% опитаних

Чим зумовлена необхідність існування неурядових аналітичних центрів?*
% тих, хто вважає, що центри потрібні

Це дозволяє проводити незалежні дослідження, на результати яких державні органи не можуть впливати	67,7
Це дозволяє досліджувати одну і ту ж проблему з різних позицій	49,5
Це створює конкуренцію між дослідницькими установами, що дозволяє підвищити якість досліджень	45,5
Це забезпечує додаткові робочі місця	40,2
Це дозволяє проводити дослідження без витрачання державних коштів	37,7
У незалежних аналітичних центрах, як правило, працюють молоді дослідники з новими, нестандартними підходами	25,5
Незалежні аналітичні центри добре зарекомендували себе в розвинутих країнах	19,3
Інше	0,7
Не знаю, важко відповісти	1,4

* Респондентам пропонувалося відзначити всі прийнятні варіанти відповіді.

Чому Ви вважаєте, що неурядові аналітичні центри не потрібні?*
% тих, хто вважає, що центри не потрібні

На результати досліджень цих центрів впливає той, хто їх фінансує	43,0
Керівництво таких центрів думає насамперед про можливість заробити, а не про якість результатів досліджень	41,2
Від будь-яких науково-дослідницьких установ, (як державних, так і неурядових) мало користі	38,6
Рівень кваліфікації експертів таких центрів нижчий, ніж у державних дослідницьких установах	22,4
Інше	1,8
Не знаю, важко відповісти	3,9

* Респондентам пропонувалося відзначити всі прийнятні варіанти відповіді.